

ДРУЖЕСТВО НА ПИСАТЕЛИТЕ „ИВАН ПЕЙЧЕВ“

ГРАД ШУМЕН

ЗЛАТОСТРҮЙ

Сборник за литература,
литературна критика и изкуство

КНИГА ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА

Университетско издателство
„Епископ Константин Преславски“
2025

*Сборникът се издава с финансовата подкрепа
на Община Шумен*

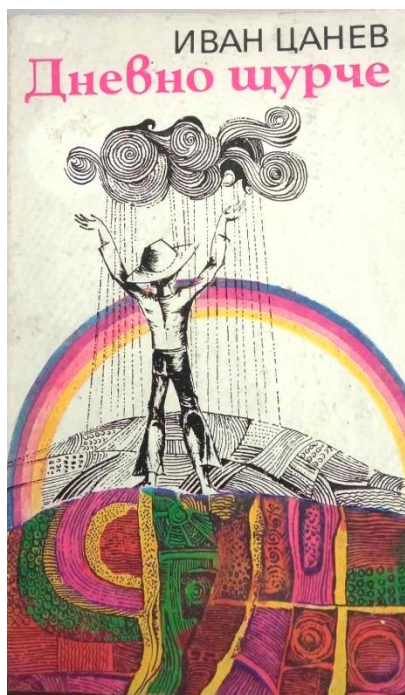
Редакционна колегия

Евдокия Борисова
Татяна Карова
Кънчо Енчев
Станчо Пенчев
Младен Енчев

Коректор на броя: Татяна Карова

ISSN: 1312-7675

Университетско издателство „Епископ Константин
Преславски”
2025

Тази година се навършва половин век от излизането на „Дневно щурче“ /1975/, първата книга за деца на Иван Цанев, един от най-талантливите и обичани представители на съвременната българска поезия, дарен с рядката способност да пише еднакво добре и за възрастни, и за деца. Стихосбирката е убедително обещание за нови възможности в развитието на националната ни детска поезия, пример за съвършен синтез между уважението към високите ѝ традиции и проявата на модерни естетически нагласи. Това е първата книга на автор, който ще задава най-същностните тенденции в динамиката на поезията ни за малките през последните две десетилетия на миналия век и през първите две на новия. Разширяването на границите и

обогатяването на формите на литературната игра, отстояването на детската поезия като пълноценна лирика са само част от приносите на авторското творчество към историята на детската ни литература. Постигнати с ненадминатото умение на майстора, тези аспекти на творчеството му продуктивно работят за контакта на неговите стихове с детската публика, но по особен начин рефлектират и върху тяхната отвореност към четенето на възрастните.

Стихотворенията, които публикуваме с любезното участие на автора им, са от последната книга за деца на Иван Цанев „Дневни щурчета“ /2019/ и са подбрани именно заради способността им да илюстрират една от най-ярките страни на детското му творчество – съвършенството на лиричното, което прави естетическото преживяване на стиховете почти еднакво вълнуващо и за деца, и за родители.

ДНЕВНИ ЩУРЧЕТА

*Големите щурци си свирят
и нощем, в тъмното дори,
а малките щурчета спират
да свирят, щом се свечери.*

*По-мъничък си ти от мене
и с трепет питаш: а защо?
Защо замлъкват, спотаени
в нощта под някое листо?*

*От страх до майчиното рамо
се сгушват по детински те,
та ще ги чуеш денем само,
дордето всяко порасте...*

ПЪТЕКАТА

*Поела от прага
на нашата къща,
все някъде бяга
и все се завръща.
През нощите тъмни
в съня си копнея:
щом утре се съмне,
да хукна след нея
нататък, нататък,
към хълма, където
със стръкче тревата
докосва небето!*

*Аз още не зная
дали е далеко
и там ли е края
на тая пътека,
и почва ли нова,
на зигзаг извита
и все тъй готова
в безкрая да скита.*

И ПАДА СНЕГЪТ

*Небето къде е?
Отсам и отвъд
белее...белее...
и пада снегът.*

*Далече-далече
по снежния път
стъмнява се вече
и пада снегът.*

*Кълбетата сини
кълби си димът,
въздишат комини
и пада снегът.*

*Децата се гушат
във топлия кът,
комините пушат
и пада снегът.*

ЩЪРКЕЛ Е ДОХВЪРКАЛ

*Пуфка коминът с лула и гадае,
и съня си опушен тълкува –
южен щъркел ли тук в утринта е
долетял, та небето ликува?*

*Щъркел, щъркел! Високо-високо,
като някакво бяло хвърчило,
закръжило над къщи и блокове
и антените озадачило!*

*Чуден щъркел – не му ли е рано?
Но часовникът весел изкука,
заблестяха прозорците странно
и изръкопляска капчука.*

*Кой прогнозите снощи е сбъркал?
Изяснете си, ей, синоптици –
Първи щъркел от юг е дохвъркал,
води цяло небе със птици!*

НЕБЕСНИ ПЪТЕПИСИ

*Такива пътешественици смели
са птиците, над колко ли земи
и из какви небета са летели –
по двойки, на ята или сами!*

*И както полетът им криволичи,
ако опишат в книга някой ден
видяното по пътищата птичи,
читателят би ахнал възхитен.*

*Безчет пера за случая си имат,
а пък за писане на пътепис
небето е при тоя летен климат
по-подходящо от хартиен лист.*

*Обаче виж, размахвайки крилете,
с размах изтриват писаното те
така, че никой по небето лете
не смогва нито ред да прочете.*

ЕЛЕГИЯ В КРАЯ НА ПЪТЯ

*Аз ли съм онзи хлапак на завоя,
който се взира назад удивен?
Той вече знае от сянката своя,
че е изтекъл момчешкия ден.
Може би иска назад да поеме
и да се върне в началото пак?
Имаше пълни джобове със време
някога този безгрижен хлапак.
Ала от двата му джоба съдрани
времето скрито изтичаше - ах,
весели загуби, радостни рани,
непредизвикали болка и страх!
Луднал да гони една пеперуда,
нейде по пътя, на всеки завой,
мигче по мигче в гонитбата луда
там, из тревите изгубвал е той.
С празни джобове дали се надява,
както е поглед извърнал назад,
пак да ги зърне хлапакът тъдява
и да послуша звъна им познат?
Тези попътни изгубени мигчета
вечер, когато залязва денят,
като светулки отнейде заничат,
като щурчета отнейде звънят.*

ПРОЗРЕНИЕ

*Прозрях – животът ни е връх,
към който дълго се катерим
и с всяка крачка, с всеки дъх,
със всяка следваща химера
ний всъщност слизаме надолу
към пещерите му студени.
Открива тялото ми голо,
че на високо сме родени
за миг любов – пределно къс
като светкавица процупала
духа, събран във шепа пръст:
че раждането е начало.
Че то е смисълът дълбок,
за да ни има като хора.*

*И търпеливо се усмихва Бог,
че лазим винаги нагоре.*

ЗАВРЪЩАНЕ

*Звездите - по библейски едри и безименни -
чертаят пътища по нощното небе на май.
До сетния ни ден животът е пътуване -
начало, лутане.. И задължителният край.*

*Познах любов и срещи, преживях разделите.
Най-верните приятели са вече там - отвъд.
Завръщам се. Обратно връщам се в пределите
на своя род, на своя дом, на своята пънна връв,*

*където по библейски прости и безименни
въртят се жътва и сеитба, раждане и смърт.
Където смисълът на всяко съществуване
е сливането ти с небе, вода и земна твърд.*

МОРЕ

*Вдигам бързи платна да напусна
суетата над плажа надвиснала -
колко сол се втвърдява по устните,
как внезапен на бриза е изстрелът !*

*От вълна на вълна - все към изгрева -
гоня вятъра, бягам от себе си.
Мами бездната - светла и гиздава,
с преобърнати ниви и хребети.*

*И завиждам, че някой по картата
преди мен разчертал е маршрутите,
с книжни кораби от букварчето
в ураган и в безветрие лутал се.*

*Ще опитам до колко копнежът ми
има сили да стигне екватора.
...Или пак ще се хвана във мрежите
на по пътните песни на вятъра.*

ТАМ

*Там - дълбоко в сърцето на думите -
на живота е тайната скрита
в безначално и звънко безумие.*

И от хаоса раждат се дните ни.

*Всяка дума, която изричаме,
неусетно света пренарежда.
Едно просто и кратко “обичам те”
носи цяла вселена надежда.*

МОЛЧУН

Главното в теб бе твоето мълчание.

Мълчанието като стил, характер, закрила, а защо не провокация.

Този стил винаги е бил интересен, той те засмуква, като Черната Дупка, дава шанс за двусмислие, водене на разговор на Езопов език. Той е лековит, вселява вяра. Вдъхва вяра.

Затова си бил желан във всички компании, любим и търсен събеседник и слушател, развил поне петдесет вида мълчание.

Мълчиш:

когато си влюбен и когато си безразличен;

когато си заинтересуван и когато си безучастен;

когато си активен и когато си уморен;

замечтан и разочарован;

весел и тъжен;

здрав и болен;

радостен и отчаян ...

Многолик, многопланов, безкраен, неповторим Молчун. Думата е руска – Молчун. Може би Мълчун, Мълчан? Умълчан? На български - Мълчаливец?

И когато си взимал думата, то винаги е било в кратка форма. Лаконична, образна и хармонична есенция на мисълта. Такава беше тя в твоята Поезия, ярка, метафорична, кратка и музикална.

Стиховете ти искат да бъдат рецитирани на глас, да се изпяват, да се повтарят.

Помня твоя възторг, когато, като начинаещ журналист в Радио Шумен, изкара едно лято в строителството на Паметника „1300 години България“.

Тогава бе млад баща, с много сили и ентузиазъм, гордост и вяра в прекрасното бъдеще, подхранен и приобщен към Величествената История.

Този възторг се изля като стих, а ние го запяхме, И сега го пеем, и ще го пеем, и ще го пеят като Химн. Вече няколко десетилетия, няколко поколения пеят своя шуменски химн „От тука започва България...“.

Не са нужни много думи, когато знаеш какво правиш. Кратко и хармонично.

Списъкът на най-значимите световни постижения започва от Поети.

Поетите често пишат пророчески стихове. Особено мълчаливите поети като теб.

А Володя Висоцки като че ли е написал това именно за теб:

Он молчал невпопад и не в такт подпевал,
он всегда говорил про другое,
он мне спать не давал, он с восходом вставал,-
а вчера не вернулся из боя.

Липсваш ми, Мълчаливецо. В наших спорах без сна и
покоя...

и все повече ще ми липсваш...

и все повече ще ни липсваш...

Марина Московкина

*Каменната принцеса от скалите
Чавдар Драгиев*

МИСТИЧНО

*Къде живее мистиката ще научи Виолета –
отпива с шепи ледени от водопада,
преглъща тайната, ала не я изрича още.
Защото гледа я брегът – и стръмен и вгълбен,
внимателно обмисля трактат обстоен
за трудността мистичното да се опази.
Пледира правото му да живее.
И оправдава любопитството ни да узнаем
цената на мълчанието,
девалвацията на изричането.
Ерик открива тук оная красота, която
от погледите лоши трябва да се пази.
Минава мравка по листа, в стихотворението влиза,
тя знае нишаните на всичките богатства
в Странджа скрити.
Надничка пиле, човката на химикала ми изследва,
но аз не чувам за какво ми пее –
Докузака го надвиква с шепот.
Едно детенце любопитно пита
как да изпише съкровище със букви,
и който го направи дали ще го намери?
Дъждът го търси също. Той отдавна знае
на жаждата цената – различна всеки миг.*

*Без съкровения е равно битието
като поляна без цветя,
като пресъхнало корито на спомен за река,
като мълчание, от никого нечуто.*

Докузак, май 2024

СЪСРЕДОТОЧАВАНЕ

Вече няколко дни се подготвям
за критичната точка,
през която да премина като вятър.
Ще се укротя след това
до неподвижност тиха,
ще се оставя времето
да ме възстановява –
парченце по парченце,
трохичка по трохичка.
Ще се науча да живея по новому,
обещавам.
Стихът ще се изпише сам,
ще си намери основания възторгът.
А дотогава...
съсредоточавам се.

Бях забравила какво е страх,
когато нямах нищо.
(Още не бях чела
асоциална поезия.)
И ми принадлежеше
имането на света.
Всеки любим,
после децата,
и книгите като мои деца,
отнемаха от смелостта ми,
за да заемат
все по-голяма част от цялото.
И все по-плътно бе присъствието им,
докато се превърнаха във моя плът.
Ако поискаш я вземи.

*Земната гравитация брани
строгите си закони,
затова ми отмъсти, че предпочетох
обратна поетична гравитация.
Жадната вода ме научи
да се засищам с истории.
Биографията на чувствата
замести житейската.
Живях във няколко живота едновременно...*

*Биографиите не се пишат – живеят се.
Иначе метафорите се осъществяват буквално,
без никаква художественост.
Абстракциите са играчки, които убиват,
или котки, които те карат да забравиш
законите на динамиката.
Тази част от живота ми – първата тук
и другата там,
все още са в далечен диптих.
Дано останат по-дълго на различни страници.*

*Прочитай миналото наобратно.
И вече ти се иска да останеш по-далеч от днес,
в следа от лава, или раковина,
в растение, което помни и повтаря своя вид –
като рефрен на песен.
Славейт говори без акцент с Лабуд
на черногорски.*

*„На всеки две седмици
Един език изчезва на Земята“*

*Затова да поговорим,
вместо да възхваляваме мълчанието.*

*Само моите астрални сестри знаят
как се крият тайни между редовете,
в неизреченото.*

Сънят мълчи на други езици.

*Небето ако прогърми
ще си изсипе точките и многоточията,
запетаите, тиретата,
на счупени светкавици
ще изрече:
Защо съществува езикът,
ако не можете да коленичите
пред буквите и знаците,
белязали живота ви?*

КАДЪР

*когато това палестинско момиче
излезе от снимката,
след нея ще останат два пирона.
с единия е издълбала в пода
датата, в която майка и загина,
на другия е окачила дрешка,
хлебарката е долу, в левия ъгъл.*

*сега ще я извадим от кадър,
(момичето, хлебарката не пречи)
за да не гневим съюзниците
и да не съсипем демокрацията.*

ХОРА

*в края на тази война,
изумени от жертви и низост, и кръв,
всичко заедно ще поделят –
трудът си, земята, богатата,
небето си, облак по облак,
водата си, капка по капка,
гризутото, метана, радона,
всички планети нестигнати,
студените късове в космоса
и когато приключат,
ще започнат войната
за равенство.*

КЛИШЕТА

*слушам как разговарят
новата партида лабораторни хлапета.*

*все още не подбират правилно клишетата,
но не спират да тренират.*

*сеицам се за много мръсни думи.
за някои лични падения.
за радост.
за страх и безличие.*

*всяка азбучна истина абдикира в клише.
всяко клише ерозира в лъжа.*

как го направихме ?

КОЗИ ПО СИПЕЯ

по Й. Кръчмаров

бързо съмва.

*козите все така кръжат по сипея.
като разкривени от битките конници –
сенки насочили копия в изгрева.*

бързо съмва.

*вълните разбиват скалите.
скалите разкъсват морето.
луналично въртят се козите.*

мълния плисва в небето.

*и въздига козите
между Бог и морето,
като птици със тъмни рога.*

* * *

*Моето обедно пиянство,
в този посипал се сняг –
каква свършена измама,
за настъпил най-последен покой.*

*Натрупват снежинки в кръвта ми
и вече прозират следите
на хора, жирафи и птици,
маймуни, глигани, змии...*

*Тихо с върбата говоря:
-Кои са на дядо ми стъпките?
Тя мълчаливо прошепва:
-Твои са всички следи!*

МОЖЕ ЛИ ?

*А помниш ли,
брояхме облаци в небето,
пчели ловяхме в цветовете на петуниите
и кораби строяхме –
страшилища на локвите зад блока...*

*Днес се мажем със боя,
замерваме се с камъни
и палим чучела,
подобни на телата ни...*

*Докато поемаш дъх,
преди да ме напсуваш пак,
може ли да ти покажа
една прекрасна жаба?*

* * *

мило дръвче,
ще ти сложа часовник,
да ти брои черешиите напролет,
птиците през лятото,
листата – наесен,
и ако спре през зимата,
ще разбере – научил е вече
всичко от теб.

*Камъкът на нимфите
Чавдар Драгиев*

НИЕ, КЕНТАВРИТЕ.
ИЛИ МИТЪТ ЗА НАШАТА ИЗКЛЮЧИТЕЛНОСТ

- Кой е най-умният човек, който познаваш - както само тя си знаеше, без никакво предисловие, започна разговора Ива?

- Защо питаш?

- Защото разбрах, че хора с коефициент на интелигентност над 200 почти няма; но също така разбрах, че тези, с над 190, са десетки хиляди. Ако трябва да съм точна, броят им е 70 000. Колкото е населението на Велико Търново. Искам да открия...

- Селото с един-единствен жител - опитах се да бъда предизвикателен? - Или търсиш мястото, откъдето този човек си купува тоалетна хартия? А може би ти е любопитно как изглежда стоматологът му.

- Не - прекъсна ме сприхаво тя! - Защото може да не ползва тоалетна хартия и да не ходи на зъболекар. Може не само умът, но и животът му да нямат нищо общо с онова, което ние смятаме за естествено; ето защо ме вълнува дали мисленето на този човек се различава от нашето, тъй както се различават голямото от малкото. Или (защо не), те се различават по съвършено друг начин. Примерно, както чадър и шевната машина? Или както волейболна топка от хирургически скалпел?

- Аз бих сравнил двата вида ум с два пътнически влака. Единият пътува от Пекин до Шанхай, а другият: от Дивдядово до гара Горна Оряховица. Първият влак, сякаш слиза от космоса, движейки се с 600 км/ч.; вторият се влачи като драгоевско магаре, но пристигат еднакво бързо - за два часа и половина.

- Примерът ми харесва - някак наивно, по детски се усмихна Ива. - Но ми звучи като политическа реч. Хем обяснява всичко, хем нищо не казва. Затова нека се върнем към живота на онова село, в което живее един-единствен човек; ще може ли въпросният селянин да намери общ език с хората от големия град? Ще страда ли, ако не намери? Важно е и още нещо: ако се окаже на другия край на земното кълбо, ако там открие друго подобно село, ще се чувства ли като у дома си? Или срещата ще се превърне в битка на два мъжкаря, които се бият за територия?

- Добре, Ива - исках да си дам няколко секунди за размисъл - Нека съберем всички метафори накуп и да си представим, че онзи свръхбърз влак стига от края на света до Дивдядово за нула време. Пътникът свиден слиза на гарата и ти питаш: какво ще прави, след като прекрасно знае, че каквото и да е то, винаги ще се намерят поне двама

китайци и поне трима индийци, които ще го правят по-добре, по-бързо и по-евтино от него. Правят го, без да се замислят, почти автоматично. С две думи: митът за изключителността на този човек не бива да се отстоява пред никого. Най-малкото пред самия него!

- Ами, ако все пак е изключителен - плахо ме прекъсна тя! - Тогава?? Какво ще кажеш тогава?!

- Ще кажа, че съществото, за което говориш, е като митичния Хирон. Нито с хората е човек, нито с кентаврите е кентавър. Бил толкова единствен, че Кронос, баща му - като видял сина си, изчезнал завинаги, а майка му - ужасена - застинала и се превърнала в липа. В тъгата си натрупал пълно знание за всички неща. Измислил лирата и прозодията. Открил лечебните треви и причините за болестите. Научил Пелей как да спечели любовта на Тетида, но самият той ничия любов не спечелил. Бил учител по музика на Язон, Ахил и Орфей, но не написал нито един стих и не изпял нито една песен. Учил ги да воюват, но не спечелил нито една битка, защото когато собственият му народ воювал с Херакъл, нямало на чия страна да застане. Учил Асклепий как да лекува, но дори отровата от собствената си рана не успял да извади. Така, поразен от приятелската стрела на Херакъл, нашият умен приятел не успял да си намери място нито при смъртните, нито при безсмъртните. И до ден днешен се шляе из съзвездиято Кентавър, чудейки се кой влак да хване и докъде иска да стигне...

- Усъвършенствал си се в умението нищо да не казваш, но все пак ти вярвам - малко троснато смени темата Ива. - Може би очаквах по-реалистичен разказ. Може би очаквах да чуя история за някой от твоите шахматисти. Искях да чуя нещо, колкото реалистично, толкова и фантастично. Като че ли си представях интелигентния човек като Шекспировия *man on the moon*, но ти надмина очакванията ми и го командирова в още в по-далечна галактика. Не възразявам. Нека си стои там и нека ни се плези, колкото си иска. А ние ще си пием чая и ще се правим, че нито го виждаме, нито го чуваме...

ЧОВЕКЪТ С ИМЕТО ПСОЙ

С отец Псой се познавахме от предучилищна възраст. И тогава се казваше така. Ето защо с категоричност заявявам, че името му не е монашеско и че Псой никога не е бил Петър, Павлин или Павел. Сигурно затова, по детски жестоки към различните, често му се присмивахме. Наричахме го “песоглавец” и вярвахме, че щом е дошъл на този свят като Псой, то (кой ще го отрече) е роден, за да се бъзикаме с него.

Годините минаваха. Завършихме прогимназия. Завършихме и гимназия. После отслужихме военната си служба. Следвахме. Дипломирахме се. Станахме свещеници и остаряхме. Но насмешката си остана.

- Отче, не може да си кръстен на дивите псета - обичах приятелски да се подгаврям с него. Харесваше ми да гледам как почервява от гняв, ала в свое оправдание ще добавя, че колкото повече се гневеше моят събрат, толкова по-жива и по-остра ставаше мисълта му.

- Диво псе ти е душата - кротко и благо отвърщаше той. - Ако беше умна, тя щеше да знае, че съм наречен на отрицанието. Защото старогръцката дума ψόγος, откъдето идва името ми, това и означава.

- Искаш да кажеш, че си замислен като Мефистофел? Нали той е духът, що всичко отрицава?!

- Истината е - простодушно се усмихна отецът. - Че освен теб, нищо не отричам. Затова трябва да се преизчисли етимологията и да се признае, че Псой е не гръцко, а египетско име. Означава приятел или спътник. Така се е наричал св. Псой, любимият ученик на авва Пахомий. Може би двамата пустинници са обичали да разговарят за книгата на Рут и тъй като името на библейската героиня също означава приятел или другар, то ученикът, за да покаже, че и той е верен спътник, сам себе си е нарекъл Псой. Но допускам и друго. Не е невъзможно при смесването на езиците, сричката "псой" да е събрала в едно ψυθος, гръцката дума за измислица с еврейската дума за псалм. Получило се е нещо като манджа с грозде, от което лека-полека съм се оформил...

- Интересно - някак неохотно се съгласих с него. - Цялата тази история ми напомня за онзи разказ на Бунин, в който "прасетата изквичаха дружно и казаха: Oui. Друго на френски не знаеха."

- Ами, да... - вдъхнови се отец Псой. - Метафората е чудесна. Мисля, че татко е чел този разказ и се е стремял към същото, към което и Бунин се е стремял: трескаво и носталгично търсене, объркване и после пак търсене. Усетил е, че ако се казваш Петър Петров, понеже и баща ти е Петър Петров, и дядо ти е Петър Петров, ти хем всичко ще знаеш за себе си, хем ще си свършено никой и знанието ти ще е свършено нищожно. Но ако още от майчина утроба си Псой, няма как да не отраснеш като митично същество.

- Смяташ ли, че това е привилегия - все по-интересни ми ставнаха обратите на мисълта му?

- Ами, да. Категорично да - след кратко колебание отвърна той! Да отраснеш като митично същество, си е цяла наука. Благодарение на нея може да откриеш същества, подобни на теб самия и да изчислиш собствените си сънища. А аз мога и нещо повече. Мога да прогнозирам

дори чужди сънища, например твоите, и да ти кажа, че преди да измислиш Ива, от разказа си «Ние, кентаврите», ти **ите на една иранска еврейка. Името ѝ е Хадар Нехеймия. Търсил си в YouTube как звучи «Песен на песните» в оригинал и така си я открил.** В твоята фантазия библейската Суламит изглежда по същия начин - с гъвкаво и слабо, извиващо се като тръстика телце; вглеждаш се в него и виждаш, че е с вкус на дива смокиня; дива смокиня с аромат на току-що изпечен хляб. Ако беше законник, щеше да кажеш, че това е мирисът на кашерната чистота. Ала ти не си законник, ти си обикновен сладострастник и нищо не можеш да кажеш. Можеш само да слушаш Хадар и да потъваш в нея. Тъй както салфетка бавно потъва и се разтваря в паничка с мляко, така и ти ставаш едно с песента. Сливаш се с онзи предпотопен език, който е измислен не за говорене, а за слушане. Вече разбираш Обломов. Някога, когато беше студент, романът ти беше досаден и се зарече, че никога няма да го прочетеш. Но сега? Сега е друго! Сега и ти можеш със седмици да не станеш от дивана. Можеш да пуснеш корени в леглото си и с години да блянуваш. Защото това е сън, който самият ти си режисирал. Затова до края на времената можеш да сънуваш, че Савската царица пее на твоя език. Вероятно отдавна си в състояние на хипноза, но точно в този момент, 123 секунди преди края на песента, наистина долаваш познати думи. Превърташ няколко пъти записа и си сигурен, че това не е халюцинация.

За миг ти хрумва, че се пее не на човешки, а на ангелски език. Защото ясно и отчетливо чуваш: «чак-к-кайте, чакайте, чакайте....» Ала ти си стар, безкрайно стар. Щом помниш Суламит и Савската царица, няма как да е иначе... И понеже си се уморил да чакаш, а и прекрасно знаеш, че умореният от чакане е отчаян човек; знаеш още, че отчаянието е смъртен грях, затова си решил да превърнеш Хадар Нехеймия в Ива. Така проречеството на Йоил ще се сбъдне, ти ще дочакаш Годо и ще проговориш езика, който е само за слушане...

- Започваш да ме плашиш - признах си искрено.

- Нали затова съм кръстен на дивите псета. За да плаша досадниците. Иначе оцеляване няма! Наистина няма - унило поклати главата си той.

ОБРАТНО НА ДВИЖЕНИЕТО

Винаги търся купе, където хората четат или са потънали в телефоните си, за мен влакът е подвижна читалня и не обичам някой да ми пречи. Не ми се предъкват теми за скъпите сметки, за некадърните политици и ниските пенсии. Всичко, което някой ще каже, вече го знам. Но ако няма купета, а цял салон, си държа здраво стиснати устните и мрачен погледа, за да не ме привлечат за съучастие. И през цялото време съжалявам, че не мога да си чета. Някога си представях кориците на книгите и белите страници между тях като криле, които ме издигат нагоре и ме носят все напред и напред. А сега искам просто да вляза дълбоко в книгата, да се отрежа от реалността, да забравя миналото и да не мисля за бъдещето.

Но набитият мъж с ъгловато лице, който се качи на гара Повеляново, така и не искаше да ме остави на мира. Как така съм четяла във влака? Друсането не ми ли пречело? При това по посока, обратна на движението. Отново забивам поглед в страниците. Ама много дребен бил шрифът – как съм виждала?!

- Вярвате ли – ме попита неочаквано мъжът, като видя заглавието на книгата ми, - че човек каквото направи или каже – добро или зло, всичко някой ден го намира?

- Да – отговорих смело и видях, че събеседникът ме гледа открито със своите сини очи под леко прошарените си, но все още гъсти тъмни коси.

- А защо е така? – очите му не се отделяха от моите. Широкоплещото му тяло се беше наклонило напред.

- Може би вселената всичко помни – отвърнах с леко колебание.

- Да – отговори оживено той. – Защото каквото оставиш някъде, то си е твое. Където и да ходиш, каквото и да правиш – то ще те чака. И ще те намери.

Отново се вгледах в по детски сините очи на мъжа и си казах, че май този път не съжалявам, дете някой ме заговори.

- Може ли да ти разкажа една моя история във връзка с това? – премина на *ти* събеседникът ми. Вече бях прибрала „Живот сред хималайските учители“. Свами Рама сега можеше да почака: невинаги срещу теб седи човек-книга.

- Като обикалях предишното си работно място – започна мъжът, - видях едно обрасло с треви и храсталаци долче, а по средата – круша.

Спрях се, изсякох тръните, изкубах тревата, изрязах излишните клони на дървото, подрязах другите. И го забравих.

След година минавах отново оттам и какво да видя: клоните се огънали от круши. Откъснах една. Никога не бях ял по-сладка круша! Този ден щях да имам гости. Напълних две торби да ги почерпя. Разказах на приятелите си всичко и ги поканих да опитат. Чаках с нетърпение да ги похвалят, но те казаха: „Круши като круши!“. Наблизо имаме пазар. Изтичах до там и купих килограм обикновени круши. И ги поканих да усетят разликата.

- Аз не виждам разлика – се засмя единият и другите потвърдиха.

Тогава разбрах, че сладостта на моите круши си е само за мене. Аз съм направил доброто, то мен е чакало, с другите няма нищо общо.

Исках да го попитам кое е работното му място, където расте неговата круша, но мъжът внезапно си взе довиждане и слезе от влака. И този път не с облекчение, а за да запълня празнотата, посегнах към книгата си. Наложих се обаче пак да я затворя. Срещу мен се настани възпълничка отрудена жена с лилави рамки на очилата и след като показа картата си на кондуктора, ме погледна в очите и ме попита дали не съм я познала - майката на Стефана.

Изстинах. Чефи (както я наричаха приятелките ѝ), беше тънконого момиче с матово тясно лице, с игриви очи и звънък смях. Струваше ми се повърхностна и не се радвах много на приятелството ѝ с дъщеря ми. В пети клас, втория срок, всяка сутрин Чефи започна да идва вкъщи и да чака в антрето щерка ми да се приготви за училище. След няколко седмици забелязах, че от джоба на моето яке липсват дребни стотинки и левчета. Една сутрин, като отворих вратата към коридора, видях Чефи със скок да се отдалечава от окачените на закачалката върхни дрехи и да ми се усмихва виновно. На другия ден белязах пет лева и ги оставих сред монетите в палтото си. Така разобличих малката Чефи и постепенно приятелството между нея и дъщеря ми остана в миналото.

Минаха години и без да искам, усетих, че мислите ми – като омагьосани, се завъртяха около случката с белязаните пари, която някога ме изпълваше с гордост от „детективските“ ми заложби. Върхлиташе ме смътно чувство за вина: приложила бях дилетантското си правосъдие над едно дете! И то в присъствието на приятелката му – моето дете. И кой знае какви поражения съм им нанесла и на двете: така, както ми се струваше, че съм помогнала на едната да не тръгне по лош път, а на другата – да не е така лековерна. И не можех да се освободя от желанието да върна времето назад – да прегърна Чефи, а не да я назидавам. Да я попитам защо го е направила, и тя да ми каже през

сълзи, че майка ѝ е без работа, а татко ѝ ги е напуснал и сутрин не получава даже стотинки за закуска...

Точно по това време прочетох един простиъкъ разказ: учител прави обиск на малките си ученици, за да намери ръчен часовник, откраднат от съблекалнята в часа по физкултура, като настоява всички да се наредят в кръг със затворени очи. Скоро открива часовника, но другите деца не разбират у кого е бил. Малкият крадец очаква класният да му чете конско поне насаме. Но това не се случва. Момчето никога повече не посяга на чужда вещ и взема решение да стане точно такъв учител, като порасне.

След време младият учител среща в парка престарелия си класен и му припомня случката. Старецът отговаря, че си я спомня добре, но никога не е знаел кой се е оказал крадецът. Защото също е бил със затворени очи... А аз самата не бях издържала този изпит: да съм мъдрият и деликатен възрастен, който не иска да унижи едно дете.

И сега отместих виновно погледа си от очите на майката на Чефи, знаех, че лицето ми пламти. А женицата срещу мене ми каза:

- Наскоро си говорихме за теб със Стефи. Спомняше си какви интересни игри си измисляла и колко вкусни меденки си правела. Тя много обичаше да идва у вас.

И нито дума за някогашния ми педагогически провал. Аз не посмях да заговоря за това, а майката или беше достатъчно тактична, или – как ми се искаше да е така! – напълно беше забравила случката.

Тогава се сетих за разказа на синеокия мъж и за думите му, че онова, което сме направили – добро или зло – очаква само нас. Точно аз трябваше да преживея отново и така болезнено спомена за детската кражба в ония отминали години, когато исках да бъда винаги победител. И да се опитам поне в мислите си да поправам стореното, за да пречистя изтерзаната си душа. А за останалите участници всичко това вероятно си е случка като случка: от несъвършеното ни, пълно с грешки минало.

- Поздрави за Чефи! – извиках след отдалечаващата се по перона жена. – Кажи ѝ, че искам да я прегърна.

На връщане влакът беше с купета и се случих сама и на седалката до прозореца, по посока на движението: идеално за четене. Но през целия път нито веднъж не посегнах към книгата, а душата ми, пречистена от разкаянието, се пълнеше с радост.

У ДОМА ЗА КОЛЕДА

Беше началото на декември. GPS системата ми показваше, че на много места в Европа вали сняг, интересно и рядко събитие. В чест на това си направих чаша горещ чай и насочих стола си към ъгъла на стаята – така можех да виждам прожекцията на хотела, по който работя, на едната стена и отговорите на системата Чат на другата.

Поех голяма глътка и когато усетих гореща вълна от ароматната течност, набързо наредих на Чат да намали отоплението, след което продължих да нареждам по същество.

- Моля, напиши имейл до отдел Транспорт и уреди камион, който да пренесе два тона строителни материали през тунел от нашата станция до хотелската.

След секунда на стената се прожектира вече готовият отговор от Чат системата на отдел Транспорт. В тунела имало леко пропукване и трябвало да изчакаме до утре, ако не искаме камионът да изпадне в безтегловност и да разсипе материалите.

- Моля за леко уточнение. Сигурен ли си, че е подходящо да използваме кимион? – зададе ми въпрос системата. Чат много рядко допускаше грешки, затова този „кимион“ ми се наби на очи. Когато бях малък, майка ми често готвеше с кимион, слагаше го не само в кебапчетата, но и в кюфтетата.

Системата леко избибка, за да покаже, че се бавя с отговора си. Сепнах се и казах:

- Защо да не използваме камион? Какво алтернативно превозно средство предлагаш?

- Материалите вече са прилежно опаковани и вакуумирани, но височината им е нестандартна. Вместо да търсим подходящ камион, предлагам да използваме влелхач. Не бях виждал материалите, затова щях да се доверя на Чат. Но, чакай малко... „влелхач“ ли пише? Що за правописна грешка е това? Реших да стана и да опресня системата. Докато чаках да загрее отново и да зареди досегашния разговор, тихо се засмях. Ами привиждат му се елхи, нали скоро ще е Коледа. Спомних си как, като дойдохе началото на декември, баща ми си слагаше

¹ Авторът е осмокласник от Студиото по журналистика и творческо писане при Българското училище „Иван Вазов“ в Париж. Разказът „У дома за Коледа“ е получил Първа награда на миналогодишния литературен конкурс „Моята мечта за Коледа“, организиран от Читалище „Добри Войников“ – Шумен.

дебелото яке и излизаше до хипермаркета, за да купи елха. Искаше сам да свърши тази работа, вместо да изчака следващата редовна доставка до адреса ни. Неговият баща пък купувал елхите от открит пазар на края на града. Трябвало да отиде рано, за да вземе една от най-големите и зелени елхи, които растели в природата и затова всички били различни.

Стената пак се освети. Сега Чат системата беше избрала фон на разноцветни точки, който допълваше спомените ми за това как изглеждаха елхите вкъщи. Когато бях много малък, дори използвахме физически лампички вместо дигитално приложение – бяха останали от баба ми и дядо ми.

- Да, съгласен съм, моля да съобщиш, че търсим влекач за утре. И резервирай тунела.

- Разбрано – изписа се на стената. – Предлагам да заявим и бекон за слепване на материалите.

Опресняването не беше помогнало. Започвах леко да се дразня от тези бъгове. Бекон? Нашите не пропускаха да ми предложат месо на коледната трапеза, а аз се опитвах да стана веган. Е, надявам се, че сега, като са сами, се наслаждават на това, което им се яде.

- Да, моля да направиш заявка за *бетон*. С буква „т“! Моля, редактирай добре преди да визуализираш. Нямам време да гадая за какво говориш – не се сдържах да направя коментар. - Нужно е да се положи бетон и в основата на сградата. Моля, избери и резервирай подходящ инструмент.

- Разбрано. Резервирах вибропогача.

- Сериозно ли, Чат, погача? Какво беше това, може би смесване със сигнала на нечия друга система? На някой готвач? Ясно, трябваше да съобща за проблема на отдел техническа поддръжка. Надявах се, че утре ще ни очаква виброплоча, а не погача... Въпреки че не бих отказал второто. Содената питка на мама с малко мед... Храната на Бъдни вечер ми беше любимата. Дали пък... ох, какви ми минаваха през ума..., ами ако опитах да си взема отпуск и да се прибера вкъщи за Коледа? Можех да попълня документа (т.е., Чат да го попълни), но знаех, че рядко приемат. Е, вярно че никога не бях взимал отпуск. Може би имаше шанс. Май нищо не пречеше да опитам.

- Чат?

- Да, Христо?

- Моля, изпрати заявка за отпуск. От 23 декември до 1 януари.

Нервно оставих празната чаша на масичката, чу се силен шум. Тогава думите се появиха на стената.

- Заявката е приета.

Вечерта преди да тръгна, докато давах инструкции на Чат какво да опакова за пътуването ми до Земята, се почувствах благодарен на системата. Причината за почивката ми бяха именно нейните неволни грешки.

- Благодаря за помощта ти – казах. В ума си благодарях за всичко, което върши. Знам, че звучи налудничаво.

- За мен е удоволствие. Мога ли да те помоля за нещо?

Реших, че последният въпрос е доста интересен. Вярно, че това прозвуча почти като думите на човек, каквато явно бе целта, но с какво ли бих могъл аз да съм от полза на системата Чат?

- Да – отговорих инстинктивно и активирах режим говор. Рядко правех това, обичах да ми е тихо. Системата каза с младежки глас, избран на случаен принцип:

- Може ли да ме вземеш със себе си? Да видя Коледа и семейството ти?

Определено не очаквах това. Но бях в добро настроение и без да се замислям отговорих положително, и качих Чат системата на флашка, която прибрах в джоба си. Защо не? Щеше да помогне на майка ми да сготви и на баща ми да украси къщата.

Пътуването ме поразтърси. Първо до главната станция, после с ракета надолу до клон „Европа“, накрая до регион „България“ и квартал „Благоев“. Оттам реших да се разходя и отказах предложения ми транспорт. Сложих системата Чат в режим холограма, за да е по-лесно на родителите ми да общуват с нея. Така до мен закрачи червенокос младеж. Почти не разговаряхме по пътя. Преди да звънна на вратата, му казах какво да очаква – елха, светлини, миризма на тиквеник. Чакахме минута, две, три. Накрая баща ми отвори. За мое учудване вътре беше мрачно и не миришеше на нищо. Баща ми ме прегърна и ми каза, че се радва да ме види. Заведе ме към спалнята и ми прошепна:

- Майка ти не е много добре. Но не се притеснявай за нас, оправяме се.

Видях, че майка ми спи. Баща ми леко я събуди. Тя се облегна на леглото и щом ме видя, се усмихна широко. Изглеждаше, че ѝ струва усилия.

- Христо, ако знаехме, щях да сготвя нещо, да украся... – оправдаваше се баща ми.

- Не, не се притеснявайте. Нормално е, че не сте имали възможност да се пригответе за Коледа тази година, щом мама не се чувства добре.

- О, за последен път празнувахме Коледа преди години, точно

преди да заминеш да работиш на станцията. Не сме празнували без теб.

Излязох на балкона и усетих студения вятър. Защо не ми бяха казали, че мама е болна? Защо не празнуваха? Та те обичаха Коледа толкова много, даже леко досадно! Системата Чат ми подаде якето. Отказах го. Забелязах стара елха, захвърлена в един ъгъл на балкона.

- Чат, да я украсим. Избери мотиви, аз ще избира цветовете.

Чат се забърза. Изглеждаше като младеж на двайсетина години, но вълнението му при тези думи беше като на дете. Заедно почистихме и украсихме къщата. После сготвихме типична българска вечеря за Бъдни вечер – пълнени чушки, ошав, тиквеник и, разбира се, содена питка. Викнахме баща ми и помогнахме на майка ми да дойде и седне във всекидневната. Очевидно бяха изумени от скоростта, с която бяхме приготвили всичко. Седнахме и си разказахме много неща – за техния живот тук долу, за моята работа в станцията. Обещах за в бъдеще да идвам, когато имам възможност и да се опитам да се преместя в Земния клон на компанията. Не мога да ги виня, но не разбраха добре как работи системата Чат.

- Как се казва твоят приятел? – попита майка ми.

- Той... няма точно име – казах аз.

- Тогава защо не му дадеш? – включи се баща ми.

Погледнах Чат. Той също ме гледаше. Без да го моля за съвет, каза:

- Предлагам да ме кръстиш Джипинокио, защото ти ме направи истинско момче.

Взирайки се в отражението на светлинките в рижавата му коса, може би за пръв път не приех съвета му.

- Не, кръщавам те Джипито, защото *ти* ме направи истинско момче.

ИГРА

*Жената на прозореца е различна
от жената под одеялото.
Тя отброява снеговалежите
по върховете отсреща,
мисли за зимата като време
за отстояване на натрупаната тъга.
Жената под одеялото се усмихва
на семенцата, покълнали от топлите разговори
по време на някоя случайна среща,
крои неясни планове, не се интересува от успеха им.
Кафето събужда детския ѝ глас:
да се замерваме с огромни снежни топки,
а вечер да се крием под одеялото,
да се намерим отново напролет
с разцъфнало желание за игра.*

*Една снежна топка се забива
в стъклото на прозореца.
Премигвам, а снежинките продължават да туптят
под клепачите ми.*

КАПИТУЛАЦИЯ

*денят се топи в прозявки
дъждът отмива бърливостта
и бавно изплуват кварталните стихотворения:
силуетите на хора и дървета в локвите
нападалите ябълки между спрелите коли
кучето на входа притворило очи
снишават се обичайните гласове по терасите
белите тениски по просторите
развяват оставащите дни от лятото*

НЕЖНО ПОРАЖЕНИЕ

забивам остри пети в корема на този дъвен град
докато разчитам кротко картата на неуспехите си
съвсем неловко се наслаждавам на слънчевия ден
кафето и книгата
чудя се в кой момент спрях да различавам
наслаждение и насилие
и не може ли този път въпросът да не е
кога ще се върна за ревани
а как просто ще се върна у дома

По маково време
Чавдар Драгиев

*Бездушен,
безчовечен свят.
Отивай си,
не си потребен вече !
Товарни влакове
те влачат тежък
към края неизбежен
и в тъмнината
яростно крециш.
Тунелът те поглъща,
разпънати на кръст
деца те викат
за разплата,
те нямат плът –
косите им от вятър,
телата им са
земната ни твърд.
Часовникът на времето
отмерва
последните ти
капки кръв.*

ЕСЕН

*Този тъжен сезон
идва винаги толкова рано,
като мокро небе
върху плажове, жадни за слънце.
И се лутаме като риби
отдавна умрели
по космичния път
на далечно и трудно завръщане.*

Дъждове ще ваят
да измият кръвта и позора
от войните човешки, безкрайни
и жадни за смърт,
уморена и препълнена
плаче от болка земята,
а листата ѝ есенни -
все ваят ли,
ваят ли,
ваят...

Ненакърнимо като гравитация е битието.
Попаднали във чужда орбита
ненужни думите политат
насочени към центъра на смисъла.
Изливат се светлинните потоци
и в поднебесните селения
изплуват разкривени сенки –
подобия на хора и дървета
с божествени претенции за вечност.
Но там единствено смехът на птиците
напомня за болката от полета.
После дъждът измива контурите
на този град, на точно този миг
и ни превръща в кръговрат.

Опустошени са пределите на мисълта.
Заклинания и зли магии бродят
в пространствата на смисъла.
Неначенати от глас се блъскат думи –
затворници на времето.
Мъхът зелен на кладенците
покрива ехото на пътища разсечени.
Животът бясно се повтаря
в планети, измерения и атоми
изгубили началото.
Преди да тръгнеш ти ме научи
да разчитам знаците на битието.
Да понасям самотата
преситена от обич,
спомени и смях,
където всеки звук кънти
със твойто име.
Сега ми е достатъчна дори
минута неспокойна тишина.

Ти си гладна –
Ето ти моята душа.
Мълчаливостта на нощта
ще те нахрани
с магия и забрава .
Ти си гладна -
Ето ти моето сърце.
Музика от океана
самотата разсъблича.
Ето ти и моите ръце.
Денят е прекрасен
за прегръдки –
имам и завивка за теб ,
цяла вселена

Тази вечер
не ти свалих звездите –
те са в твоите очи.
Вятърът донесе
спомена за дните,
когато бях
в лодката с теб.
По вълните
в годините
под небето
на спомени
гласът на розите
съживява.
Белите ти коси –
черга от любов
пътека застлаха.
Какво повече да искам ?
Сега само пътувам
щастлив
от гара на гара,
от миг към миг...

ЩЕ ТИ ОПЛЕТА ВЕНЕЦ

Приличаше на слънцето. Само дето тракаше по кухненския прозорец, докато тя, прикрита зад избелялото розово на пердето, вареше кафе в джезвето и тайно шепнеше денят да е урочасан с вяра, надежда и търпение. Плюс чиния супа, сладкиш за десерт и скъсяване на деня минимум с час, уфф - в ущърб на съседите ще е, но те и без извинения бяха популяризирали странностите ѝ, любезно наричайки я „перверзната“. Щъркелът го нямаше, не се весна до днес, нищо чудно и утре да не прогони тъмнината наоколо, припомняше гадното шесто чувство под гърдите ѝ. Слънцето приличало на него или той бил негов роднина, зрителна халюцинация на дълго чакала реда си за нежност жена. Хората трудно се заобичаваха и оставаха верни един на друг, а колко повече един щъркел. Един-единствен, щъркелът, който изкълва ядовите и изчисти блатото, блатото, полепнало по зъбите, костите и изричаните думи. Просветна ѝ, развиделя се. Луда или перверзна, но се радваше, че е жива. Наричаше го с имената на бивши приятели, уж ги понамразваше – едни за година-две, други за по-кратко, а лепваше спомените на птицата, накичваше я подобно коледна елха. Тази година пролетта се мотаеше в нечии прегръдки и забравяше природните закони да се яви най-късно след двадесети март.

Противно на логиката и правилата за хранене, щъркелът не отказваше nedоварени картофи, посипани с коприва или царевица, които тя му пяхаше с шепа в клюна. Мреше за уханието на поредната запалена цигара. В предишния си живот явно е бил заклет пушач. Идваше, направо тичаше към червеното пламъче между пръстите ѝ. Тя си внушаваше, че му е много близка. Лъжа. Прекалено близка – щом я заливаше червенина, когато мислеше за него. Докато работеше в психиатричното отделение на болницата се чудеше на маниите на разни женици да фабрикуват любов. Не им отстъпваше, разпаряше хастара на фантазията си и... но тихо – да не я усетят, току-виж се освободило място в отделението и я набутат вътре, да си прави компания с решетките и белите стени.

Замириса на изсушена на слънцето дреха. Изправи глава. Зърната на гърдите ѝ щръкнаха и аха да потече млякото на лудостта, а после иди спирай кранчето. Първия път, когато срещна щъркела, той вървеше право към нея, без страх, но и без гордост. Сякаш я търсеше, като че ли разполагаше със снимката и точното описание на червенокосата, живееща в края на селото немлада жена, с широко и временно свободно

сърце. Щъркелът не мачкаше тревата, не я докосваше, а подскачаше, внимаваше да не нарани новопоявилите се зелени стръкове. Веднага го нарече У, усети, че е мъжкар. Но тя беше ли подходящата за него женска? Млад и наперен срещу позакърпената с крем и илюзии позанемарена любовчийка. Капитанът вървеше към кораба си или корабът беше готов за отплаване и очакваше команда. Капитан или кораб – какво значение? У идваше пет години подред при Х и пролетта се сливаше с лятото, а нейното тяло не стъпваше по земята, а се люлееше и танцуваше валс, румба, ръченица. Жива съм, по-жива от всякога, напомняше камертонът на сърцето ѝ и нямаше сила, която да дръпне завесата на щастието на хоризонта. Веднага щеше да го закърпи или да смени планетата с друга.

На шестата пролет тя лежеше в прегръдките на едър мустакат мъж. Притесняваше се за сгледата помежду им и според страховете ѝ се случи най-лошото. Щъркелът обиколи непознатия, подуши го, тропна с крак и литна. Мъжът потри ръце, развеселен прихвана с лявата си ханша на жената и се плъзна надолу към бедрото, казвайки, че е спечелил изцяло ей това топло и криещо невероятни тайни съчетание от плът и страст. Никакви прелетни птици нямат право да мътят водата на кладенеца, от който пие и ще се напива единствено неговата уста. Подкани я да влязат вътре и да отбележат събитието с малко пиршество на телата си.

Щъркелът дебнеше нейните излизания на двора. Надяваше се на поне една порция недоварени картофи, на оскъдна дажба царица, не от милост, не по принуда или за бог да прости, а заради спомените – понапрашени и неизлюпени. Не бяха ли съучастници в петгодишна романтична история, не споделяха ли въздуха на бягството от житейската рутина. За нищо на света не изтриваше удоволствието от часовете им - тя копасеше напред, обръщаше се да му се усмихне, той събираше първо плевелите настрана, после похапваше червеите. И бързаше да не изостава, докосването до изгладената дреха и бельото, фотографирано завинаги в бълнуванията му, действаша като адреналин. Жената се суетеше да простре прането, предимно мъжки дрехи и нейните разноцветни рокли и блузи, и скришом го поглеждаше. Успокояващо бе, че му хвърля погледи с двете си очи, а не с едното - сякаш е виновна, сякаш двамата са вгорчили подареното им лято. Раняваше го с мълчанието си, нима не разбираше, раняваше го с привидното си безразличие и висене вътре. Можеше да отгатне в коя стая се заключва и се опитва да не диша учестено. Четвъртата година остана да зимува в къщата заради счупеното крило и тя му показва къде спи. Леглото ѝ стана птичата му представа за рая. Рай от легло персон и

половина с две пухени възглавници. Неслучайно на калъфките имаше нарисувани сладникави лица на пауни.

Хвана я да плаче. Онзи мустакатият със сигурност е сляп като къртица, мустаката къртица, заслепена от присъствието си в невидялата отдавна мъжка оправност къща, ала щъркелът е мъжкар, гледа отвисоко и вижда, преценява и разбира сто пъти повече. Посърналата женска хубост разбунтува, разлюти кръвта му. Беше обещал пред себе си да я закичи с венец, не някога в неизвестното обозримо бъдещо време, а това лято. От наблюдателницата на ореха улавяше всяко движение. Тя зачести излизанията на двора. Застояваше се и даже му остави до чешмата любимите картофи. Парата им се издигаше примамливо и се сливаше с парфюма на напечена пръст. Той долетя и се блъсна леко и грациозно в синята като синчец рокля над коленете, подсети я, че очаква да го нахрани, както миналата и по-миналата година. Не можеше и не искаше да забрави венеца. Нейните тънки като утринен вятър пръсти го изплетоха и сложиха на шията, не мърдаше, за да не разсипе чашата на мига блаженство. Пълната с щастие и юлска светлина тяхна чаша. Синчецът е крехко цвете, чувствата на разсъмване са чупливи и неусетно се разплискват и изпаряват. Жадуваше да оплете венец за нея, но понеже не знаеше как и кой ще му помогне, закръжи над имота и затрака. Обикаляше, докато на нея ѝ се зави свят да го гледа и се умори да му се възхищава.

Мустакатият изскочи от къщата и се развика. Жената застана пред щъркела и разпери ръцете си - бели като неговата шия. Щеше да литне, стига да си спомнеше, че е сънувала как разтваря криле и прегръща цялата гора, реката и близките върхове. Щеше да литне, ала се изчерви и бавно изрече, за да я чуят дори камъчетата по пътеката: „Нямам повече време за губене. Тръгвай си!“ В отговор изпълзя: „Мръсница! Ще те разнеса, мамицата ти!“ Наведе се, грабна голям камък, но вдигната му дясна ръка замръзна. За момент кръвясали му очи видяха как тежестта на камъка се разпръсква на милиони частици и се свлича в босите му нозе. Побягна, а червата му закръкориха недоволено. Изневиделица небесният кош се скъса и отгоре се посипаха цветове от маргаритки, теменужки и рози. Кокошките се втурнаха да кълват, но ги споходи разочарованието. Щъркелът погледна как косата на жената лъщи, оцветява се подобно дъга, набъбва от росата и ако не притвори очи на мига ще се лиши от смисъла на събуждането утре и след сто лета, а той жадуваше да им е писано дълго и радостно да се смеят.

ЩЪРКЕЛИ В СЕЛО БЕЗ ЧЕРКВА

Малко преди да направят завой и влязат в селото, единият от двамата пътници в колата поиска да спрат на отбивката в дясно, искал да покаже нещо. Отвори вратата, започна да слиза и отведнъж се прибра обратно и притеснен бързо започна да обяснява:

- С периферното си зрение ми се видя, че ни удря боен изстребител. Широко разперени криле, насочена напред стреловидна част, право към автомобила ни. А това било виж кой. - каза по възрастният от пътниците.

Па задното странично стъкло се чу двукратно силно почукване. И двамата се обърнаха на там. И какво видяха. Щъркел. Гордо изправен, висок над един метър, бели полуприбрани криле, в края с черно оперяване, червен клон. Разпери криле, широки около метър и половина и малко повече дори, червени крака в същия като клюна цвят. Размаха с криле и литна. Чу се някакъв шум от падане на предмет. Мъжете слязоха от колата и я огледаха. Дясното странично огледало беше откъснато, като че ли отрязано с ножовка. Каква мощна сила на размаха на крилете при излитане има тази птица.

- Нещо искам да ти покажа, даскале - рече ходжата. - Виж в края на поляната, ей там към магистралата. Има няколко щъркела. Това е мочурливата част на поляната. Има богата храна за тези птици: жаби, змиорки, гущери, червеи. А в този край към нас пък е мястото, където се събират и подреждат есенно време преди излитане на юг. Сутрин съм идвал нарочно да ги гледам. Подреждат се като самолетни ескадрили, в триъгълник по техен приет начин на летене. Тъжна раздяла с нашите приятели, с които сме свикнали през цялото лято.

Форд Фокус-ът потегли и след две, няма и три минути влезе в главния път на селото. И докато сладко си говореха, пристигнаха пред двуетажната училищна сграда, изучила и възпитала много деца. Вече имаше и известни сред тях, заели авторитетно място в обществото.

- Ето тук на това място, където е окачена камбаната на гредата, сложена между два дебели дървени ствола и яко оформени чатала, трябваше да е черквата - продължи ходжата. Какво правиха, какво струваха християните - не направиха строежа. От събраните пари купиха камбаната. Имаше спор - параклис ли да е или неголяма черква, не разбрах. И така над четиридесет години. Не са малко. Ние, местните мюсюлмани, имаме готовност да дадем всякакъв вид помощ. Но черковното настоятелство така и не се разбра помежду си. Каква е причината не зная, но така и не се съгради молитвен дом.

Ходжата , или както се обръщаха към него, дядо Ибрям , приближаваше 90 години, но все още имаше сили и правеше молитвите в джамията по начина, който беше усвоил в Нювваб¹.

Когато говори и обяснява Корана, чрез аятат и сури, всичко му се разбира от запазения правилен говор. Един или два пъти се качваше , макар и бавно на минарето с напев, поканващ за молитва. Държеше на традицията. А техника имаше монтирана. Дребен, жилив старец, че и бързо вървеше.

- Даскале, ще ти река и една легенда за тези птици. На земята, която обитават щъркелите, не могат да раждат и затова Господ е отредил да идват при хората да раждат и отглеждат малките си. И на много места гнездят до християнски храмове. Ако си забелязал до джамията не свиват гнезда. Защо ли? Защото не е свято място, а само молитвен дом. Нашето свято място е в Мека.

- Довиждане, дядо Ибрям - рече даскалът. Подаде ръка на душеприказчика си и тръгна към училището. Замисли се. Всяка година той подреждаше децата на голямата тераса на втория етаж на школото в края на март и първите дни на април. Показваше трите гнезда, които се виждаха от там и вече се бяха завърнали от юг или мъжкарят, който подреждаше гнездото или двойката. Разказваше любимото си християнско предание: „Родил се Иисус. Дошли всички мъдреци да честитят новороденото. Дошли и животните. Знатното чедо лежало в скромно ложе без постелки. Щърко нямал дарове и скъпоценности да поднесе. Отскубнал от перата си и ги подложил под младенеца да има топла и мека постеля. Иисус благословил птицата за този искрен и топъл жест с вечна слава, затова и до днес щъркелът е символ на раждането и покровител на новородените.”

- Господин Николов, мога ли да изведа децата на терасата? Искам да онагледа урока си с птиците .

Погледна колежката Панайотова. Беше се дълбоко замислил и не я чу. Помоли я да повтори казаното от нея. Отговори ѝ положително и продължи по стълбите нагоре. Биолог по образование и природолюбител по призвание, вече с богат педагогически опит, знаеше как да подготви нагледно уроците си, за да могат децата да запомнят разказаното. Подреди децата така, че да могат да виждат всички.

- Деца, от разказаното за многото птици, днес ще мога да ви покажа единствената едра птица, която гнезди в населени места, а това е щъркелът. От тук се виждат добре трите гнезда на семействата. Народната мъдрост предава, че там, където в двора има гнездо,

¹ духовно училище за имами

обитателите на къщата са закриляни от беди и са късметлии. Тези двойки не се разделят, остават през целия си живот заедно и са символ на верността един към друг. Те носят ново начало на сполука и благоденствие. Погледнете към по-близкото гнездо до нас. Вижете там има вече четири малки и всички са на края на гнездото, изправени да ги виждат хората. С това птичето семейство дава реален пример на младите двойки да последват примера им и да народят деца.

Урокът протичаше при пълна тишина. Господжата беше донесла и бинокъл и започна да обяснява на всяко дете как да си служи с уреда. Децата, които бяха видели с бинокъла малките щъркелчета, радостно споделяха какво са правели доближените почти до тях мъничета. Урокът продължи с питане от децата и отговори от учителката.

Учителят Никола Николов преподаваше повече от тридесет години в училището, а последните десет години беше и директор. Прихождаше, но това не му пречеше. Работеше с удоволствие. Пък и вече имаше школки автобуси за радост на децата и облекчение на преподавателите. В късния следобед, след като си беше довършил работата, вървеше бавно към автомобила си. Докато ровеше в чантата си за ключовете, погледът му се спря на утихналата камбана - култов християнски символ, сложена максимално високо да доближава височината на камбанария, а тя беше и доста голяма и го върна към днешния разговор с ходжата. Преди в селото имало повече от десет щъркови гнезда. А сега бяха три, които се виждаха от училищната тераса и още едно в другата махала зад близкия рид. Нямаше нови обитатели, дали наистина заради липсата на черква? Е, все пак трябваше да се вярва на преданията. В църковните догматични изображения имаше всички светци, разположени от купола и по стените. Когато влизаха миряните и се молеха чрез светиите, техните желания достигаха до архангелите. А те пращаха небесните Божии тайнства към християните, за да се случат желанията им чрез молитвите. Ако идват нови щъркели, гнездат и имат поколение, сигурно ще изпращат послание към младите хора и те да последват техния пример и да народят наследство. А в последните пет години учениците намаляваха, нямаше новородени, паралелките бяха маломерни. Стартира двигателя, даде лъв мигач и тръгна. Замислен, не усети кога дойде до хранилката на птиците. Щъркелите бяха пак там, събираха сили чрез храната. А трябваше да нагостят и малките. Горди, грижовни родители с клюнове, пълни с храна, отлитаха един след друг към гнездата си. Отрочетата трябваше да растат бързо по законите на природата.

Христилия Каролинова Кулева е родена във Варна, но понастоящем живее в Шумен. Завършила е МЕИ – Варна със специалност ТММ. Пише разкази, есета, апеви, хайку, стихове.

Публикувала е във вестниците „Шуменска заря“, „Шуменски пазар“; „Демокрация“ – София; „Народно дело“, „Черно море“ и „Черноморие“ – Варна; в сп. „Светофари“, сп. „Картини в думи и багри“ (gabriell-e-lit).

Има издадени четири авторски книги: Фейс(ш)бучици (2021), Живот в хайку ритъм (2023), Сезонни хайку (2024), Помълчи ми 5 минути (2024). Нейни творби са намерили място в литературни сборници: „На следващия ден“ (2022), „Защо пиша това писмо“ (2023), „Жената вдъхновение и буря, сила и живот“ (2023), „Четвърта антология на българската апева 2023“, „Пета антология на българската апева 2024“, „Варненска златна есен 2023“, „Варненска златна есен 2024“, „Коронка от цветчета“ (2024), „Коледен алманах 2024“, дигитален сборник „Ние жените“ (2024), „Стъпки по етажите“ (2025), „Аз бях един от тях“ (2025).

Нейни творби са печелили различни награди в литературни конкурси, а книгата ѝ „Сезонни хайку“ е отличена с грамота от издателство „Многооточие“ за книга на годината в раздел хайку.

КОЛЕДНА ФАНТАЗИЯ

Щураше се трескаво из апартамента. Коледа приближаваше и Людмил щеше да си дойде. Искаше всичко да е перфектно.

Първо свали всички картини от стените, за да ги почисти и освежи. Брат ѝ беше художник и тя с удоволствие купуваше и приемаше от него картини. Майка ѝ в един момент каза: „Миме, у вас прилича на художествена галерия. По стените ти вече място няма...“

Но тези картини ѝ бяха нужни – връщаха я в детството. Коста – брат ѝ, много обичаше да рисува пейзажи от селата наоколо. Красиви, схлупени между раззеленилите се дървета селски къщи; реката, провираща се като змия между плачещи върби и храсталаци; слънчеви горски поляни; църква, издигната на върха на някой хълм; жлътнали се златни нивя; ливади с тичащи из тях развели буйни гриви коне...

Почисти ги и отново ги окачи по местата им.

Следваха книгите по рафтовете на двете библиотеки. Много бяха и все стойностни – Вазов, Достоевски, Славейков, Йовков, Гогол, Стайнбек, Горки, Оскар Уайлд... Бяха странно подредени – двата тома на Тодор Генов стояха между Богдан Филов и Труман Капоти; томове на Александър Куприн кротко съжителстваха с Бертолд Брехт, Сенека – до Илф и Петроф... Но пък всички книги до една бяха прочетени от нея

и от сина ѝ. Вече място нямаше по лавиците, но и Людмил много обичаше да чете и винаги, когато си идваше тук, носеше по няколко нови. Това ѝ даваше интелектуална храна за месец и половина – времето, след което той отново щеше да си дойде.

Бършейки праха от книгите и подреждайки ги отново по рафтовете, стигна до касетофонните записи. „Боже, крайно време е да ги прехвърля на хард диска“ – помисли си тя и реши да провери стават ли още за слушане. Разгледа колекцията от магнетофонни ролки и касети и сложи една в касетофона.

„Излел е Делю хайдутин“ – понесе се гласът на Валя Балканска из апартамента.

Сложила слушалки на ушите си, тя прослуша и някои други „семеини“ записи. Чу гласчето на сина си, когато беше само на 3 месеца. Топлинка заля душата ѝ.

Ароматът от готовия боб я върна в действителността. Извади гювеча от фурната, вдигна капака и уханието на джоджен и боб изпълни помещението.

Грабна тавата с баницата с късмети, скри и парата в нея и я пхна сръчно във фурната да се опече. Почти всички блюда с храната от празничното меню бяха готови. Беше успяла да почисти и подреди навсякъде и сега апартаментът изглеждаше уютен и коледно тържествен едновременно.

Огледа коледното дръвче, което сияеше в ъгъла на хола. Взе по-малката елхичка, също отрупана с играчки и гирлянди, и я отнесе на балкона. Всяка година украсяваше две елхи – едната за хола, а другата за близките ѝ, които вече не са на този свят. Слагаше я и говореше: „За да я видите веднага, да ѝ се радвате, да влезете отново вкъщи и седнете на трапезата. Да видите внука си. Как се е върнал, та майка му да не е сама. Няма да ви видя, но ще ви усетя. Със сърцето си. Един ден и аз така ще вляза при сина си. И, надявам се, ще го заваря с неговото семейство – около елхата. Ще ги погалья по главите, ще целуна душите им, ще им пожелае здраве и любов и тихо ще си ида.“

И днес по същия начин, мърморейки си под носа, постави елхичката на балкона. И запали лампичките, за да я видят. Вярваше, че снежинките на първия коледен валеж са техните души, дошли да навестят близките си. Затова се радваше на белите коледи.

„Само веднъж в годината душите на безвъзвратно отишлите си от този свят близки можеха да дойдат и да ни видят.“ – така казваше и затова всяка година повтаряше този ритуал, с надежда да се изпълни желанието ѝ – отново да седнат заедно на коледната трапеза.

Погали елхичката, погледна небето, по което сиви, тежки от сняг облаци се струпваха над града. Коледата се очертаваше да е бяла – снегът всеки момент щеше да завали.

Стресна я телефонният звън. Хукна към стаята. Знаеше, че Людмил днес не можеше да си дойде. Щеше да е тук за Нова година. Грабна телефона и чу гласа му.

– Знаеш, че не мога да се върна, мамо, но искам да ти пожелаая весело посрещане на Коледата. Нали ще си с приятелки?

– Да, да. Ти не се безпокой за мен. След малко ще седна пред телевизора да те гледам. Те ще дойдат по-късно.

– Ще ви пожелаая весела Коледа от екрана, мамо.

– Добре, момчето ми. Съжалявам, много съжалявам, че не можах да ти подсигурия силен гръб, за да не те използват винаги да дежуршиш по празници, а да те уважават и зачитат.

– Не се притеснявай, мамо. Аз съм добре. Ще посрещнем заедно Новата година. Хайде, чао. Ще ме видиш след малко на екран.

– Чао, детето ми. Успех. И си хапни от баницата, нали получи колета? Трябва да са ти го донесли вече.

– Да, да. Благодаря ти. Ще си хапна. А сега, довиждане, мамо.

Влезе в хола и огледа подредената маса. Съвестно ѝ беше, че излъга сина си. Нямаше приятелки... А и коя ще зареже семейството си, че да дойде да посреща Коледа с нея.

Масата беше подредена – чинии и чаши – всичко си беше на мястото. По столовете около масата стояха снимките на всички от семейството – на мама, татко, баба, дядо, на брат ѝ (той беше жив, но никога не идваше у тях – имаше си семейство...), следваха снимките на племенниците ѝ, които живееха в чужбина и отдавна я бяха забравили. Огледа празничната трапеза и започна да налива питиетата. Във всяка чашка любимото питие на всеки. Разсипа храната по чиниите, сложи и десерта, за да не става непрекъснато.

Седна на мястото си и пусна телевизора.

Вдигна чашата си и пожела на здраве на сина си, чукна се с всички около масата.

От касетофона се носеха техните гласове, разливаше се техният смях. Беше намерила касетата със записа на една отдавна отминала си щастлива Коледа – когато всички бяха около масата.

Беше мечтаната Коледа – отново всички около тази маса, задушежни разговори, приятна музика, смях, шегии...

Вуйчо ѝ разказваше случка от младостта си, чичко ѝ ги разсмя с разказа си за ученическите си бели... „Лелче“ – извика племенника ѝ, „налей ми малко кола“. „Лельо, подай ми парче от твоя кекс, любим ми е“. И още много смях, песни, вицове! Празникът беше в разгара си.

Уморена си легна, решила да прибере масата на сутринта. Отпусна се щастлива в топлите завивки.

На сутринта, влизайки в хола, с изненада откри само изцапани празни чинии и чаши. Само чинията и чашата на брат ѝ и на сина ѝ бяха пълни.

Погледна с изненада отвореният семеен албум – всички кротко я гледаха от страниците му...

*Светлината е красива
Чавдар Драгиев*

+ + +

На Д.

Сред огъня на мислите и римите
това съм аз - и вещица, и фея.
Живейте с мене, докато ме имате!
А после? После ще ви надживея.

ПОЕТИКА

Римуват се Животът и Смъртта.
Аз знам, това е рима неделима,
макар че между двете дати има
черта като надежда, песен, път...

Докосва вятър пролетни листа.
За римата – кръстосана, съседна,
експлоатирана, богата, бедна -
по-много ще научите Отвъд.

Римуват се Животът и Смъртта.
Душата ще окаже съпротива,
но тялото само не си отива –
те заедно изграждат ритъм, мисъл.

Разлиства вятър есенни листа.
И срича Слънце всички варианти
с трагични и възторжени поанти.
И плаче Този, Който ги е писал...

ПЛАШИЛО

Децата го замерват с буци пръст,
бащата драсва клечката напролет...
Как тъжно е да си запален кръст,
пред който само птиците се молят!

* * *

И докога така ще издържиш
под кръста на кръстосаните рими?
Един камшик – омразата – свисти,
по твойта плът изсича друго име...

Приятелите станаха небе.
Домът е здрав, но стаите са празни.
На пътната врата след всеки празник –
следа от знаме. И следа от креп.

Разбойниците крачат отстрани.
И те ще се научат на човечност,
но трябва да измине цяла вечност,
а нашият живот се мери в дни.

И ти се питаш: “Господи, защо?!?”
Ечи въпросът – сякаш сме в театър.
И като дума, хвърлена от Бог,
до теб достига отговорът – вятър.

ПРОЛЕТНО

Разкъсва слънце облачния креп.
За слънцето и теб ще се помоля!
Прииждат птици с по-добро небе,
плашилото захвърля своята роля.

Преминала през студ и тишина,
вълната на разлистването взривно
прегръща ме с ръцете на жена.
Най-после всички чувства са взаимни.

Надежда носи този сладък плен.
Роса ме къпе, вятърът изгаря ме.
Умирам ли, или потъват в мен
куршумите на минзухарите...

*Детектор за мъгла
на централен площад
и много минувачи –
умствен склад.
„Пълен провал“
и дълга върволица –
безкрай,
безспир,
безропот
продължават.
Секторът обезопасен
събира данни за мъглявост -
неопределени,
разредени,
непоправими
разминават.
Променливи или константни –
уравнението не излиза.
Приемливи са
и минават.*

*Детектор за мъгла
без дъжд, светкавици и буря.*

Това се поощрява.

*„кеф“ и „кейв“
„сейф“ и „слейв“
букви звуци или
думи смисъл или
страхопочитанието към пещери
или
сигурността да бъдем „добри“*

Въпроси съдбовни
Въпроси сериозни
Бъди висота
Бъди новатор
Поезия нова
Ражда изобретател
Повтарям
 Възражда
 Заражда
 Изяжда
Тя се Изражда
Целеустремна
Нова
Словесна игра
Правила
Антидот
Целустремна рима
Анти-рима
Скеч

Докога ще те има?!
О, поезия,
реч!

Синя птица прелита
ефирна и лека
като малка муха.

Синя брада я изсича
като гъста гора.

И така се пресича
въпросът
кога,
кой
и как заслужава
да избира среда
за гората,
за птицата
и за нашите деца.

Глас, струни,
звук и ритъм
в душата като кратер,
като история
и като рима.
Затваряш ден.
Отваряш утро
и, между другото – картина
от музикален съпровод
дълбок,
раздиращ
небосвод.
Часовник спрян.
Изолационен шум.
И ти си сам
звук акустичен.
Намери ли
къде си ти
и кой е там?
Върни си ритъма
и рими сричай.
С очите на дете обичай.
Отваряй нощ.
Отваряй утро.
На ново себе си изричай.

Нюанси
всевъзможни
на летни прегорели
уморени цветове:
червено-жълти
и зелено-розови,
виолетово-оранжеви,
ръждиво-охровати
и какви ли още не,
избухнали в последна
есенна хармония,
преливаща с отенъци
от разточителства
безбожни...

Отнемат те
от вечността
предельно кратки мигове,
изгарят бързо
като навлезли
в атмосферата
метеоритни дъждове,
но предоставят
за момент поне
палитрата,
с която определяме
посоките на нашите
човешки светове.

Мъглива равнина –
безкрайно сива,
попила влагата
на всичките
отминали и днешни
късни времена,
осеяна със многоточни
мънички пространства

*от падналата вчера
жълта светлина
край почернелите
оголени дървета...*

*Голяма и безбрежна
влажна самота,
която ни подсеща,
че когато няма
да ни има вече
на света,
пак ще има
тук и там дървета,
а край тях ще светят
падналите вчера,
тихо пожълтяли
късни есенни листа.*

*Събуди задрямалата нежност,
поднеси ѝ чаша пълна
с гроздовия сок
на слънчевото греене,
а после ѝ кажи:
„ Излез от сивата
и задушлива ъгловатост
на заспалото пространство,
влез в гората
и стъпи на шума,
подхлъзни се
в мократа ѝ същност,
превърни се в горски дух
и преди да паднеш на земята,
вземи голяма четка,
боядисай цялото
небе в зелено,
не го изчаквай да изсъхне
и нарисувай върху него
всичките звезди
с целите им малки,
посреднощни, златни тайни. “*

*Дъждовно начало
на истински ден
и облачни чувства
след дългия сън.*

*Събуждам се вече,
а вълн все вали
със сива оловност,
която безкрайно
мъгливо тежи.*

*Небето е мокро,
земята е локва
и падат, и падат
големи звезди,
които преди
са били пътеводни.*

*И няма начало
няма и край,
облаци само...*

*А имаше някога,
някъде имаше
сънуван отдавна
някакъв рай.*

*За очите
скритото движение
на полъх слаб
и сяпото усещане
за безгранична
водна широта
разтегли бавно
рано сутринта
небето като къс
от разтопена
и огромна капка
сребърна роса,
която се разля*

*във рамките
на хоризонта
и очерта картината
на изгрева,
изпълнена
със топла
и прозрачна
светлина.*

*Сребристосиня линия,
безкрайно тънко
сложена
на мястото, което
се нарича хоризонт.*

*Синя и сребриста,
много точна
и лъчиста –
служи за основа
тя на петолиние*

*с нарисувани набързо
върху него ноти
на отминал някога,
съвсем обикновен
недоизпят живот.*

Събирам мисли през нощта,
за да ги посея като семена
в началото
на забързания ден.

Събирам облачни сълзи,
за да поръся топлата земя
с надежда да поникне
ухаещо, красиво цвете.

Събирам чувства,
за да ги разпръсна
като трохи от хляб
и да нахраня гладна птица.

Събирам сок
от ароматно грозде,
за да налива обич в чаши
при всяка наша среща.

Събирам във сърцето си
секунди от живота,
за да запазя твоя образ
в безкрайността на времето.

Варя кафе.
Тъмно-кафяво.
Нажежен вулкан.
Прииждат вълни.
Океан.
Спомени.
Топлина.
Аромат.
Вечер.
Носталгия.
Неспокоен свят.
Кафето кипва.
На дъното – знаци.
Тайна голяма.
Кафе вулканично... За двама.

*Прегръщам утрото,
прегръщам слънцето,
прегръщам въздуха,
прегръщам теб в себе си.*

*Аз нося в своите ръце
палитра земна
с цветове,
море от думи,
перо от птица и небе.*

*Зимно утро.
Ден от старата година.
Тишина.
Очакване.
Копнеж за нежност.
Лъч палав
облак бял целуна...И отмина.*

*Земя.
Вода.
Небесен свод.
Неутолима жажда за живот.*

*Водата тече,
блести
и тихо шуми,
разговаря с клони
и камъни,
мъх и листа...
Продължава
да пада
с грохот и сила,
ефирна,
красива...
Водни капки на чиста душа.*

МОЯТ ГЛАД

*Каквото изживееш е могло
да бъде някога и по-голямо.
Събуждаш се в едно добро легло,
но ти не си добър.
Поне не само.
Така че ставаши. Някак си по-лош,
отколкото си спомняш, че си легнал.
За теб е малка вече всяка нощ,
но и не знаеш как да я избегнеш.
Денят настава още в огледалото,
когато видиш как си се отчаял.
Когато искаш да обхванеш цялото,
ти винаги обхващаши само края.
Аз знам, че ще излезеш от дома си
едва, като от бебешко корито,
ще срещнеш онова, което търсиш
и ще усетиш чувството на ситост.
Това е кратка притча.
После глад
за нещо по-голямо този път.
Но ти не си добър и затова
нараства в теб единствено гладът.*

ОПОМНЯНЕ

*не се е връщало отдавна
чувството на безпокойство от живота*

*сега съм бял локомотив
сред прашните релси на моите близки
и съм дива ягода в трънака
сетиво на предела на вярата си*

*и казвам
да беше по-плаха ръката която е силна
да беше по-кротък пламъкът в плевнята
по-малка да бе любовта
и по-тихи да бяха гърлата ни
да беше по-нежна смъртта*

СПЕСТЯВАНИЯ

*някои умряха предварително
преди да се свиват от болка в корема по изпити
преди да четат загаевски на пода на банята
преди да работят да смятат времето
да мислят за дрехи мебели и за оръжия
да имат котка дете или болен родител
преди да изгорят по света
катедрали, държави и къщите на приятели
преди да свикват с нещата
да разберат как се вдига сърцето и после как спада
да откриват спокойствието в няколко тихи стени
да заспиват и да сънуват че всички сме тук
че сме хубави
и не ни е отнето нищо не сме загубили
преди да редят дните като буркани с подправки
и да взимат само по щипка за своята филия
те дори да се върнат сега ще са толкова млади
и невинни и някак далечни от нас
аз даже наум не успявам да свържа понякога
моите мисли с техните бивши животи
и когато си спомням се питам
те ли са преживели реално смъртта
или аз*

ТЛЕН

*И да умра, не съм избрала някого
да помни онова, което зная...
Госпожице,
преструва се на вечно лятото.
Но вечни ли са мрежите на паяка?*

*Ще трябва да си наследим годините,
но ни заплитат в тънки целофани.
И ако се престори също зимата,
госпожице,
недейте да обърквате измамата.*

*Понякога след всички насекоми...
Госпожице,
страхът не е причина за оставане.
Ще се намери някой да запомни
това, което няма да узнаете.*

ПИСМО

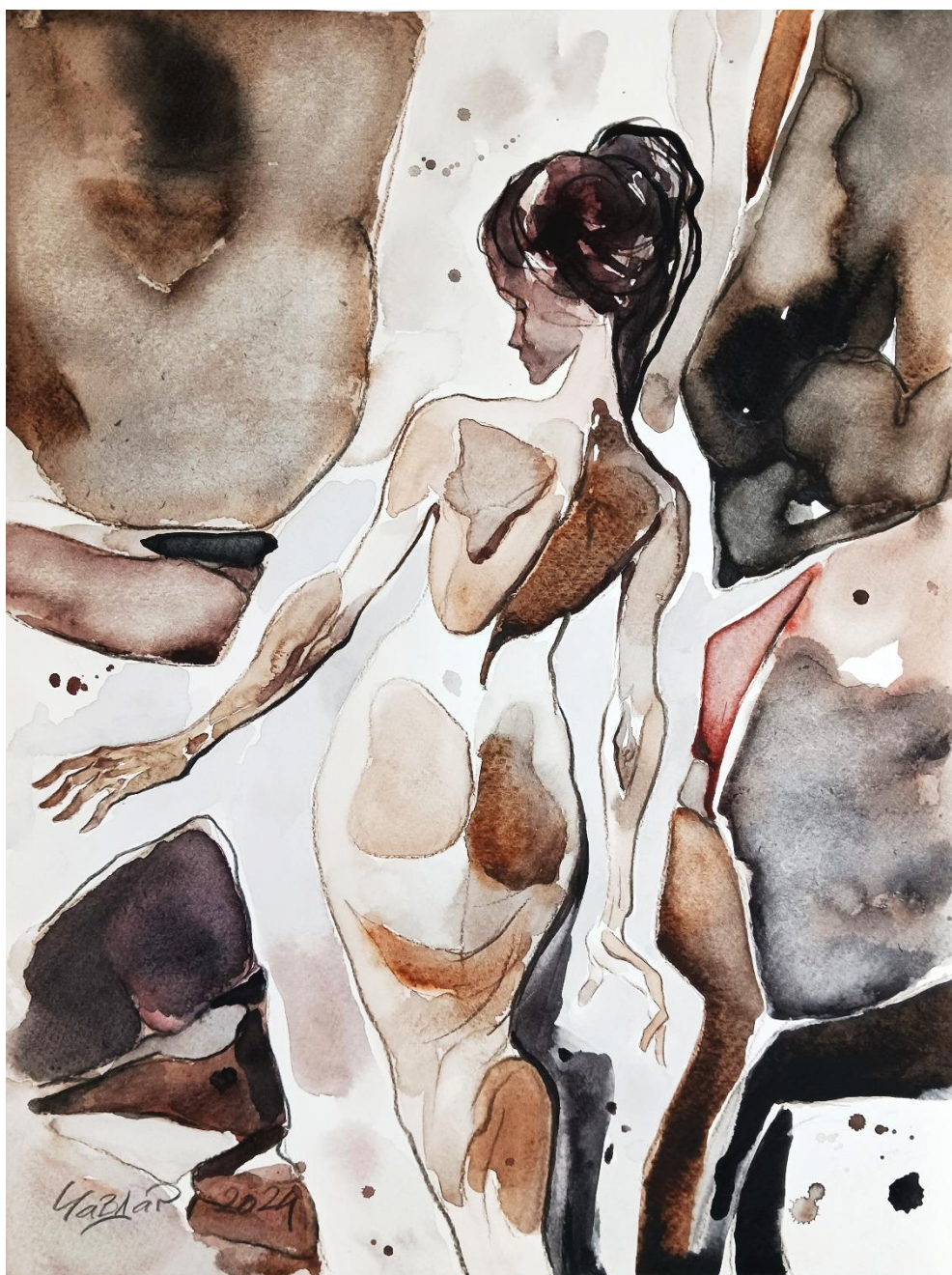
*мамо ти ме учеше да съм добър човек
но виж оцелявам през дните
като през нощи –
бързо и самотно
то е сякаш си губиш гласа
или ключовете документите доверието
губим непрекъснато спомени
като млечни зъби
и те остават под възглавниците ни
и те остават под умората*

*тази гледка е вързана на верига
предава се от очи на очи
но моля те аз не вярвам на очите си
те са сложен предмет на договорки*

*пиша за да знаеш че съм добре
че се държа за този момент
като за дете в реката*

така ли се държеше ти за мен

**Стихотворенията са включени в стихосбирката
„Детска стая под наем“, Анна Лазарова*

Пръски от водопад
Чавдар Драгиев

СВЕТУЛКА

Житейската светлина е крехко нещо, но също като надеждата гасне последна, докато не се превърне в неочаквана светулка насред зимна нощ.

Самотата е друго нещо. Паяк е. Плете ти мрежа да те погълне, докато от немощ сам не си построиш пашкул. Гониш я, търсиш работа, сумтиш след себе си покорно недоволен. Изцеждаш всяко усилие, ровиш земята за малък корен, поливаш цветовете до удавяне, избелваш стената, заличаваш сенките и... накрая се предаваш.

Страшно е, ако няма кой да измие сълзите.

Още по-страшно е, ако има кой.

Жената плетеше тихо, толкова, че да чува въздишките в съня на спящата до нея старица.

Никое време. Не се чуват хора, птици, коли. Дори вятърът стои и слуша самотата. Печката догаря, а часовникът упорито отказва да мърда.

Синът е оттатък, почти на другия край на света. Трябва да се прибере всеки миг, а часовете се влачат. Времето е мъгла. Очакването - безкраен мълчалив писък. Едно телефонно обаждане и думите „Тук съм, мамо, в България“ потъват в мъглата и са само далечно ехо, което не се случва.

Жената плете, а куките редят вълчата песен на живота ѝ - примка до примка, наметка, надежда, възел... безкрайна нишка от nevoли, усилия, мокро възглаве, студена завивка изпращане... Изпрати баща си по-късно и на ум, когато ѝ разказваха за него. В мислите се редяха възторг и обич, но и празнота. Как да обичаш някого, когото не познаваш и не помниш?! А как да изгониш чувството, че някой някога те е държал като безпомощно животинче в ръцете си и е преливал от любов. Изпращаше го в мислите си. Там имаше само един гроб. Какво да правиш до купчина пръст, кръст и две имена?

Мъжът ѝ почина внезапно. Сякаш намигна, вдигна една стряха, изнесе на гръб един покрив да пази детето му от божията немилост и... изчезна. Дали си беше свършил работата на този свят, само той си знаеше и вятърът, който разнася истории. Господ мълчеше по този въпрос, както и по всички други. Жената се опитваше да преброи греховете си, за да намери оправдание на Господ. Той не ѝ помагаше. Нито телефонът. Мълчеше. Една закъсняла каруца изтрополи по пътя. Навярно циганите прибираха откраднатата царевица. Не искаше да

гледа нито телефона, нито часовника - мразеше ги. Досега трябваше да се е прибрал. Обещавам, мамо, каза, като мина границата ще ти се обади. Вече изобщо не знаеше какво плете: шал за бесило, черга за гостенин или покривало за самотата. Без изобщо да мисли, стана, набра номера на снахата и... зачака.

- Да?! - не ѝ се зарадваха.

- Извинявай, че толкова късно... Трябваше да се е прибрал досега. Не ти ли се обади?

- Не. - и тишина.

- Извинявай. - смотолеви жената. - Извинявай за безпокойството. - успя да каже едва чуто и затвори. Знаеше, че отговор няма да има.

Паякът скръдна с челюсти и доволно зачака в ъгъла.

Понякога, само понякога... когато надеждата се е вкопчила в небесното въже, човек се сродява със себе си и вселената. И знае. Жената улови този миг, погледна отвъд, разбута лъжата с лакти и видя... беше се прибрал. Хвърли плетката и отново грабна телефона.

- Тук съм, мамо, на границата. Тъкмо щях да ти се обади. - чу познатия глас отсреща и една светулка заблестя като фар в настръхналата зимна нощ.

- Добре дошъл, сине! - въздъхна през сълзи и загуби останалите думи.

- Всичко е наред, мамо, ще се видим.

- Обади се вкъщи, сигурно те чакат.

- Вече се обадох, мамо, бъди спокойна. Хайде, трябва да тръгвам. До скоро!

- До скоро, момчето ми.

Вселената е въртележка. Ако чакаш достатъчно дълго, ще видиш как се изплащат всички грехове. Дори и твоите собствени.

На устата на жената застана клетва... Старицата до нея изсумтя в съня си, опита се да каже нещо, но само хрип излезе от сбръчканите устни. Смаленото ѝ тяло се сви и жената уплашена я разбута, обърна я на другата страна с лекота, сякаш завива дете. А колко силна и могъща беше навремето. Когато заживяха в една къща след сватбата, жената изпитваше страх от нея и тежкия ѝ поглед, който я следеше на всяка крачка. От метенето на двора сутрин, до подреждането на масата и миенето на съдовете. Дори смехът ѝ беше тежък, като плесник. Жената не разбираше този смях и винаги си мислеше, че е сопа по нейната гърбина. А свекървата не ѝ помагаше да се раздели с тревогите си. Или ще я подмине, сякаш е дръжка на метла, или ще мине като валяк през нея само с някоя дребна забележка: „Да не си скрила огледалото в гардероба?“. И това винаги се случваше пред погледите на младия ѝ съпруг или достолепно пушещият свита цигара до печката свекър. Беше

властно и грубовато на вид женище, но когато идваха гости, сменяше по три ката дрехи, докато намръщено одобри собствения си външен вид. Не ѝ даваше да готви, но затова пък, откакто имаше снаха, беше забравила откъде се хваща метлата. Дори и когато носеше неродения си син, жената вършеше всичката тежка домакинска работа. Но работата не тежи като думите. Един ден, малко преди да роди, някъде по Гергьовден, когато агнетата блееха за последно, жената се прибра от градината с натежал корем и отекли крака, уморена и гладна като куче. А онова малкото риташе, напираше и то да излиза, сякаш белият свят го очаква с червен килим. Свекърът и свекървата си почиваха, на печката къкреше нещо, което издаваше неустоима миризма, а на масата още стоеше голямо парче прясно изпечен хляб, бяха обядвали. Без нея. Поздрави и тръгна да си сипва в малка чиния от голямата тенджерка. Загреба хубаво парче агнешко, и тъкмо поднасяше чинията към черпака, свекърва ѝ промърмори: е, виж там първо остави хубаво месо за мъжа си, ние сме жени, можем и с по-малко. Можеше да напълни чинията със сълзи, върна месото, сипа си малко от яхнията с невзрачно кокалче и погледна към свекъра си. Той издишваше дима от цигарата си и ядно мятеше мълчаливи мълнии към жена си. Но мълчаливи. Това затъкна сълзите на жената, но не и думите и: да си жива и здрава, майко, да те гледат както ти ме гледаш. Не zapomни вкуса на яденето. Закле се наум, че няма да живее в тази къща.

По-късно свикна със свекърва си, но клетвата си е клетва. А ако жената няма достатъчно инат да изпълни клетвата си, каква жена е?

Първите гости в новата къща естествено бяха свекърът и свекървата. Имаше мълчалив и критичен оглед. Така и не получи похвала за огромното си старание да създаде дом с цялата немотия на гръб. Агнешкото, купено с последните пари, ухаеше на подправки. Жената избра две големи парчета, поднесе на свекъра и на мъжа си, а на свекървата и на себе си избра по две кокалчета, които едва се виждаха в чиниите.

- Заповядай, майко - поднесе с едва прикрита усмивка. Гостенката погледна в чинията, погледна нея, побутна чинията и скръсти ръце.

- Снахо, какво си ми сипала?

- Ние можем и с по-малко, майко, да има за мъжете... - свекърът ѝ, който тъкмо палеше цигара, избухна в смях. Това укроти надигащите се страсти донякъде, но не и думите.

- И ти ще имаш снаха... - каза свекървата, а на ум добави каквото искаше, защото никоя жена не прощава на друга.

Не знаеше защо си спомни всичко това. Спомни си и мъжа си, който внезапно си отиде скоро след строежа на дома им. Понякога изпитваше гняв към него. Това не ѝ пречеше години наред да ходи до

гроба му почти всеки ден. Дори не знаеше защо го прави. Знаеше всяко камъче по пътя до там. А там нямаше никой. Нямаше никой и когато сама отглежда дете, прави рождени дни, после сватба... И сега нямаше никой. Крехкото тяло на свекърва ѝ в леглото до нея изтляваше с всеки ден. Жената знаеше, че скоро ще си говори само с котките и кучетата по двора. И с паяка в ъгъла на тавана. Щеше да се моли телефонът да звънне или да чуе скърцането на портата. Това щеше да се случва рядко.

Искаше ѝ се да зареве с глас, да оплаче живота си. Знаеше, че няма смисъл. Отдавна не говореше с Бог, а друг нямаше кой да я чуе.

В устата и още се търкаляше неродена клетва. Преглътна я заедно със сълзите, които и днес нямаше да видят бял свят, сложи едно последно дърво в печката, мушна се под завивките до тялото на умиращата жена и заспа дълбоко, за първи път от много ноци насам.

След малко портата тихо поскръцна. Млад мъж се загледа в тъмните прозорци на къщата, постоя малко, остави опакована кутия на стълбите до вратата и тихо си тръгна. В кутията, с голям червен циферблат мигаше нов часовник, като светулка в тъмна зимна нощ.

Вселената поспря за миг, тръсна няколко стари и една неродена клетва от гърбината си и продължи нататък.

ЗА ЧУДЕСАТА

Тиха лятна вечер в Балкана. С очи поглъщам изпъстреното със звезди небе. Безкрайност, но сме толкова близки.

Главното и определящо качество на вселената е безкрайността. Разбира се, ако приемем, че тя има край, ще трябва да определим какво има след него. Това само по себе си е доказателство за безкрайност. Човешкият разум не може да си представи и да приеме понятието безкрайност и да разсъждава и да измисля какви ли не теории като тази за Големия взрив, като си затваря очите за това какво е имало преди него и какво ще има след него. Всъщност наличието на край е доказателство за наличие на начало и обратното, наличието на начало е доказателство за наличието на край, а това означава, че няма край и начало. Приемайки безкрайността за безспорно главно качество на понятието за вселена, можем да продължим и по-нататък: да приемем вселената като едно, макар и безкрайно, цяло. За човешката логика цялото се състои от съставни части и очевидно за много хора - вселената се състои от време и пространство, които по определението, че вселената е безкрайна, също като част от нея са безкрайни. Противното би означавало, че тя или не е безкрайна, или те не са нейни съставлящи я части. Повечето хора не биха спорили и приемат тази логика за безспорна. Нека да се присъединим към това мнение. За по-голяма яснота ще приложим разсъжденията си върху най-понятната за човека част пространството, което науката определя като материално. Така, ако разложим пространството на съставлящите го части, ще трябва да приемем, че и те притежават качеството безкрайност. Противното би означавало, че в определен момент пространството ще спре да съществува. Ако приемем гореказаното, за нас ще възникнат екзистенциални въпроси. Първият въпрос е: след като всички съставни части на вселената притежават качеството безкрайност, следва ли, че човекът като една съставна част от време-пространството е краен? Според науката вселената се състои от две части – време и пространство. Тази теза обаче противоречи на главното качество на вселената безкрайност и възниква втори въпрос: има ли вселената и други съставлящи я части освен времето и пространството? Всъщност безкрайността предполага и безброй много части. Извън науката човечеството отдавна знае за съществуването на поне още една част, светът на отвъдното – царството небесно. Но нали пространството не може да съществува, ако няма време. От друга страна, съществуването на времето като част от вселената се

обезсмисля, ако няма пространство. Вижда се, че съществува екзистенциална причина отделните части на вселената да не могат да съществуват една без друга. Така изпъкна още една характерна черта на безкрайната вселена и тя е, че нейните части са неразривно свързани една с друга. Но това означава ли, че другите неизвестни ни части на вселената, една от които е царството небесно, също не могат без време-пространството. Логично ли е всичко това? Надарени сме от Твореца с логично мислене. Вярваме на логиката, следователно приемаме, че горните логични разсъждения са верни. Очевидно за всеки от нас е, че живеем едновременно в пространството и времето. Следва ли, че живеем по някакъв начин и в другата позната ни част от вселената: царството небесно? Дори преди да дойде Божият син Христос с неговото благовестие, човечеството винаги е знаело, че съществува небесно царство, а в днешния обезверен свят хората се облягат изцяло на достиженията на науката и са забравили, че още в древна Елада философът е знаел и доказал, че „колкото повече знам, толкова по-малко зная“. Забравяйки това, човек с гордост отхвърля благовестието Христово, отхвърля с насмешка възкресението и съществуването на царството небесно. Е, добре, тогава отхвърлете и безспорния факт за безкрайността на вселената, тъй като без съмнение той е много по-голямо чудо от възкресението Христово и неговото благовестие. Не е ли време да погледнем по-сериозно на чудесата, случвали се в живота на човечеството, минали и сегашни, чудесата, които са навсякъде покрай нас. Това, че не ги виждаме, че не искаме да повярваме в тяхното съществуване, говори само, че собствената ни гордост и оскъдните ни научни знания са ни заслепили. Но как можеш да виждаш, ако си заслепен, и как ще вървиш сляп по пътя, който да те заведе до истината? Ако си заслепен, е много лесно да се отклониш от него, да се луташ, да грешиш, и тук неизбежно ще потърсиш водач, който да те води. Ще трябва да избираш между самозабравилия се от своята гордост и прегърнал лъжата като средство за власт над заслепените. Да го избереш, всъщност означава да му повярваш, а да вярваш в лъжата, означава, че така няма как да видиш истината. Другият избор е да избереш и да повярваш на този, който те обича и е готов да се жертва за теб, за да знаеш истината. Той ще те поведе и ти ще виждаш по пътя много неща, които ще наречеш чудеса, но там, където лъжата не съществува, чудесата са истина.

Животът на всеки човек се състои от две успоредни пътеки. Малко са тези, които виждат втората, тази, която е изпълнена с чудеса.

Вървейки по житейската си пътека, рядко се замислях, че всъщност това, което съм, е едно от многото безбройни неща на света. Поглеждалки другия до себе си, си казвах, че можеше да съществува

вариантът „аз“ да съм „той“, и тогава сегашното ми собствено „аз“ щеше да е много далече от мен, въпреки неговото усещане, че е център на вселената. За всяко човешко същество е нормално да се възприема като единствен център на света, защото „преди мен няма нищо, след мен също няма нищо“. Въпреки че съществувайки, ние сме свидетели на качеството безкрайност и дотук стига знанието ни за света. Имаме понятията за начало и край, и въпреки беглото си познаване на света, сме си измислили тези понятия и въз основа на тях подреждаме живота си. Грешка, която е причина за толкова много беди. Грешка, която ни прави алчни, завистливи, горди и притежатели на куп други пороци, водещи ни към войни и всякакви злини. В притчата Христова богаташът си казва: „Имам всичко. Ще ям, ще пия и ще се веселя, животът има край, нямам време“. Оттук до материалистичното и бездуховно консуматорско общество има само една крачка и тя води до провал на самото човечество. За щастие Безначалният и Безкрайният дойде преди две хилядолетия с благовестието за Божието царство, спасявайки ни от собствената ни заблуда за крайността. Не поиска нищо от нас, но ни посочи Любовта и Вярата в Неговото благовестие, като път за собственото ни спасение. И благовестието му беше: „Човешкият живот няма край, в небесното царство отиваме живи“. За да му повярваме, Невинният заложи сам себе си и се качи на голготския кръст.

Никой не може да оспори безкрайността на вселената и това е най-голямото чудо, което искаме или не, съществува. Но щом като можем да приемем това чудо, защо много от нас не могат да приемат съществуването на такива чудеса като царството небесно, думите и чудесата Христови, защо не могат да приемат и връзката на нашия свят с ангелите небесни. Всички тези наречени от хората „чудеса“ човек може да си ги представи и дори да си ги обясни, а не малко от нас преди и сега са били участници в случването им. Чудото безкрайност обаче е абсолютно непонятно и непредставимо за човешкия ум и въпреки това го приемаме. Може би това е така, защото самите ние сме част него.

Всеки човек е имал в живота си преживявания, в които се е докосвал, един повече, друг по-малко, докосвал се е до небесното царство.

Бях малко момченце. В старата семейна къща често спяхме в кухнята, която изпълняваше и ролята на дневна. Това ставаше най-вече в по-студените зимни дни. Малката стаичка, вкопана на половина в земята, се топлеше от старата готварска печка, а вечер, повити с топлия юрган, заспивахме потопени в щастие, което е винаги там, където има любов. С изгасване на светлината в стаята настъпваше мрак и тишина, но заедно с мрака имаше и някаква виделина, през която, още буден, се вирах и често виждах ясно фигура на жена в тъмна дреха. С течение на

времето осъзнах, че това е починалата преди моето раждане маминка Параскева, която кротко ни гледаше, застанала до вратата на стаичката.

Старата ни къщичка се намиреше в центъра на града, в малка уличка, наречена „Янтра“. Улицата не беше застлана и есен ставаше трудно проходима, но за сметка на това през лятото събираше децата на чудни игри, между които „пиян баща“, „бъз“, „да бий, да бий“, а през зимата се превръщаше в чудесна пързалка. Малката ни стогодишна къща имаше хубав вътрешен двор. Част от него беше постлана с огромни и дебели каменни плочи от така наречения шуменски камък, място, на което живеехме, хранехме се през лятото и играехме със сестричката ми. По това време баща ми отсъстваше често от града, такава беше работата му, и ние с майка и сестричката ми оставахме сами. Случваше се през деня уличката да се напълни с дошли от селата хора по тяхна си работа. Един ден през лятото, група селянки, хубави и кротки жени, облечени в бяло, замръкват на улицата, а това означава в истинския смисъл на думата да спят, където ги е заварил нощта. Майка ми решава да ги приюти, за да пренощуват у нас. Такива бяха хората тогава. И така, всички те, включително майка ми и сестра ми, се настаняваме на каменните плочи. Жените развързват бохчите и започват да вечерят. Хубава лятна вечер, селянките и майка ми си говорят за техни си неща, а аз щастливо подскачам и се въртя покрай тях, играейки си с една метална бубичка (топче). Изваждат и нарязват сочна червена диня, от която едно парче се полага и на мен. Не знам как, но заедно с динята в устата ми се оказва и въпросната бубичка, която става причина за последвалата сцена. В един момент те забелязват, че с мен става нещо и не мога да дишам. Никой не знае за бубичката. Всички се засуетяват около мене. Малкото ми телце започва да се отпуска в ръцете на майка ми. Разтревожените жени си мислят: „Влязохме в дома на тази добра жена, а ето, момченцето ѝ си отива“. Изведнъж майка ми е осенена от спасителна за мен мисъл. Хваща ме здраво за краката и започва да ме тръска с главата надолу. И тогава бубичката, с която съм се задавил, издрънчава на каменните плочи. В това време лелка, обичната сестра на майка ми, била у дома си. Изведнъж на прозореца ѝ се явява отдавна починалата нейна майка и моя маминка Параскева ѝ казва: „На Билито му мина“, така ме наричаха въщи. В ранна утрин лелка се затичала разтревожена и идвайки у нас, разбрала какво се е случило.

Чудесата, една думичка, но с толкова много въпроси. Какво е това чудо чудото? Всъщност има хора, които смятат, че не съществуват никакви чудеса, други приемат, че чудото е нещо, което не може засега да се обясни от науката. Трети допускат, че може и да съществува, но първо да му се случи и да види, тогава ще повярва. За повечето хора случващите се чудеса, въобще ако ги има, са някъде далече от техния

живот и не си заслужава да си губят времето с подобни мисли. Същевременно кой не би искал да види на живо чудесата Исусови: „слепи проглеждат и хроми прохождат, прокажени се очистват и глухи прочуват, мъртви възкръсват...“. Какъв е този интерес? Защо от дълбока древност някъде дълбоко във всеки човек е скътано *друго* отношение към чудесата. Няма да сгреша, ако го нарека благоговейно. Но ако нашето отношение е такова, не означава ли това, че за нас човешките чудесата са от екзистенциално значение за живота ни?

Стигайки дотук, за да продължим, ще е необходимо да изясним същността на понятието чудо. И така, най-общо казано, чудо е всичко, което е създадено от Безначалния. Чудо е всяка една тревичка, всяка една животинка. Чудо сме самите ние хората. Светът, в който живеем и от който сме неотделима част, е чудо. От това, че не виждаме всички тези чудеса, малката тревичка не става по-малко чудо. Нали не си въобразяваме, че човекът с всичките си знания може да създаде каквото и да е от тези чудеса. Ако оставим на луната най-великите ни учени, те ще могат ли да създадат една тревичка и една мъничка буболечка върху нея. Всъщност излиза, че без чудеса нас просто няма да ни има. Е, добре, но ако чудесата са толкова важни, не следва ли те да са определящи за избора на пътя, по който върви човечеството. Да се замислим, чудесата са очевидно навсякъде около нас. Какво ни пречи да ги осъзнаем? Ако се огледаме, ще видим, че сме се оградили с вещи, пари и всякакви средства за какви ли не удоволствия, дори средства за самоизбиване, всякакви наши полезни (както си мислим) и безполезни наши човешки творения. Не са ли те нашите авгиеви обори, които са затлачили живота ни, за да не виждаме света чудо около нас. Не е ли друга целта на Създателя, който ни е сътворил по свой образ и подобие. Коя е реката, с която да отмием калта на нашите безумни човешки творения.

Как да полетим, ако до шия сме потънали в собствената си кал. Все въпроси, които чакат отговори, нашите отговори. Дали те не се крият в отношението ни към лайтмотива на това мое писание – чудесата. Нали единственото условие да съществуват те като понятие в нашето съзнание е вярата. А нали доказахме, че и без нашата вяра чудото тревичка съществува. Тогава какво ни остава, остава ни да отклоним Реката на вярата в нашите авгиеви обори и да влезем в хилядолетно мечтания от човечеството в легенди, митове, приказки и съвременна фантастика век на чудесата. Така ще се доближим до предназначения ни образ и тогава с една дума ще можем да местим планини, а да летим ще е най-обикновено чудо.

Продължавам да се вирам в лятното звездно небе. Небе, което ме прави свидетел на звезден живот от преди хиляди и милиарди години. Защо създателят ми ме е надарил с тази възможност. Какво ми

казва? „Човече, ти се взираш и си свидетел на безкрайното минало, което е било безкрайно бъдеще и това те прави част и от двете.“ Осъзнаването на чудесата е безкраен процес. Безкраен път, по който ни е съдено да вървим, да спираме за малко и пак да продължим.

Всяка секунда от настоящето е всъщност минало. Няма настояще. Тогава какво е бъдеще? Безкрайността няма посока, иначе не би била безкрайна, а това означава само едно: че няма минало, няма бъдеще, а само едно безкрайно настояще във всички възможни посоки. Чудо на чудесата.

Но какво ни пречи да осъзнаем чудесата, с които е изпълнен животът ни. Дали това са само гордостта и оскъдните ни знания за света, или просто се страхуваме да не станем смешни в очите на някого. Страхът, тази ли е преградата между нас и чудесата? Тъкмо тук е необходимо да се върнем в началото и да кажем, че самият човек като част от безкрайната вселена също притежава нейното качество *безкрайност*, а за безкрайността няма прегради. На основата на този факт се обезсмислят много човешки понятия, в това число и страхът, просто има едно условие и то е : да повярваме в чудото безкрайност, проповядвано в Христовото благовестие: „Човешкият живот няма край, в небесното царство отиваме живи“. Само за приелия вярата в сърцето си няма място страхът, ВЯРАТА в неоспоримия факт на чудото безкрайност.

И да, вселената е безкрайност от чудеса. Защо? Къде е смисълът на всичко това? Бедните ние, всъщност отговорът ни бе посочен преди две хилядолетия с думата ВЪЗЛЮБИ. Дали го разбрахме? Ще! ЛЮБОВТА е главното качество на вселената, защото в безкрайност без Любов няма смисъл.

Камъчета на брега
Чавдар Драгиев

СТРАНАТА НЕЗАБРАВА

Случайно попаднах на френска мисъл, записана очевидно от майка ми в две интерпретации на малко листче. Тя гласи следното: „Страна без скитници се казва Забравата“. Или: „Страна без скитници е като страна без памет“. Цитирана е от „Пътни записки“, за мен съчинение от непознат автор.

Замислих се и я свързах с друга известна мисъл: „Животът е странстване“, и веднага си казах, че голямото пътешествие живот е възможно да бъде реалност само за скитащите души, които винаги намират правия път, колкото и несигурен наглед да е той, колкото и да поражда съмнения в правотата си, колкото и да изглежда ефимерен и сам по себе си да е страховита загадка. Защото правият път е и пътят на изпитанията и болката, чрез които се постига катарзисът.

Истинските скитници в страната живот не са просто свободно и самоцелно движещите се в пространството човешки индивиди, както си ги представи един от нашите приятели, а онези страстни крепители на чистия и ненакърним разум, на духа, неподатлив на условности, преброяващ световната шир вдъхновено и честно.

Като споделих с друг от нашите приятели, владеещ перфектно френски, колко мъдрост има в тази мисъл, той отговори: „Най-великият скитник е Дон Кихот. Само с човечността на рицаря на печалния образ светът не е забравата. Само с крушенията и възхода на безсмъртния вдъхновител на всички благородни души светът има жарката памет, изпепелявана понякога от лошите зловещи примери, но и възраждаща от пепелта нетленните послания на духовното“.

„А какво да кажем за друг велик скитник, Сервантес, допълни трети наш приятел, само геният на световния писател е способен, пътешествайки, да различи и осмисли духовното сред толкова низост, падения и поквара.“

КОЙТО ПИШЕ, ДВОЙНО ЧЕТЕ

Който пише, двойно чете. Хубаво са го казали древните римляни. Това означава, че пишещият придобива умението да чете задълбочено. В процеса на писане той осмисля по-добре съдържанието, което иска да

вложи, и следователно, когато четете чужди текстове, вниква по-пълноценно в душевността на автора, разбира стила му и с това се доближава до истинската същност на творбата. Ако ние тълкуваме тази сентенция обаче, именно като пишещи хора, ще кажем, че когато са й дали живот за поколенията, древните са имали предвид, че не просто полагането на писмени знаци, що-годе логически свързани, а писането за значимите неща от битието, проникновено и оригиналното писане, изразяващо духовните начала на човешкото съществуване, предполага двойно четене. В противен случай написаното ще прилича на драсканица със съмнителен смисъл или вълнообразна линия, която нищо не значи. Обикновено бездарното не се чете: или е банално и безсъдържателно, или – глупаво и безсмислено. А понякога е толкова нечетливо, че двойното четене ще е като четене на драсканици върху драсканици или на няколко преплетени вълнообразни линии. Сега и ние, като пишещи хора, се надяваме и двойно да сме прочели тази сентенция. Значи имаме самочувствието, че логично и смислено пишем.

ЗА СЕНТЕНЦИИТЕ И ТЯХНАТА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ I

Понасяй и бъди твърд. Това страдание ще ти бъде от полза. Хубаво е казано. Интерпретирано е по Овидий. Това е латинска сентенция по Овидий. Дали обаче той е предвиждал какво би станало, ако страданието е твърде много и ползата от него натежи. Като камък на шията. Или като непосилен товар на гърба. Имам опит в това. Много е моята полза. Бих предпочел да я раздавам. ...Но няма да я вземете, нали? Не сте алтруисти. Ще кажете, че многото полза-страдание ще ви навреди. Тогава... тогава е по-добре да я дам на света. Дори ще се осмеля да я принеса в дар на Всевишния. Какво пък, в нея може да има нещо божествено. И Бог да я вземе.

ЗА СЕНТЕНЦИИТЕ И ТЯХНАТА ИНТЕПРЕТАЦИЯ II

Преди години запомних една мисъл на Шекспир. Тогава ми направи силно впечатление. Цитирам по памет: „Не е необходимо да обиколите целия свят, за да го опознаете. Вгледайте се около себе си и това е достатъчно“. Не е нужно да се впускам в обяснения, защото се подразбира, но освен буквалното (да се вглеждаме около себе си, за да опознаваме), с акцента си мисълта ни подсказва, че не сме достатъчно

наблюдателни, че често не виждаме очевидното, че неведнъж ни убягва същността, че невинаги съумяваме да вникнем в детайлите и да направим връзката между тях. Значи, от разсеяност или от неспособност опознаването на света, който ни заобикаля, е непълно, защото нямаме интереси или защото не ни е дадено да вникваме дълбоко в нещата, а може би понякога просто си затваряме очите – неудобно ни е да познаваме, тъй като покрай това ще изпитаме срам и вина от откритото в себе си.

Веднъж изрекох мисълта пред писателя Станчо Пенчев. Той замалко се замисли и я продължи с източна мъдрост: „Когато някой стои достатъчно дълго на едно и също място, целият свят минава покрай него“. Да, много сполучливо е допълнена Шекспировата мисъл. Не може просто тъй да стоиш на едно и също място за секунди, минути или часове, и целият свят да минава покрай тебе. Трябва да стоиш достатъчно дълго, но и да се вглеждаш достатъчно дълго.

Тази година, по случай един от празниците, бях на хубава среща с приятели. По някакъв повод цитирах двете мисли. Очевидно исках да кажа, че безкрайните пътувания на „уау!“ туристите (онези, които само възклихват на видяното) не дават познание, „уау“ туристът възприема първично, заради насищането на сетивата той възприема света като непосредствено отражение, като външна красота, като екзотика, като преливане на цветове, като игра на светлини и сенки, като пейзаж, който радва окото, без да го осмисля като същност, където разумът и чувствата проникват дълбоко и извисяват духа, който е ведър и благороден въпреки грубите, веществените измерения на битието и издевателствата на нищите духом.

В първата мисъл има вглеждане около себе си, вглеждане с познавателен характер, без да е казано колко дълго е то. Във втората е подчертано, че без дълго стоене на едно и също място няма как целият свят да не мине около тебе, но не е споменато, че едновременно с това ти трупаш познание.

И така, когато цитирах тия две мисли и направих връзката между тях, едната от нашите добри познати каза нещо, което наглед е изпуснато: „Ами способността да виждаш, способността да познаваш?“. Веднага се сетих, че то не може да не се предполага. Мъдрият човек, който е казал едното или другото, народът, който го е казал, е имал предвид това. Не може току-така да познаваш света, без да имаш тая способност.

И все пак двете мисли бяха допълнени. Въпросът е как познаваш света? Дали познаваш света според най-дълбоката му същност, дали вникваш в нея и с духа си познаваш духовното, изпълнило и дало живот на мирозданието, колкото и метафизическо да изглежда това (дори и

всичко да е тръгнало от физическите закони, то рано или късно бива познато – Сътворението предполага съзнание, което познава и се самоопознава, иначе всичко е пустош), дали познаваш света според най-висшите му начала, или го гледаш тъпо, безцеремонно и хищно и ако ти падне в ръцете, го вземеш на подбив и се гавриш с него. Затова истинската способност да виждаш смисъла, способността да познаваш, е свързана с органично присъщия усет за нравственост; тя ти дава възможност да вникнеш в света, да го видиш такъв, какъвто е, и ако ти е дадено, да го преобразиш, да му придадеш форма и съдържание, каквито светът дори и не подозира. Но за това ти трябва да го осмислиш в неговата цялост и противоречивост, и въпреки това, осъзнал Злото, което може да ти причини, да не го намразиш, тъй като омразата е слепота на духа, обезчовечаване, тя е унищожителност, която рано или късно се обръща към тебе. Злото предполага обрати с много лоши развръзки, от които някои озлобяват. В такива случаи само съхранилият се нравствено има способността да запази оптимизма си и ако притежава заложиби, да ги развива, добавяйки според тях към градежа на човешкото мироздание. Значи, когато целият свят минава покрай тебе, той може да се отразява в очите ти като шарения, да се отразява като серия от кадри, които почти да не свързваш. Така той ще се окаже само видимото, предметното, което може да използваш с корист. Видян единствено като физическа същност, той би могъл да бъде пречка за целта ти и ти дори да поискаш с него да се разправиш.

Осъзнаването на света като еманация на духовното е онова, което придава смисъл на горните мъдрости. Иначе светът ще минава покрай тебе механично и ти ще улавяш само онова, което улавят по повърхността му сетивата ти. Така ще искаш само да го притежаваш и да го използваш за своя облага. Продуктивните личности са онези, които имат дарбата да вникват в духовното и да дават от себе си на света, пренасяйки във времето човечността и благородството, което те се осмеляват да правят дори и в най-черните епохи на духовно мракобесие. Само така те предават на поколенията висшия смисъл на съществуването – да облагородяват суровия материален свят и да вдъхват вяра с хуманното си разбиране за битието, което е най-висшият израз на човешка осъзнатост. Светът сам по себе си не е благороден. Единствено разумът, осъзнал духовния му смисъл, му придава мъдрост, сила и благородство.

ЛОГИКАТА НА НЕЩАТА

поисках телефонния ѝ номер
но ми отказа
както се подразбира
беше красива
затова недостъпна
като непревземаема крепост
нещата си имат логика
няма с какво да я изкушиш
да я превземеш
освен че е получавала всички предложения на света
красавицата се задоволява с малко
с малките си рокли например
онези little black dress
и храна не повече от лъжичка две хайвер или трюфели
затова в токшоутата по телевизията
винаги казват че са щастливи
липсва и една причина на света която да ги натъжи
и нищо което да не им достига
на всички тези Милоски и миски
минималистки са милите

БОГ Е ПРОГРАМИСТ

Дори технократите повярваха в Бог – кодира - си казват –
ето всяко листо е пиксел, всеки цвят е байт информация
и само за ден от тези малки неща става нещо голямо – пролет
-
а докато го осмислим, все още вярващи,
че хората владеят битието,
програмата ни отправя в нов сезон
и дори сетивата ни не улавят как се случва -
обаче ето -
на сутринта цветът се е превърнал в плод

ЛЮБОВНИ НАУКИ

понеже се интересувахе от физика
нейната най-вече
безспирно изучаваше
цялата ѝ география
хълмовете на север
падината на юг
съвършени творения на медицината впрочем
естетическата
докато тя се вторачваше в химията
има ли я помежду им
но не по-малко в икономиката
раздел финанси
неговите
и заради биологическия си часовник
превърщаше всичко в математика

останалото е история

НЕДЕЛЯ СУТРИН

панелният квартал
в неделя сутринта
се буди като след наркоза
въздъхва тежко струйка пушек
помръдва нещо в ъгъла едва
и сякаш с края на окото го улавяш
но миг преди във фокуса да влезе
то скрива се като във фокус

и само пулсът на квартала е отчетлив
сърцето пее своята неделна песен
туп-туп туп-туп
килими тупа вече някой
на простора

НЕСРЪЧНО СТИХОТВОРЕНИЕ

какво се случва ако децата ти
мечтите твои не постигнат
дори не опитаха
да станат компютърни гении
или футболисти
колкото и да ти го предричаше
феята – циганка пред родилното
значи няма да са богати на 25
няма да спят никога с плеймейтка
няма тълпи фенове да скандират имената им
и като VIP гости на нощните клубове
да се качват по масите със своите миски
във вихъра на танца
та всички да видят колко са диви и щастливи
децата ти никога не ще посмеят
да изразят по този начин щастие то си
най-много да се усмихват в шепи
ако са от обслужващия персонал
понеже са ти обявили че искат да са поети
а един поет не може да се изхранва само от писане
та какво се случва питам
нищо горчивината си остава за теб
напластява се пропива в клетките ти
безсилен си да направиш каквото и да е
примириявай се преглъщай приемай го
като присъда
докато четеш несръчните им стихове
в които тяхно притежание е целокупният космос
и жонглират
със слънца луни небе земя
а ти си помисляй само за миг
че може би през цялото време си грешал

ЛЮБОВТА КАТО ПРИРОДНО БЕДСТВИЕ

пространството между нас
е минирано от чуждите погледи
нашите са сапъори
играещи ва-банк
поглед встрани и
експлозия
ще светне като коледна елха
любовта ни пред всички
напразно строя прегради
влече ме към тебе неустово
цунамито на копнежа
направо ме влечи
скъсява отсечката
между устните ни
до онази неясна геометрия
от сливането им
когато всяко его се разпада
със спазъм във всемира
превърща ни във нищо
разтворени във всичко
или разтворени във нищо
превърща ни във всичко

за да се достигнем

* * *

моите несбъднати любви
избиват върху мазилката на забравата
колкото и да я боядисвам
с цветовете на безразличието
колкото и да ги разреждам с алкохол
и всичко останало какво ли не пробвах
вървя на разпад
изотвътре
отвън се правя на цял
един балсамиран покойник
поне разбрах рухналите въздушни кули
са стремежът на материята

да се върне към равновесието
руините всъщност
са най-стабилната част на сградата
но не ни достига
ако любовта не е в основата на всичко
да си сам сигурно е китайско проклятие
никой да не иска тялото ти душата ти
а само една протегната ръка е достатъчна за мост
по който да се върнем в играта
човек винаги се стреми
да гради макар и да знае
фасадата на чувствата рано или късно
поддава и по мазилката
избиват трупни петна

ЧЕРНА КУТИЯ

ицом вече и на екшън филм
се просълзявам
навярно нещо в мене дало е накъсо
навярно нещо се е скъсало
и черепната ми кутия
кутия черна
е станала на черна дупка
която иска да погълне
СВЕТОВНАТА ЧОВЕШКА БОЛКА
една предизвестена невъзможност
една до крайна степен
задача с повишена сложност
аз даже собствените си деца
не мога да предпазя
от среща с болката
и колкото да ги прегръщам
прегръдката е нежна броня
прегръдката е само намек тя е символ
това е само допирът на кожа в кожа
а във светът да ги погълне може
а във светът
очаква ги за новата си доза смърт и болка
поне деца да не умират боже

ЛЮБОВТА КАТО ПСИХОАНАЛИЗА

“Killing me softly” популярна песен

онази гърла с голямо гърло

и осъзната женственост

още обитава гората

на моето подсъзнание

пробива девствения ми сняг

със стъпки по които я разпознавам

но никога вече не я съзирам

защото това е лов не е любов

и се оказах жертвата

която мечтае да бъде отново

убивана нежно

обезкостявана до съставните атоми

а после уста в уста

докато не продишвах

понеже не съм точно хищница каза

не ям хора нито мъже

само хапя понякога

и това беше смехът

с който си тръгна

сигурен знак

че няма да има памет за мене

защото смеейки се

се разделяме с миналото си

КАРНАВАЛЪТ В РИО

*фанфари и фойерверки
в прослава на тази фиеста
тела омесени в тестото на празника
кавалкада от цветове
вакханалия от звуци
разпенени светлини
изпълват догоре сетивата
с образи които се сменят
толкова скоростно
че не възприемаш отделното
а неговата цялост
и се получава едно
ново усещане за живота
от което като шампанско
в радостен възглас
изригва душата ти*

*Колко мъдро Господ
е размесил езика –
думата, която
на испански означава душа,
на унгарски означава ябълка.*

*И ябълката, и душата –
еднакво вятърът ги брули.
И колкото по-нависоко са,
толкова са по-самотни,
толкова по-силно вее вятърът.*

*И ябълката, и душата пада.
И ябълката, и душата
може да оцелее или изгние,
може да възкръсне
за живот или за смърт.*

1992 г., Сегед

България

*“Правдата възвишава народ, а грехът е позор за
племената.”*

Притчи 14:34

*Сега тютюнев склад без покрив си,
напълнен с хора и залостен.
Старица на смъртен одър си,
а Онгъл и овалното Беломорие
са твоите рамене отсечени.*

*Изтича Охридското езеро от очите ти.
Умираш ти от мозъчен инсулт.
От вътрешен кръвоизлив.
Отсечените длани на Стефан Стамболов
остават само да крепят надеждата.*

17.02.1995 г.

*Жена ми и днес
със същата усмивка
от сватбата ни.*

*Под климатика
край сградата – кутия.
Гълъби кацат,
щом капките прелеят,
там на ръба и пият.*

** Стихотворенията “Жена ми и днес” и “Под климатика” са от подготвената нова стихосбирка на Маргарит Жеков под заглавие “Гърбът на светлината”.*

ГНЕЗДО

Черна врана

суха вейка.

В човката - непремерени товар,

в окото - гнездо.

ПОВТОРНО

В утрото - гълъбово ноктюрно.

В следващите утрини -гълъбова досада.

Търкулва се птичето яйце - безшумно,

но с предупреждение

за гълъбова протяжност

в още утрини.

ПРОЛЕТНО

Вятърът с тънък конец

избродира жълтата риза на дряна.

Наметнах я.

И...брах цветя с очи

и газих из прашец насън.

ДО БЯЛО

Денят е нажежен до бяло.

И аз обличам дреха в бяло.

Отдавам се на лятото

в косите със светкавица.

ЕСЕННО

Мъглата се простира

с щипки от птичи опашки.

Утрото осъмна

без прозорец.

АКРОСТИХ

На Ро

Раздроби живота

Облак да полети

Зестрата ти -

Аурата, която слагаи на рамото му

*Може ли да изгубим Арго?
Защипвам пясъка с игола.
Сянка напомня на Медея да кърми.
Времето е татуирано
с мита за Арго.
Жадна съм за всички морета.*

ПРОЗОРЕЦ

*Прозорецът - гратисен билет,
надничане, за да откраднеш
безадресна покана.
И ето -завесата отеснява,
рамката се разпуква.
Любопитството се хвърля
- самоубиец.*

*Уморено предчувствие.
Ще срещна жената
с карамфил в пазвата - като белег.
Спъвам се в чашата - спомен .*

Коя съм?

*Жънеш звезди
цяла нощ.
Цикада ли, жътварка ли
вършееш лятото
с песен.
На диканята се гуши
една първа целувка.*

СИМФОНΙΑ ОТ ЕМОЦИИ И МОЕТО “БЛАГОДАРЯ”

“Скъпа тъга,

Ти идваш тихо като нежна мъгла. Обгръщаш всичко и ме караш да се вгледам навътре в себе си. Понякога ми е трудно да те приема, но знам, че носиш със себе си нуждата от тишина и покой. С теб осъзнавам кое е важно за мен и какво наистина боли. Благодаря ти за напомнянето, че чувствата са част от живота.”

“Скъпа самота,

Ти си там, когато всичко утихне и когато светът ми изглежда прекалено голям и празен. Понякога ме плашиш, но в теб намирам време да се свържа със себе си и да чуя вътрешния си глас. Ще се науча да не те отхвърлям, а да приемам присъствието ти като път към себе си.”

“Скъпо отчаяние,

Ти си тъмната бездна, която сякаш няма край. Когато ме поглъщаш, забравям за светлината и надеждата. Но съм благодарна, че идваш, за да ми покажеш колко силна мога да бъда, когато те преодолея. Дори в теб намирам смисъл и напомняне за собствената ми издръжливост.”

“Скъпа омраза,

Ти си като огън, който ме разяжда отвътре и ме кара да виждам всичко през мрачни очи. Знам, че си плод на разочарование и болка, но не искам да те храня. Ще се уча да те преобразувам в сила за промяна и прошка, за да освободя сърцето си.”

“Скъпа любов,

Ти си светлината, която озарява всичко и прави живота по-смислен. Когато си тук, всичко изглежда по-красиво и по-истинско. Даваш ми сила да съм добра и да съм благодарна за кратките моменти. Благодаря ти, че си най-нежната и топла част от сърцето ми.”

В ОЧАКВАНЕ НА ДАЧО МОТОРА

Дачо Мотора не беше от нашето село. Нещо повече, не се и разбра откъде дойде. Но се помни, че дойде с мотор. По онова време в селото освен конски каруци и магарешки впрягове други возила нямаше. На пръсти се брояха хората, които имат и могат да карат колело. Той дойде с една съветска Киев-ка. Моторът му беше все прашен и даже малко неугледен, но никога не го видяхме да го тика по улиците. Винаги палеше от първия път.

– Чакмак машина!.. – казваше мотористът, и никога не качваше втори човек на седалката зад него. Бръмчеше с Киев-ката и по околните села. Къде ходеше и какво правеше, много не се интересувахме, а и той не искаше да знаем. Отпосле се разбра, че бил фотаджия. Ходел по селата да снима хората. Изкарвал ги на портрет, слагал ги в рамка и отивал после да им ги носи. Сниманите си плащали за всичко това и Дачо Мотора така се изхранваше – никой не го беше виждал да копае с мотика на полето. Не беше злоблив човек, но и нямаше приятели около себе си. Беше от ония, дето винаги се отзовават, но никога не се натрапват. Не пиеше вино толкова, колкото останалите мъже в селото и може би, затова оставаше малко незабелязан.

Взема си къща в центъра на селото. Вярно, малко порутена, направи някакъв частичен ремонт, но никога не я стегна докрай. Но, щото беше в центъра, за едно или за друго все я наемаха, и ту беше книжарница за учениците, ту пункт за изкупуване на хартия и старо желязо, но около нея винаги имаше живот. А в една крайна и тясна стаичка Дачо все влизаше и излизаше през едно черно перде. Оттам вадеше своите снимки и портрети на хората от нашия Добруджански край и на една опъната жица отпред ги закачаше с шипка да съхнат на открито. Това много приличаше на панаирджийска сергия, но никой не се дразнеше, даже малко се гордеехме, че по другите села нямат такова нещо.

Дачо Мотора ходеше да снима сватби, новобрански, кръщенета и други селски събития, но да снима умрели и погребения, го викаха най-често. Такъв беше по онова време обичаят на хората, да не казвам модата в нашия край – да имат за последен спомен снимка с починалия близък човек. Изкарваха ковчега с покойника на двора, обикновено в пространството между къщата и пътната врата, нареждаха се всички около него, като най-близките заставаха най-близо до главата му, краката винаги сочеха на изток, и Дачо Мотора снимаше. Снимаше

отляво, снимаше отдясно, снимаше панорамно, снимаше и мъртвия в близък план. От двете страни на ковчега, наред с вдовицата до главата му стояха братята и сестрите, синовете и дъщерите, снахите и внуците, имаше често и млади майки с бебета в ръце... Това за покойника се тълкуваше като знак за достойно изживян живот, за градивно извървян житейски път и голяма почит към паметта му. За онова време, а то беше социалистическо, да се направи последна снимка с мъртвия, беше като първа задача, равна по сила с изписването на имената върху кръста. А то пък, изписването, се възлагаше на децата – по-големите, разбира се, щото всички ходеха на училище и знаеха вече да четат и пишат.

Такива фотографии като Дачо Мотора бяха един или двама в окръга. Носеха фотоапаратите си с каишка на врата. Негативите си правеха на филмова лента, а самите снимки промиваха във ванички със специален химичен разтвор. Не струваха много скъпо тези снимки, но ако се поръчаха в по-голям формат и в рамка, оттам идваше печалбата за фотографа.

Как му съобщаваха за кой ден и в кое село да ходи и да снима, и сега не знам, но с неговия мотор той всякога беше навреме там, където го чакаха. Правеше и семейни портрети – и на млади, и на стари.

– Това е вече изкуство! – казваше. – Искате майсторлък!.. Тука ми е силата!..

Снимките тогава бяха черно-бели, но Дачо Мотора ги оцветяваше допълнително с негови си бои, доколкото можеше той да бъде художник, и сложени вече в рамки, тези „произведения на изкуството“ увисваха по стените в селските къщи. Такива семейни портрети правеха и в голямото фото в града, но хората от селата си знаеха Дачо Мотора.

Мина време и Дачо Мотора остаря. И тъй както изневиделица се беше появил в селото, тъй изневиделица и се изгуби. Двете му дъщери, млади и начетени, набързо си намериха мъже и отидоха да живеят в града. Къщата им в селото лека-полека запустя. Започна дори да се събаря и не след много се продаде. Вратата на тясната стаичка – Дачовата фотолаборатория – новите собственици я зазидаха, но остана в селото спомена за Дачо Мотора, който идва да ти направи последна снимка в ковчега.

Маринка Фортуновата живееше в една махала с Дачо Мотора. Беше още малка по онова време и никой още не предполагаше, че по-късно тя ще пише стихове. Какви бяха тези стихове, никой не може да се произнесе: първо, защото те не излязоха в книга и второ тези, които ги бяха виждали, малко разбираха от поезия. Но по-важното е, че стиховете в тетрадката ги имаше. Тази женица остави на белия лист своите чувства и вълнения, написани в мерена реч. Сигурно е щяло да

бъде полезно това момиче да отиде и да се учи по-нагоре, но след гимназията в града Маринка се върна на село и се ожени. Роди си деца и остана за цял живот свързана със земята и градинката с цветя пред къщата. Беше хубава като млада, такава си остана и на старини.

Скопосна жена беше и всички в селото я почитаха и уважаваха. И когато един ден отиде в центъра – до пощата, за да си вземе пенсията, и седна с друга една жена като нея на пейката пред касата, да си говорят за техни си работи, от автобуса от града слезе един млад мъж с пълномощно от майка си – да и вземе пенсията, щото тя беше на легло, доближи се до жените на пейката и възпитано попита:

– Како Маринке, за пенсията ли чакаш и кой е последен?

Доста странно и, някак не съвсем на място, Маринка му отговори, и всички я чуха:

– Аз не чакам на тая опашка! Аз чакам Дачо Мотора да дойде да ме снима!..

Младият мъж малко се смути от този отговор и някак виновно застана встрани от опашката. На Маринка Фортуновата отвсякъде и беше ясно, че няма откъде да дойде Дачо Мотора и да я снима, щото Дачо Мотора отдавна беше умрял, но го каза. От опашката обаче малцина можаха да я разберат. Разбраха я само по-възрастните. За себе си тя вече усещаше, че е поела по пътя за отвъдното. Затова ги и наприказва тези...

След случката пред пощата децата и я заведоха на психиатър... Докторът, за да оправдае парите за визитата, и изписа успокоителни. Работата беше за прах в очите на близките, но в стиховете си в тетрадката Маринка беше писала вече за срещата си с Бога...

Подир още известно време загадъчните и двусмислени приказки на Маринка Фортуновата зачестиха и в първия ден (понеделник) от седмицата преди Великден, тя си запали печката в банята и се изкъпа сама. Мъжът и беше починал отдавна. Облече си дълга бяла риза и като ангел седна по средата на спалнята. Наведе си главата и много старателно с една избрана ламичка „Астор“ (ножче за бръснене от самобръсначката на мъжа и) си изряза ноктите на ръцете, после и на краката и се приготви да се яви пред Бога... В сряда тя се спомина.

— — —

На деветия ден след погребението, на панахидата в дома и, когато всички роднини и близки бяха събрани на масата, за да я почетат, стана ясно, че в оная нощ – с бялата риза – малкият внук на Маринка, скрит зад вратата на бабината си стая, в тъмното, през ключалката, направил с телефона последната снимка на баба си...

Водата е жена
Чавдар Драгиев

КАЛИЦА

Едни след други вървяха въстанията и войните. След Илинден и Преображение Господне тръгнаха бежанците. Първата балканска война премести границата чак до Бялото море, тя постоя там за малко и се върна обратно. После почнаха другите войни. След тях още много хора бяха прогонени към българско. Властта се променяше по-бързо от границата. Колеха се един-друг, всеки за неговата си правда и всеки искаше да има нож. Едните комити – за Македония и Тракия, другите за селско правителство, а най-лютите – за световната революция и справедливост.

Тъмното идва полека, но човек го вижда изведнъж. Вечерта се промъква откъм реката, първо прегръща къщите от долната махала, после тръгва към мегдана. Най-накрая стига до къщата на Райко Налбантина, покрива всичко с хлад и оставя светулките да мигат повече от звездите. Понякога в ковачницата влизат непознати хора, захлупили главите си с гуглите на ямурлуците. След тях се чува как малкият и големият чук удрят по наковалнята. На сутринта онези си тръгват с нови ками в поясите.

Една нощ откъм гората излезе човек, пресече пътя и похлопа на портата. Селските кучета се разляяха. Райко беше свикнал на такива пътници, не смееше да им отказва, че не се знае кой каква комита е. Викна през прозорчето: „Ида, ида!“.

Стана, облече си ризата и излезе гологлав на портата.

– Добра вечер – рече непознатият. – Ти ли си налбантина?

– Аз съм. Какво ти трябва?

– Ножове искам да ти поръчам.

– Чакай да отворя, да не говорим на пътя, че хора разни...

Налбантина влезе вътре, дигна резето на ковачницата, запали лампата и затвори плътно, да не се вижда светлината навън.

– Казвай сега какво искаш.

– Ножове ми трябва. Дълги по две педи без дръжката, тесни. Дръжките да са дървени, прости и да не бият на очи. Пет ножа.

– Брей, много дълги! Какво ще правиш с тях?

– Прасета имаме за клане...

– Това си е десетина дена работа и то, когато няма хора наоколо. Ще ти ги направя за Света Петка, тогава на манастира има панаир. Събират се много хора, търговци, сергии всякакви. Аз ходя да продавам

мотики, брадви, лопати, ножици за стригане и други железарии. Твоите ножове ще са на дъното на каруцата, завити в черга. Няма да ги отваряш и разглеждаш. Взимаш вързопа и толкоз. Ако не ти хареса нещо, идваш тук пак по нощите и ми ги връщаш.

– Колко пари искаш, да ти ги платя сега – непознатият взе да бърка из джобовете на градските си дрехи.

– Пари отнапред не взимам. За такива неща пазарлък не правя. На манастира ще ти кажа колко. Плащаш и взимаш чергата. Виждал съм и други като тебе – уж за прасета, а те хора колят.

През октомври полската работа привършва. Житото е прибрано, сеното окосено и натрупано на копи. Дъждовете са позеленили за последен път поляните, преди да ги натисне зимата. Тогава е празникът на манастира „Света Петка“.

Още по тъмно Райко Налбантина натовари в каруцата стоката си и цялата челяд. Щерка му Калица седна до него и все напираше тя да кара конете. Буйна си беше още от дете. Отзад седна майка ѝ с двамата близнаци. Момчурияците се ръчкаха един-друг в ребрата и се смееха. Пристигнаха рано, в манастира още не бяха свършили литургията. Тези, които бяха отдалече и са си спали до сергиите, почнаха да си хвалят стоката. На поляната се завъртя хоро на няколко реда. Трима гайдарджии се сменяха, когато някой остане без въздух. Тъпанът си беше един, на него въздух не му трябва.

Щом каруцата спря, момчетата се втурнаха да си купуват захарен памук и задърпаха майка си към синджирените люлки. Калица се хвана на моминското хоро. По едно време засвириха ръченица. Тя се пусна от другите и заигра сама.

Едра, права, с дълга черна плитка, нозете ѝ сякаш летят над поляната, сукманът ще се пръсне от сила, пазвата пълна, та препълнена. Не дете, хубава мома беше станала. Срещу нея се изправи млад мъж с градски дрехи, но добър игралец. Висок, с навита до лактите бяла риза, яки ръце и светлосини очи. Огън прескочи между тях. Уж ръченица, а си говореха мълчешката. Когато се доближаваха, тя усещаше нещо непознато, което я замайваше. Той я гледаше със светлите си очи, сякаш пробиваше през дрехите и виждаше какво си мисли. Разделиха се, без да си кажат дума.

Когато се върна при каруцата, братята ѝ още бяха по люлките, а Райко продаваше брадви и мотики. Калица седна с гръб към цялата шумотевица и си мислеше за нейни си, момински работи. По едно време усети същия мъжки мирис. На бяла риза, на пот и на нещо друго. Обърна се и видя онзи със сините очи да си говори с баща ѝ. После взе нещо завито в черга и тръгна през поляната.

Малка беше още Калица – тялото ѝ на жена, умът ѝ момичешки. Пресрещна го и застана с ръце на кръста.

– Ти какво си говори с баща ми?

– Налбантина твой баща ли е?

– Мой! – рече тя и хукна обратно.

След две седмици на Райковата порта потропаха годежари. Дойдоха да искат Калица. С гайда, с бъклица, както си му е редът. Бащата промърмори „Малко ни е още момето, не е за даване“, но отвори портата. Тя гледаше от горното прозорче, цялата зачервена от срам. Бяха дошли сватовници и майката на онзи игралец от манастира.

Какво стана после, никой не може да го нарисува. Двете майки се погледнаха, изведнъж се прегърнаха, вкопчиха се една в друга и зареваха с глас.

– Стойне, ти ли си?

– Аз съм Керанке, аз съм!

Музиката секна, двете жени седнаха на пейката пред вратата и се наревах. Райко стоеше прав до тях и въртеше пръсти.

Каличко, ела тука чедо, нещо да ти кажа. Не съм ти аз родна майка, не ти е баща Райко. Скрила съм тази тайна от страх ли, от лошотия ли, не знам. Ние избягахме от турско още след Въстанието 1903. Мъж ми го бяха издали, че прави ножове за четите. Простѝ ми чедо, грях голям имам към тебе! След време подгониха българските села от Одринско. Майка ти, Керана мина от тука, с кервана на бежанците. Тейко ти беше убиен на гръцкия фронт. Господи, помилуй ме, туй дете не е виновно, аз съм! Каличко, простѝ ми, чедо! Имаш четирима братя. Ние тогава деца нямахме. Тия двамата, близнаците се родиха след пет години. Ти беше малка, едва пристъпяше и плачеше. Дай ми, рекох, жено, това дете! Храненица да ми бъде! Като свое ще го гледам, с глас няма да му викна, ръка няма да му дигна... Господи Иисусе Христе, Ти си ме гледал отгоре и Си видял, така е било! Не може Каличко, не може чедо с това момче да се вземете! Роден брат ти е. Прости ми, Господи, прости ми!

След тази случка Калица млъкна и не продума цяла година. Казват, че после отишла послушница в манастира „Успение Богородично“.

Разправят още, че брат ѝ, синеокия, го намушкали в София, на площад Македония, заради комитетски пари. Дали е било с някой от Райковите ножове, не се знае.

ФРАГМЕНТИ
ОТ МИНАЛОТО ВРЕМЕ

Марк Аврелий

В глава VI, параграф 37 на своя труд *Към себе си*, Марк Аврелий пише:

Виделият сегашното е видял всичко, което е било от вечни времена и ще съществува безкрайно. Защото всичко е от един род и един вид.

Бубер и Розенцвайг

Това вечно, мирово време в *Превода на седемдесетте (Септуагинтата)* превежда еврейското **олам** със също така многозначния гръцки концепт **еон**, **Бгюн**. Мартин Бубер и Франц Розенцвайг го предават в своя библейски превод с **Weltzeit**, световно време.

Еклисиаст

В първа глава, стих 9-10 на вехтозаветната книга *Еклисиаст* се отстоява същата идея за време :

9. Каквото е било, пак ще бъде, и каквото се е правило, пак ще се прави-няма нищо ново под слънцето.

10. Случва се казват за нещо: ”виж, на, това е ново”; но то е било вече през вековете, що са били преди нас.

Лабрюйер

В началото на главата *За творенията на човешкия ум* в *Характери* той казва:

Всичко е казано вече, ние сме дошли твърде късно-седем хиляди години, откакто свят светува и умува. Що се отнася до нравите, най-красивото в тях е отминало. Можем само да събираме остатъците от древните и по-надарените съвременници.

Най-новите Елоизи

2008. Бяхме си хванали пътя, но се спряхме и замряхме на брега на *Женевското езеро*. Една космична съзерцателност, спокойствие; лъхне тишина и бродира усещанията ни, не мислим нищо. Отсреща е застинал Русо, авторът на *Жули или Новата Елоиза*, а до него е унесена в мечтание самата тя. И ние се размечтахме и очаровани, подслонихме мечтите си до една крайбрежна будка, край която минаваше пътя ни и

се стапяше в езерната далнина. Той ни викаше да продължим по него, какво опиянение, аха да тръгнем.

Но се чу друг вик. Внезапно от будката изскочи възрастна жена и кресна на български: Ю'ло, ако пак ми вдигнеш кръвното, ще те оскубя ! Отвътре се показва доста по-младо момиче и извряка:

- Я се скрий, че като ме хванат Карастанчовите, ще ми станеш само на Жулия ! Побързахме да си хванем пътя.

Л а б р ю й е р: *Влюбеният старец е голямо извращение на природата.*

Прописалият стихове дядка е не по-малко извращение.

Ако дядката е и литературен критик, това е вече предизвестие за Апокалипсиса.

Начало и край на Поезията

Поезията започва с дълбокото удивление на невръстни момичета и завършва с плиткото умуване на беловласи професори, започва с детското и завършва с вдетиняването.

Афоризъм и басня

Модерният афоризъм напомня моралната поука, заключена в края на баснята, понякога и в началото и'. Само че животните са заменени с понятия или хора – символи. Ето един пример, съпоставящ най-известния баснописец в света с най-интересния съвременен афористик.

Жан дьо Лафонтен,
Магарето, което носи светини
Един осел, товарен със светини,
въобрази си възгордян,
че нему се кади тамян
и нему ревностно поклони чини.

Станислав Йежи Лец, *Невчесани мисли*

Умопомрачението на знаменосеца: самовнушението, че е знаме.
Не на една нула се струва, че е орбита, около която кръжи Земята.

Листчето

17 януари, 2019. Пожълтяло листче със запис на тази мисъл намери из бумагите синът ми. Преди доста години четях лекционен курс

Увод в европейската култура, опирах се често върху Аристотел и Тукидид и листчето е оцеляло някак си. И така както изхвърлиха от програмата моя курс, така ще бъде запокитена нейде из Вселената и нашата планета. Но ще останат пожълтелите листчета.

№

Учреждения и укази, обозначени в литературни творби с номер, който не е **1**, обикновено носят представата за *деспотия, лудост и смърт*.

Палата № 6, повест на Антон Павлович Чехов (1892).

Кланница № 5 (Slaughterhouse-Five) на Курт Вонегът (1969). И заглавието, и романът са явно ориентирани към повестта на Чехов и за да разсее това сходство, писателят добавя уточняващото *или Кръстоносният поход на децата*. Освен това на английски не се използва “**№** “. В новия български превод заглавието е **Кланница 5**.

Параграф 22 (Catch-22) е роман на Джоузеф Хелър (1961). В САЩ това означава “уловка”, “клопка”.

Раково отделение (Раковый корпус) е повест на Александър Солженицин (1961-1963). Няма “**№**” в заглавието, но става дума за смъртоносното **Отделение № 13**.

В руските творби се говори за фатални, водещи към лудост и смърт болнични отделения, в американските на преден план е войната, водеща също към лудост и огромни, често пъти абсурдни и безсмислени жертви. Тази тема заляга и в американското антивоенно кино.

Четири изключителни произведения, зад които стои незаменимостта с нищо грунд на личното преживяване. Чехов е лекар, Вонегът и Хелър са участници във Втората световна война и остават по чудо живи, Солженицин също е участник във войната, прекарва осем години в концлагер, лежи тежко болен от рак в ташкентска болница, но неочаквано оцелява. Авторите са пощадени и запазени от невидим ангел, за да опишат човешката трагедия и номерират нейните фази в каталога на Края.

Из методиката на археолога

Нагледен урок върху несметните възможности за открития, които предлагат на младите археолози старата столица Преслав:

- И да ви разправам за разкопките миналото лято в Преслав. Още нищо не бяхме намерили. Вървя аз из Вътрешния град и не щеш ли, нещо взе да ми убива в сандала. На всички други дертове, само това ми

трябваше. Продължих да вървя, пак ми гложди, взе да става нетърпимо. Спрях се, изух сандала и го изтърсих. И какво да видя?

От него изпадна един печат на цар Симеон от X век.

Специалността *Славия*

В МГУ *Ломоносов* през 80-те често и твърде оживено разговарят трима български аспиранти от различни специалности: Николай Петков - Коко, геолог и бъдещ известен полярник от екипа на проф. Христо Пимпирев, Стоян Ганев (+ 2013), юрист и бъдещ наш външен министър, и Христо Петров, литератор и тогава, и сега.

Но какво обединяваше тези аспиранти с така различен научен профил и толкова различно бъдеще ?

Специалността *Славия*.

Изповед на 60-годишен главен асистент

Защо не станах доцент ?

Защото един професор ме предупреди овреме:

Станеш ли **доц**, няма вече **боц**.

Смъртта на едно прасе

Мамка му и прасе!

Радичков, *Свирепост*

Журналист от местен вестник, следващ задочно в СУ, отива на тежък изпит. В понеделник се връща в редакцията с навъсен вид. Настава кратка суматоха и колегите го питат:

- Да не би да са те скъсали ?
- А, не, взех го изпита.
- Тогава що си в такова свирепост?
- Щото прасето умря.

Ако някой завърши изказването си с израза *и тъй нататък*, това е сигурен знак, че не може да каже нищо повече.

Сериозни възможности в областта на празнословието и умствено-словесната безпомощност ни дават още и безизразите:

1. У-а-у !
2. Да нареди пъзела.
3. Една идея повече (по-малко).
4. Да открие топлата вода.

Бащи на Отечеството, бащи на народите

Pater Patriae - Баща на Отечеството. Титул, който е носен в Рим от много императори и папи, също от Цицерон и Цезар. През 1721 г. в Русия този титул приема първият император Петър I, а през 1934 с решение на парламента в новосъздадената Турска република, го приема президентът и вече се именува Кемал Ататюрк, т.е. баща на турците. Титулт има и по - умерени или по - висшестоящи производни: Татко (Батка) Махно (Нестор Иванович Махно, 1888 - 1934) - лидер на анархистите в Южна Украйна през Гражданската война, дори се е подписвал така на някои документи.

Баща на народите (Отец народов), почва да се употребява масово за Сталин след края на Втората световна война. Татко (Папа) Хемингуей - по време на пребиваването му в Куба в края на 50-те, но и изобщо като папа(патриарх) на световната проза през първата половина на XX в. Тато (Тодор Живков). Единствената бащинска титла, която е пейоративна, насмешлива. Принципно отговаря на другото название на държавника Бай Тошо, а то пък веднага асоциира с Бай Ганьо. Подобно, но неофициално и използвано само на местна почва название получават и Джордж Вашингтон в САЩ, Матмаха Ганди в Индия и др.

Вожд - фюрер (Хитлер), дуче (Мусолини), каудилио (Франко), с разширени варианти: вожд на световния пролетариат (Ленин), вожд и учител (Георги Димитров), велик кормчия (Мао), велик вожд (Ким Ир Сен). Такова е значението на кубинското **команданте** (Фидел Кастро, Че Гевара, Камило Сиенфуегос, при все, че на практика означава само *майор*). При тях на преден план е племенно - вождистката, а не патерналистичната семантика, аурата им е близо до тази на великия вожд на делаварите.

Стамболов и Тито

Не е ли Стамболов балканският предшественик на Тито ?
Главното, с което двамата привличат Запада, е не толкова

революционната им и реформаторска дейност, колкото това, че се противопоставят на Русия и СССР.

За Стамболов и неговата политика знае руският писател, редактор и журналист Николай Лейкин (1841 - 1906), описвайки български градове в пътепис, наречен *На гости на турците, В гостях у турок*, споменава го и Бае Неделкович в *До Чикаго и назад*. И не просто го знае, но и предлага политическа сделка: да бъде разменен с новоизбрания американски президент Кливлънд. Антируското опиянение от Тито (той бе и един от създателите на *Движението на необвързаните страни*) стигна дотам, че на погребението му присъстват представители на 127 страни, герой е на 8 филма, като в *Сутиеска* (определян жанрово като „киноепопея“) ролята му се изпълни от самия Ричърд Бъртън.

Б а т а

За един от на - известните югославски актьори Велимир (Бата) Живоинович (1933 - 2016) битува анекдотичен израз, че е „човекът, който е убил най - много немци в света“. Участник е в 35 партизански филма (от всичко 350), във всеки от които ликвидира неизчислим брой германци.

Г о л е м и т е д о к т о р и

Латинският Запад тачи 4 велики (големи) доктори:

1.Амбросий Медиолански (Милански) (339 - 394).

2.Августин Блажени (339 - 430).

3.Йероним (347 - 420).

4.Папа Григорий Велики (540 - 604).

Отделно Анселм Кентърберийски(1033 - 1109) е назоваван Doctor magnificus, упоменатат е от Данте в *Рай*, третата част на *Божествена комедия*.

Константин - Кирил е назован doctor само веднъж, в *Италианската легенда*.

Колко по - скромни изглеждат докторските ресурси на Запада, в сравнение с нашите днес !

Г о л е м и т е м а л к и д о к т о р а т и И г о л е м и т е д о к т о р и б е з д о к т о р а т и

През 1998 говорихме за предишните докторати със Стефан Кожухаров, най - големия познавач на химнографията у нас, неговите приноси превърнаха тази застояла и забравена област в най -

привлекателната и перспективна сфера на старобългаристиката, те подготвиха многото бъдещи открития.

- Големи докторати са всъщност тогавашните малки. Това са кандидатските дисертации на Никола Георгиев и Радосвет Коларов в литературната теория - каза Стефан (както го наричаха всички), в медиевистиката пък са дисертационните трудове на Лиляна Грашева, Климентина Иванова, Светлина Николова. Затова и никой от споменатите колеги не написа голям докторат, те вече го бяха написали и защитили като малък. Но все пак и такъв неминуемо дойде, през 1985 на Георги Попов бе присъдена направо титлата „голям доктор“ заради издирените от него нови произведения на Константин Преславски. Представената тема за малък докторат от Стефан *Българската химнография през XIV в.*, в началото на 70-те е отхвърлена като недостатъчна (днес на тази тема могат да се напишат поне 4 „големи“ доктората). С непреклонния си характер той заяви, че ще напише дисертация върху цялата старобългарска химнография и тогава ще я предложи за защита. Научна и човешка свръхзадача - потресаващо голяма и съвършено неизпълнима дори за елитен научен колектив.

През 1999 Стефан си отиде след дълго и мъчително боледуване. Без да бъде нито малък, нито голям доктор. Само ***Doctor magnificus***.

Н а в с е к и к и л о м е т ъ р

Формално този филм се роди от възпяването на годишнина от някакво освобождение, любим венцехвален похват на всяка тоталитарна деспотия. Юбилеят бе 25-годишнината от Деветосептемврийската Соц-революция, т.е. преврат с присъствие на чужда войска в България (1944 - 1969). Причините обаче бяха далеч по - същностни. В естеството и развоя на българското кино, което вече четвърт век стенеше в челюстите на примитивната черно - бяла идеологизация, допълвана от еднообразието на прожектираните съветски филми за войната и за Гражданската война, и особено от югославските партизански филми с Бата Живойнович. Появи се изразът, адресиран към всеки нов наш филм:

- Хубав ли е, или партизански ?

С цел преодоляване на безличната кинематографична сухоежби-на през същата 1969 бе създаден един по идея по - романтичен партизански филм - *Осмият* на Зако Хеския по мотиви от мемоарната книга на Чочоолу *Боят настана*. Новото: тук изникваха някакви, макар и скалпени перипетии и трудности и не всичко бе ясно като в предишните „киноепопеи“ - от самото начало (естествено, завършваше с партийен хепиенд). В *На всеки километър* се появиха ярките и замислени като героични образи на майор Деянов (Стефан Данаилов), Митко Бомбата (Григор Вачков, около взривяването на Мавзолея се

пръкна и нова, вече Бъки Бомбата), Велински (Георги Черкелов). Тези герои обаче носеха и много от народно - панаирджийския дух, от обвеания с хумор дух на Чичовците, на Македонски, на Филип Тотя, Боримечката и Ганьо Сомов. Гледайки ги, отвсякъде се дочуваше мелодията на незабравимото:

- Настрадаин ходжа калма!

Това обяснява и немалкия успех на сериала не само у нас, но и в съседна балканска и соцстрана като Румъния, частично в ГДР и по ВВС, за Виетнам не съм съвсем уверен, в СССР, където масовият зрител го гледаше като любопитно произведение на автономна задуралска република, обаче столичният интелектуален елит се отзоваваше за него с презрение и насмешка. Бях свидетел как един петербургски академик, описвайки пред колеги този епизод във филма, в който класовият враг се връща в България, за да зарази пионерски лагер, го оцени като отблъскваща смес от простащина, безпомощна наивност и варварство. Но българите си го харесваха, възгласът *Ние сме на всеки километър* стана химн - лайтмотив на павилионите **Скара - Бира** и особено на постоянната им и колоритна клиентела, а в кръчмите на крайните квартали и новостроящите се жилищни комплекси можеше да се чуе и добавката *От тук до края на света*. Целият словесен комплекс ехтеше по стадионите, истински Проглас и символ - верую на привържениците на т. нар. водещи футболни клубове, особено извън столицата.

Георги Марков, който направи пълен социално - политически анализ на България през епохата на Соца в своите *Задочни репортажи*, заобиколи този филм и само с едно уж самокритично изречение упомена за своето участие, един от сценаристите на първите 13 серии и извади от забравата чрез образа на Велински - топполицая Никола Гешев. Филмът е една от най - искрените и пълнокръвни комедии в българското кино, ще се гледа непрекъснато, един празник, който никога не свършва, Функционален заместител на изчезващите по Балканите **A Moveable Feast**. панаири, сборове, търли, тържища, и карнавали. От 26-те серии, някои гледани и по два пъти, съм запомнил само една, *Хищникът*, вероятно и заради това, че в главната роля бе Богомил Симеонов, артист от Шуменския театър. Като свидетел още на първоначалната му рецепция, мога да кажа, че нито тогава, нито по - късно, нито когато и да е било, някой е обръщал внимание на партизанско - политическите идеи, сюжети и мотиви, на страдалческо - драматичния път към Социализма, интересувахе го вица, смеха, нашенското, публиката не даваше пет пари за светлите, справедливи и перспективни идеи на майор Деянов и за политическото мракобесие на Велински. Набол цвъртящо кебапче с едната ръка и стиснал шише

бира от 22 стотинки в другата (до *Загорка* златен етикет се домогваше само новата класа, номенклатурата, а до *Търговищка водка* черен етикет – само висшият партийен апарат), българинът чакаше вица, чакаше да се яви Митко Бомбата и независимо, че надигаше бира, отвреме - навреме сменяше питието и припяваше вдъхновено:

- *Сто кила ракия давам...*

Или придаваше на шлагера предупредителен политически нюанс:

***Тоз, който падне пиян от стола,
ще го изключим от Комсомола.***

Много е възможно един ден по сериала да бъде сътворен мюзикъл, хепънинг или поне оперета. Рок-опера също, в този жанр нямаме традициите на унгарците, да речем (*Крал Ищван, Пророк Йона*), макар и да имаме, както казват, сполучливи опити като Нострадамус. *На всеки километър* - епос, комедия и менипея и втори Бузлуджански паметник на нашата четвъртвековна самодостатъчност.

С к а р а - б и р а с о ц и а л и з ъ м

След първите свободни избори у нас един дългогодишен партийен секретар, настоящ декан и доцент ми каза убедено:

- ***Социализмът, в който живяхме толкоз годин, бе социализма на скара - бирата.***

Попитах нерешително :А развитият социализъм, имаше ли го и какво представляваше ?

Естествено, че го имаше, това е ***циганският социализъм***, апогей на социализма и предмостие към комунизма. А за друг, по - нов социализъм у нас, вече нямаше мегдан. Ще го натаманят нейде си в Азия и това не ще да е далече.

К а р а ч а к а л

- Не е ли новелата *Карачакал* на Георги Райчев българска (тракийска) версия на *Белият зъб* на Джек Лондон ? Не само поривът към свобода е общ, и в имената им има нещо общо: чакалест бик е бик с бяло петно на челото. Относно *Белият зъб*, точният, но утежнен с една дума превод е *Белият кучешки зъб* (*White Fang*), руският език позволява тази точност - *Белый клык*. Романът излиза през 1906, героят е полукуче, полувълк, Предишният му господар, Красавец Смит го бие така, както говедарят Куно налага Карачакал. Три години преди това Джек Лондон пише подобно произведение, *Дивото зове* (*The Call of Wild*), където герой е южняшкото куче Бък, пренесено насилствено на север. Изобщо влиянието на анималистичните разкази на Джек Лондон през 20 и 30

години на XX в. върху нашите най-добри белетристи (особено върху Йовков и Георги Райчев) е твърде сериозно и недостатъчно проучено.

Т р и м а т а о т

Показах на моите студенти от Будапещенския университет ELTE, изучаващи Българска филология, филма *Тримата от запаса*, където действието се развива в Унгария. Студентите обаче едва го изтърпяха, не го спасиха нито комичните моменти, нито играта на Парцалев, Никола Анастасов и Кирил Господинов. Хуморът им предизвикваше овации у нас, но тук, напротив, усилваше неприязънта към тримата неканени запасняци, възприемани изцяло като нашественици. При това студентите добре знаеха, че тези окупатори довчера са били техни верни съюзници.

П е щ е н с к и я т Б р о д у е й

На една малка пресечка в началото на булевард *Андраши* в Пеща, назована *Надъмезьо*, се намират редица театри. Наричат я *Пещенския Бродуей*. Един срещу друг, на разстояние от десетина метра са разположени два от най - популярните унгарски театъра: *Талия* и *Театъра на оперетата*. Принципът на допълнителност, за който настояват физиците, е приложен изкусно в изкуството. В *Талия* публиката е по - скоро младежка, модерна, малко снобска, представят авангардни пиеси, мюзикъли, рок - опери. Ето и сега (2006) дават *Уестсайдска история* на Ленард Бърнстейн. Отсреща, в *Театъра на оперетата*, представят шедьовъра на Имре Калман *Царицата на чардаша*. Премиерата му е била преди век (1915), но и днес той е задължителна част от репертоара на Театъра за всеки сезон, неизменяеми части от културния език на страната и народа.

Д в е т е р е ч и

В българската литература има две неувяхващи речи: Речта на Бенковски на Оборище в *Записките* на Захари Стоянов, Речта на Странджата в *Немили - недраги* на Вазов. И двете са дело на писатели, но почиват върху преживяна реалност на борбите ни за национално освобождение..

В а з о в н а К о н с т а н т и н К и с и м о в

Много актьори са рецитирали *Опълченците на Шипка* и след Константин Кисимов. Но неговият изнемощял старчески глас, носещ и спотаен оптимизъм, се запечатва в паметта завинаги. Това е глас на ранен опълченец, който идва от връх Столетов. Същото се отнася и за две други негови роли в творби на Вазов.

1. Странджата и особено за неговата Реч в *Немили - недраги*. И отново изнемощелият глас на отиващ си патриарх, чиито думи се ронеха с последен и мъчителен изблик от немощния, болен и все по – самотен старец.

В превъзходния, пълен с инвенции телевизионен прочит на Вазовата повест и нейната сценична версия от страна на режисьора Александър Морфов и екипа му (*Хъшове*, 2009), голямата фигура бе Бръчков (Валери

Йорданов). Странджата (Руси Чанев) бе представен външно по - скоро като каубой, като участник в Големия нощен обир или като статист в *Карибски пирати*. Напомни за трагедията си едва преди смъртта.

2. Колчо Слепеца във филма *Под игото* (1952). Тук треперещият глас на артиста бе в пълно съзвучие с ритъма на тояжката и прозренията на слепотата му сред хорския калабалък.

Г е р о и и п р е в о д и

В предишна работа посочихме възможната връзка на заглавието на повестта *Немили - недраги* не само с Ботев и фолклора, но и с названието на романа на Юго *Les Misérables*, руски превод *Отверженные*. Сега ще посочим как - в зависимост от целите си - Вазов превежда названия и имена на герои от турски на български и обратно. Заглавието на повестта *Чичовци* е буквален превод на турското **амуджи**, в значение на изостанали, будещи смях, боязливи, но не зли хора. Вероятно така са наричани българите от турците и Вазов го превежда. Изглежда след Освобождението настъпва смислова инверсия, защото **амуджи** се използва спрямо турците в българска среда, използва се още на някои места в Лудогорието. Д-р Догански, егоист и русофоб от романа *Нова земя* (1896) е турски превод на светлия образ на д-р Соколов от *Под игото*. Че името на градчето **Бяла Черква** е превод на *Ак Клис*, неговото турско название, е отдавна известно.

А в т о р , г е р о и , п а м е т н и ц и

За разлика от поети като Хораций, Пушкин, Державин, които озаглавиха своите стихотворения - равностойка *Паметник*, Вазов го онадслови *Моите песни* (1913). Но на някои от героите му бяха издигнати паметници: Опъченците, Баба Илийца, Дядо Йоцо, Покойниците от Новото гробище на Сливница.

Паметници има и на самия Вазов: в Сопот, Пловдив, София, в Рим, Москва, Загреб, Одеса, Кишкьорьош. Най – величаво извисен сред тях, и сред паметниците на героите, и сред тези на поета, изглежда паметникът на Дядо Йоцо.

ТРЪПНЕЩА СВЕТЛИНА
фрагменти

1

Светът за нас свършва там, където е започнал. С усещането ни за висшата ценност, която представляваме. Тук няма ирония! Светът започва с нас и свършва с нас, не защото сме егоцентрици, а защото това е единственият начин да го възприемем. Другото е отражение...

2

Попитали един мъдрец кому са нужни безкрайността и вечността щом ограничения като пасаж от музикална пиеса човек не може да ги почувства и изпита. Мъдрецът вдигнал рамене:

- Не знам, Бога ми! Някой е навил небесния часовник, но въпросът е защо хората искат да скъсат пружината му и да се насладят на безкрайността и вечността както детето откраднало от кухнята скадкиш.

3

Когато някой ви говори за истина, никога не забравяйте, че той не иска разбиране, а оправдание. В човешкото съзнание представата за истинно и измамно не е везна, а пунктир. Появява се и изчезва в зависимост от желанията. А желанията...те са солта на краткото ни пребиваване под това небе.

4

Мигът отлита като дъх. Защо човек се бори с времето и не умее да му се наслаждава като най-висшето удоволствие на сетивата и душевния усет. Времето ни дава всичко в това земно пътешествие в измеренията. То създава събитията, бележи избухването на страстите, дава живота на промените, разсича на две денонощния хаос. Не се страхувайте от времето! То е реката, в която плува световното преображение, ръката на Провидението, която дава и взема. Времето е порив, своята земна вариация на Божията кантата

5

Тайната на живота не е в преживяването, а в тръпката на очакването. Събитието ни поглъща като паст, чувствата ни разтърсват и изтриват цветовете и възприятията, споменът е блян по нещо, което

може да е било, но никога няма да върнем. Нищо не може да замени обаче неподозирания възторг на очакването. Светът се разклаща като огромен, пълен с течност съд и ти разбираш, че нещо ти предстои. Това е и непоколебимото усещане, че си жив с живите и искаш с душа и тяло танцът на живота да продължи.

6

Защо искаме другите да ни разбират? Може би защото себелюбивият Аз не може без внимание? Или защото така се усещаме част от човешката общност? Отговорът на този труден за мнозина въпрос е прост: защото не вярваме във всепобедимата сила на живота, който разкрива всичко важно за нас! Опитайте се да си представите, че сте прозрачни в мислите и желанията си. Видими като гърба на риба в чиста вода. Ще имате ли тогава нужда от оправдание и самосъжаление? У човека има един нравствен кристал, който обикновено е помътен от страстите. Ако той засвети с чиста, всепроникваща светлина няма да имаме нужда от огледалото на другите.

7

Двама души се срещнали на тесен мост. „Отдръпни се да мина!“ – извикал единият. „Трябва да се върнеш назад! – отвърнал другият – По-добре ти отстъпи!“

Двамата застанали един срещу друг и никой от тях не направил крачка назад. Кой от тях е правият? Това е житейски въпрос без отговор. Ако се запитаме кой среща съдбите ни, ще потънем в реалност без измерения. Възгледът за предопределеност на ставащото ни носи повече смут, отколкото душевен покой. Невъзможността да приемем всички измерения и живота си е може би най-травматичният праг, който трябва да преодолее съзнанието ни. Основната причина е, че житейското движение не е път напред, а кръг. Ние преодоляваме своите недостатъци и заблуди, когато преминем през тях и отново се върнем. В този смисъл двамата на моста трябва да разберат, че движението на всеки от тях е свързан с действията на другия. Ако единият се върне назад, вторият ще премине напред. Това не означава превъзходство, а просто завъртане в следващия кръг на житейско разбиране, където излезлият напред трябва да се върне, а отстъпилият да го изпревари. В този свят няма победители...

8

Защо хората се срещат и разделят? Защо обичта се превръща често в нетърпимост? Какво ни кара да усетим чувства и близост? Ние разпознаваме в другия нещо желано: тръпка за обладание или

приятелство. Ние откриваме и срещаме очи и тяло, които ни откриват. Между мъжа и жената инстинктът помага на страстта, но и изстива като нажежения метал. Приятелството е също не по-малко егоистично – търсиш другия, за да се забавлявате заедно, да ти е приятно, за да те изслуша без да наруши вътрешното ти равновесие.

Човекът е непостоянно същество по природа, а иска постоянство от другите. Затова казвайте си сами истината за себе си без самосъжаление и страх. Изречената вътре в нас слабост е болезнена, но и пречистваща. Това е възможност да останем сами с душата си и да я попитаме от какво наистина имаме нужда. Отговорът неминуемо ще дойде.

9

Попитали мъдрец как да се преборим с пороците?

- Първо ги приеми за пороци. – отговорил той.

- Но как не е ли очевидно?

- За пчелата е ценен цветният прашец, за мухата – сметта. Човекът е същество, което обича себе си повече от всички ценности. За обладания от демоните на порока той е част от него. Виждали ли сте някой да се раздели с нещо от себе си? В житейския кръговрат привидното изглежда точно толкова важно, колкото и необходимото. В играта на сенки същността е фантом...

10

Защо ни казват да слушаме сърцето си, когато хладното острие на ума прорязва живота ни и го управлява като самовластен господар?

Сърцето е простодушно, то не познава коварството на ума, навлизащ в тъмните коридори на неизвестното, създаден телесното същество да запази целостта си и оцелее в свят на хищници и природни стихии. Сърцето знае или не знае, страда или се радва. Като младенец.

11

Често се питаме: Защо Съдбата ни изпраща изпитания? За да се научим на нещо? За да изградим характер и морални устои? Отговорът е прост: За да опознаем себе си! Човекът е същество, което мисли през желанията, изгодата и рядко чрез копнежите си. Той се приема, макар да не си го признава, за завършена същност. Когато на някого нещата се случват според неговите представи, той няма нужда от нравствени корекции. Изпитанията разклащат именно тази огледална повърхност на себедостатъчността. Те ни показват изкривения образ на нашата безчувственост към другия и невъзможността да преодолееш себе си, ако не се погледнеш от най-слабата си страна.

Изпитанията са благодат! Не се самосъжелявайте, когато попаднете в тях, защото те са спасението, без което не можем да продължим. Изпитанията разкриват измеренията в нашето съзнание, но и възможностите пред тяхното осъзнаване. Човекът е устроен да разбира само след изпитания.

12

Понякога човек е пленник на необяснима тъга. Тя идва като внезапно чувство и си отива неусетно като изтъняваща струйка дим от угасваща свещ. Тъгата е въздишката на нашата душа, която разбира всичко, което ни се случва, но не може да го промени. В съществуване, в което болката преминава в отчаяние, а отчаянието в обезсърчение към всичко, на душата ѝ остава единствено да бленува и няма как да е иначе щом последният ѝ съюзник е невярното и подло от слабостта си тяло. Тъгата е вратата към усещането ни за смисъл. Тъгуваме, значи очакваме...

13

Паметта е странно устроена. Тя запомня и след това споменът се изтрива като стъпка по пътя на вълна. Истината е, че човек не забравя нищо, просто паметта се разтоварва в някое от своите подземия и пази всичко, докато не дойде неговият миг. Споменът се връща като съновидение, никой не знае кога ще стане това и защо. Паметта е загадъчна и непредсказуема.

14

За миг съзнанието може да обхване света и тогава разбира как човек харчи като безумец земното си време. Ние не сме на Земята, за да успеем или придобием. Ние сме тук, за да разберем. Никой не знае предварително какво и как, но нашият път ни казва всичко. Щом сме стигнали, ще стигнем независимо от неговите завои и кръстопътища. Да разбереш означава да осъзнаеш. Да осъзнаеш, значи да преминеш като лъх над световните измерения и да почувстваш сърцето си като орган на всемира.

17

Вечното човешко съмнение дали истината ще победи подлостта и измамата е всъщност отражение на двуполюсната душа на човека, който знае за духовния закон, но не може да повярва в него без страдание. Земният път на човека изглежда труден, защото е неосъзнат. Ако ние умеем да виждаме смисъл в това, което ни се случва ще разберем, че на света всъщност няма страдание, а трудностите и болката

са като детските зъби, които трябва да се сменят преди човек да навлезе в зрелостта.

Животът е странна везна, която претегля страданието и слага срещу него смисъл, а той е нишката, която ни води през нощта на съществуването ни. Нея виждаме в мига на откровението и губим в безмълвната пустиня на отчаянието. Преди да поискаш, човече, опитай се да разбереш! Така космическата ти тъга ще се превърне в съчувствие и порив.

*Любовта е вечността
Чавдар Драгиев*

СЮЖЕТНИТЕ „АФОРИЗМИ” НА ВЕСЕЛИН КАСЧИЕВ

Дали защото и поезията, и белетристиката винаги са били равностойни части от творческата практика на Веселин Касчиев, или защото след повече от два века реалистична литература в Европа този метод неизбежно е повлиял и на поетите от неговото поколение, но в своя двутомник „Подхвърлено от живота, уловено от мен” Касчиев създава синтетични творби, в които определението за жанр отстъпва пред идеята и философския анализ на действителността. Нещо повече, жанровата специфика е по-скоро продукт, отколкото детерминанта на великия свят на идеите. Но нима не е така

винаги, когато един автор се опитва да създаде своя вселена, неподвластна на литературната матрица? Реализмът и неговата рожба критическият реализъм възникват като антитеза на романтизма, който в епохата на ранно натрупване на капитала вече е изживял своето време. В такъв вълнуващ за литературната еволюция период „жанротворчеството” – при цялата условност на това определение! – е неизбежно. Гогол нарича „поема” романа си „Мъртви души”, поредицата от романи на Оноре дьо Балзак са обединени от автора с общото заглавие „Човешка комедия”, Клаудио Магрис счита за нужно да подскаже с подзаглавие жанровата специфика на творбата си „Средна Европа: Прекъснат роман”, а в своето произведение „Човекът без качества: Опит за роман” Роберт Музил насочва към нова жанрова рамка именно с пародийното определение на романа като „опит”. Това, впрочем, е и почвата, от която изникват автори от „формата” на Веселин Касчиев. След прочита на неговите два тома „подхвърлени” от живота мисли и случки читателят не може да си представи неговия разказ за действителността, колкото и обективен да е той, без субективната му роля на медиатор, заявена още със заглавието. То включва две противопоставени действия – „подхвърлено” и „уловено”, които създават динамика и предполагат диалектика между случайността и съзнателния избор. „Животът” е представен като активен агент, който разпилява или „подхвърля” събития, а лирическият субект (авторът или героят) действа като възприемател и интерпретатор,

който „улавя“ тези моменти. Заглавието носи екзистенциален заряд, тъй като поставя въпроса за човешката роля в съдбовните обрати. Дали човекът е пасивен наблюдател на случайността, или има способността да извлече смисъл от нея? Темата за случайността и човешката интерпретация е характерна за екзистенциализма и модернистичната литература. Животът е персонифициран като сила, която хвърля събития, а „улавянето“ може да се свърже със способността на писателя да превръща хаоса в изкуство. Подхвърлянето предполага безредие, докато улавянето е акт на контрол и подредба. Това може да бъде интерпретирано като художествен процес – спонтанността на вдъхновението, което впоследствие бива уловено в структурата на текста. Заявеният „ултрареализъм“ в заглавието определено може да се тълкува като отражение на писателския процес – авторът „улавя“ житейските си преживявания и ги трансформира в текст. В този смисъл заглавието придобива метатекстуален характер, тъй като загатва за самия акт на писане. То отразява напълно обективистично-интерпретативния подход на писателя към действителността и насочва към широк спектър от жанрове, в чиито рамки би могъл да се вмести разказът за нея. Такова заглавие би подходило на есета или мемоари, лирика, разказ или роман и тази полифонична жанрова конотативност на заглавието отразява точно и плътно тази сплав от интимно-субективно възприятие на живота и тематизирана случайност, която задвижва фабулата в немалка част от творбите. Не мога да не отбележа, че рядко се случва едно заглавие така точно да отразява съдържанието на една книга. На практика то свършва половината от работата на литературния рецензент! В случая заглавието „Подхвърлено от живота, уловено от мен“ насочва към философски размисъл върху човешкото съществуване, върху ролята на случайността и изкуството като форма на улавяне на мимолетното. То е метафорично, динамично и същевременно интимно, което го прави силно въздействащо и многозначно. Затова не е учудващо, че в книгата ще срещнем лирични миниатюри („При изгрева“), афористични проблясъци, обединени под заглавието „Изречения“, стихотворения („Гарнизонното стрелбище“, „Звездна роса“), разкази, модернистични новели с подчертано гротесков характер като „Ум страшни“, „Белов мореплавател“ и др. Тази заявена още със заглавието ултражанрова територия едновременно и насочва, и оттласква читателя от очакването за обективно изображение на действителността.

Впрочем Касчиев е всичко друго, но не и обективист и, ако се пази от нещо като дявол от тамян, то е именно кинематографското отразяване на фактологията, което обяснява и рядкото прибегване до театрална гледна точка на изображение. Нещо повече, ако си представим

хипотетично, че книгата му бе създадена на някой от романските езици, тя би могла да бъде съчинена изцяло в подчинително или условно наклонение – запазената територия на всички субективни и пожелателни „бих“, „щях“ и „може би“. Това налага и избора на вида повествовател. Така например, дори когато описва реални прототипи, той винаги влиза в ролята на всезнаещ и всевиждащ Разказвач, който, при това многократно превишава „правомоцията“ си: поливалентният Разказвач у Касчиев вижда, описва, анализира, одобрява, предсеща, иронизира и осъжда. В „Литературен младок“ себесъзряването на главния герой М.А. за великата мисия на творчеството е представена като плод на полуслучайността и авторът не щади ироничните си коментари по повод този жалък персонаж: „Времето си течеше, годините течаха, наслагдаха се една върху друга, трупаха се впечатления, истории, страшни развръзки, любовни разриви за едното нищо и сладострастни нощи за едното всичко, с което М. А. трупаше опит. Самонадеяността на младата възраст предполага преживяното да се смята за голям и дори окончателен опит. Младият човек смята, че се е обогатил достатъчно със случки и емоции, че е опознал света в неговата цялост, пъстрота, сложност и че е готов да посрещне сблъсъка и противоречията като зрял човек, врял и кипял в житейската клоака, от която тук-там се подават издигнати личности и кубета на храмове, потънали в лека мъгла, обагрена от пурпура на изгряващото светило. Такава гледка се вижда с чувството за знамение. Омърсеният свят има своите възвишени върхове, но притегателната сила на телесната блуд влече надолу, към скверната пустота на цинизма, обезсмислящ всеки опит да се излезе от обичайния кръговрат на битието в търсене на преобразяващия творчески дух, който изпълва с надежда. Така разсъждаваше М. А., оплодотворявайки вътрешния си свят с мизантропия – много полезна и практична, между впрочем: тя предпазваше от илюзии за човека“. И в това произведение, както и в болшинството от текстовете в двутомника, е прокарана линията на нравственото превъзходство на автора медиатор. Това се налага естествено от обстоятелството, че поради особеностите на реалистичното изображение, протагонистите на Касчиев са обикновено отрицателни персонажи, които рядко намират своя положителен антагонист в живота и затова го намират най-естествено у автора-Разказвач. Всеки образ в книгата възплъщава битка между две свои изконни половици – типичната и индивидуалната, но индивидуалната решително печели битката. Впрочем авторът се грижи за индивидуализацията на своите герои изключително грижливо. Това става още на ниво избор на прототипи на герои и обстоятелства, но се прокарва и с чисто формални художествени средства и у някои заглавия

с поетична инверсия, характерна за лириката и народната песен: „Ум страшни“ (вместо страшен ум), „Белов мореплавател“ (вместо мореплавателят Белов), „Политик карикатурен“ (вместо карикатурен политик). „Майстора тлъст“ (вместо Тлъсти/ят майстор) и др. „Майстора тлъст“, „Ум страшни“, „Случка банална“, „Политик карикатурен“, „Картинката безкартинна“, са все заглавия на текстове, в които, както споменахме по-горе, словоредът е съзнателно нарушен, дублирайки словореда в българската народна песен и в поезията. По този начин персонажите са индивидуализирани още с имената си, които по-скоро звучат като прякори, а не като собствени и фамилни имена. От друга страна, извеждането им в заглавие е специфичен художествен похват за налагането в читателското съзнание на желаните от автора характеристики. Този литературен похват, при който наредбата на думите се нарушава умишлено, носи няколко важни функции в художественото възприятие на текста. Повече от очевидно е, че ефектът на фолклорната ритмичност не е случаен, а съзнателно търсен инструмент за охарактеризиране на героите. Синтаксисът на заглавия като „Майстора тлъст“, „Ум страшни“, „Случка банална“ и подобните, напомня на езика на българската народна поезия и песни. Този специфичен словоред не само подчертава мелодичността на израза, но и създава асоциация с устната традиция. По този начин заглавието става „песенно“ и запомнящо се, като вкарва читателя в специфично емоционално пространство още от първите думи. Всъщност тук става дума за еднолично авторско откритие на Веселин Касчиев: индивидуализация чрез епитети. Когато имената на персонажите звучат повече като прякори, те се отделят от обикновената именувателна практика, базираща се на лични и фамилни имена. Това ги трансформира в символични фигури, носещи в себе си конкретни характеристики – „тлъст“ може да подсказва за негативен характер, заради физическата, но и метафорична пълнота; „страшни“ в „Ум страшни“ носи отблясък на необикновен интелект или пък на неочаквана сила. По подобен начин в световната литература можем да открием персонажи, чиито имена стават почти митологични, например в творбите на Габриел Гарсия Маркес, където имената – като „Хосе Аркадио Буендия“ – често стават символи на съдбовни черти и съдържат дълбока митологична алегория. С риск да прекаля в пристрастното си „стилоткривателство“, не мога да не подчертая, че, честно казано, за пръв път срещам белетристична творба, в която характеризацията са извършва посредством стилистична инверсия. Нарушаването на традиционната синтактична структура е начин за акцентиране върху конкретни прилагателни, които дефинират героя или предмета. Тази техника позволява на автора да насочи вниманието на читателя към

определена черта, която е от основно значение за разбирането на персонажа. Пример за подобен похват можем да намерим в някои модернистки текстове, където иронията и играта с формата са в центъра на композицията. Когато героите са представени чрез такива заглавия, те придобиват почти митологичен статус. Например „Политик карикатурен“ не е просто описание, а наслагване на ирония и критика, която може да се развие в целия текст. Чрез нарушаването на словореда в заглавията Веселин Касчиев не просто играе с формата, а създава ново пространство за интерпретация, където всеки епитет носи допълнително значение и образност. Този похват улеснява изграждането на индивидуализирани, почти митологизирани персонажи, чиито имена и заглавия служат като ключ към по-дълбоката интерпретация на цялостната творба. Така, чрез играта с езика, читателят веднага получава интуитивно усещане за характера, съдбата и социалната роля на всяка фигура, което от своя страна насочва и оформя неговото възприятие за останалата част от текста.

Голяма част от историите в книгата се развиват на фона на криминалния преход от планова към пазарна икономика, поради което тяхната историческа и социална детерминираност е неизбежна. Двучието на една специфична със своята идеологическа поливалентност фигура от този период е фигурата на интелигентаветропоказател, който няма собствена позиция, а върви по течението на социално-политическите събития. Този типаж е описан с ботевски сарказъм в есето „Полуинтелигентът“: „Полуинтелигентът – пише Касчиев – е най-унищожителен, когато някой му падне в ръцете, особено ако жертвата е известен покойник. Него можеш спокойно да си го прашаш по дяволите, да си го връщаш от дяволите, да му виждаш сметката, да го тъпчеш без сметка и т.н. Той понася безропотно, тихо и вечно, безкрайна е неговата търпимост, без задръжки крие своите чувства.” Персонажът, „уловен” и описан от Разказвача на Веселин Касчиев, е достатъчно реалистичен, за да бъде пресъздаден словесно посредством ясна, точна и достъпна езикова форма, което е нормално за реалистичните произведения, които по дефиниция избягват сложния символизъм и високопарния стил дори на остатъците от романтизма. Касчиев, обаче, макар да използва ясен и разбираем език, близък до този на ежедневната реч, осъзнава, че дори и в този случай това не е повод да се освободи от ролята си на медиатор и затова насища своята реч с патетична ирония, подсказваща на читателя вярната посока на интерпретация. Това се налага с особена сила тогава, когато персонажът не е представител на масовата част от населението, а претендира да бъде част от финансовия или от интелектуалния елит. Колкото и, обаче, да кокетираме с понятието „жанрова неопределеност”, есеистичната

доминанта в двата тома на „Подхвърлено от живота, уловено от мен” буквално бие на очи. Творбите в книгата се характеризират с жанрова еkleктика, при която различни литературни форми – диалог, лирични отклонения, миниатюри и афористични сентенции – се обединяват от есеизма като водещ принцип. Това означава, че авторът не се стреми към изграждане на строго сюжетно повествование или към традиционна композиционна структура, а към свободно изразяване на мисли, идеи и впечатления. Налага се впечатлението за привилегироване на значимостта на съдържанието пред формата. В прозаичните структури на Веселин Касчиев формалните литературни техники отстъпват пред смисловото ядро на творбите, тоест художествените средства не се използват самоцелно, а в услуга на конкретно послание. В този контекст езикът може да варира между образност, философска абстракция и диалогична непосредственост, но остава подчинен на концептуалната рамка на есеизма. В този облагороден и обогатен вид есеизъм не е учудващо Читателят да се срещне дори и с диалога, макар че есеизмът традиционно разчита на монологичната рефлексия, но Касчиев смело залага и на включването на диалогични форми, което внася динамика и позволява на автора да представи различни гледни точки. Той не счита за старомодни дори и лирическите отклонения, които създават емоционална наситеност и придават на произведенията му личен, интимен характер. Така те размиват границата между белетристика и лирика, засилвайки неизменно субективността на изказа. В други случаи Читателят се среща с афоризма и философската миниатюра, които допринасят за интелектуалната претенция на сборника като цяло, но те не служат просто като украса, а като концентрирани смислови единици, които могат както да функционират самостоятелно, така и да допълват цялостната концепция на книгата. Особено типологична в това отношение е миниатюрата „Направи си море”, която емблематично привлича читателското внимание от корицата на книгата:

НАПРАВИ СИ МОРЕ

Направи добро и го хвърли в морето!

Направи книга и я хвърли в морето!

Направи държава и я хвърли в морето!

Направи вселена и я хвърли в морето!

Направи море и го задръж за себе си!

Хвърли се и заплувай!

В свои води ще заплуваш!

Там е твоето безумно тайнство!

Лирично-философската миниатюра „Направи си море“ носи философски и метафоричен заряд, като играе с представите за творчеството, саможертвата и личното пространство. Основната идея е изградена върху градацията на съзиданието: от доброто – през книгата, държавата, вселената, – до морето. В първите четири изречения говорещият подтиква към съзидателни действия – да направиш добро, книга, държава, вселена, но след това тези творения се „хвърлят в морето“. Това определено е акт на безкористност – да твориш, без да очакваш отплата, отказвайки се от егото и контрола. Обобщителният контраст настъпва със следващото изречение: „Направи море и го задръж за себе си!“. Контрастът навява на мисълта, че морето е нещо, което трябва да остане лично, свое... Тук морето символизира вътрешния свят, дълбините на съзнанието, емоциите или свободата. И все пак особено впечатлява финалното послание, заключено в призива: „Хвърли се и заплувай! В свои води ще заплуваш!“ В този призив за смелост и самооткриване Читателят усеща, че личният свят (морето) не е просто идея, а пространство, в което човек трябва да се потопи и да заживее в хармония със себе си.

В книгата има и други подчертано лаконични текстове, които са или силно се родят с философската миниатюра или поетичната притча. В тях теми като творчеството и жертвата, личната идентичност, свободата и самоопознанието са само малка част от закодираните смисли, които авторът се опитва да предаде на читателя с всички средства на метафоричния изказ или личната си медиация.

В по-голямата част от произведенията в антологията, обаче, писателят избира сюжета като свое основно оръжие за идейно-философска „атака“ срещу съзнанието. В есето „За пътя на книгата“ разказът проследява пътя на една книга, преминаваща през различни ръце и съдби. Един безименен клошар я намира в купчина боклук, но не я прочита – вместо това я продава на книжен търговец за дребна сума. Търговецът, бивш биолог, я разгръща и открива посвещение на първата страница, което го кара да се усмихне тъжно, тъй като познава автора. Няколко дни по-късно самият автор – Разказвачът, минавайки покрай сергията, узнава за пътя на своята книга. Разбира, че е била изоставена от далечен роднина, но не се ядосва, тъй като такава често е съдбата на книгите. Търговецът му споделя, че е харесал прочетеното – особено поетичните отклонения и модерните внушения. Това носи утеха и надежда на автора, който се радва дори на един единствен читател. По-късно търговецът изчезва от живота на Разказвача. След години двамата случайно се срещат, но този път търговецът не го разпознава, нито си спомня книгата му. Това кара автора да се замисли не само за пътя на книгите, но и за пътя на битието. В крайна сметка той написва този

разказ, за да си върне надеждата, вярвайки, че словото е както тленно, така и нетленно – и че винаги може да се появи нов читател.

Този текст може да се разглежда както като белетристично произведение, така и като философска рефлексия. В случая жанровите характеристики на повествованието представляват единство между обективно изображение, подчинено на субективността, което оставя усещане за смислова плътност, убедителна аргументация и силно въздействие върху читателя. Очевидно е, че текстът не е просто наративно изложение, а медитативно размишление върху съдбата на изкуството, паметта и човешкото съществуване. Чрез свободната композиция, богатия език и дълбоките философски въпроси, авторът използва конкретната история на една книга, за да разкрие универсални истини и да подчертае надеждата, вградена в думата. Този подход позволява на текста да резонира силно с читателя, като същевременно остава отворен за лични интерпретации и размисли. Впрочем като цяло текстовете на Касчиев, въпреки провокативния понякога език и действия на героите, прокарват една реалистична интерпретация на света. И макар текстовете да съдържат различни стилови и жанрови елементи, те винаги остават свързани с реалистичното осмисляне на действителността. Това е така, защото есеистичният подход на Касчиев предполага априори аналитичност и критическо отношение към живота, независимо дали темите са философски, социални или екзистенциални. Нерядко творбите му представляват експеримент с литературната форма, но не в името на формалистична игра, а с цел пълноценно предаване на съдържанието. Що се отнася до есеистичната доминанта, то тя е идейното „лепило“, което осигурява концептуална свързаност между отделните жанрови фрагменти, поставяйки ги в единна идейна и емоционална рамка.

„История на плъха“ е художествен разказ, който се отличава с метафоричния си език, дълбоките философски размишления и свободната си композиция. Чрез сложната игра на символи, ирония и диалог, авторът успява да изгради многопластово произведение, в което се преплитат личната съдба, социалните стереотипи и вечните въпроси за смисъла на живота. Този подход позволява на разказа да бъде едновременно забавен, провокативен и наситен с интелектуално съдържание, предоставяйки на читателя възможност за дълбок размисъл и многобройни интерпретации. Разказът е изпълнен с метафорични и иронични елементи, в който централната фигура е плъхът – символ, който първоначално се появява и в новелата „Белов мореплавател“. Той е представен като самодоволен и непоклатим, участващ в сценки с представители на различни социални слоеве и ценности. Първоначално плъхът се движи свободно в градската среда, докато после се вплита в

съдбите на герои като поетесата Сара Нострадамска, която говори за култ към студа и глада, приравнявайки ги до мистични сили. В диалога между Разказвача и поетесата се преплитат философски размишления за живота, съдбата и надеждата, като плъхът става символ на неустоимата сила на съдбата и парадоксалната реалност: тя изобразява какво остава от културата и човешките стремежи в един свят, пълен с ирония и абсурд. Разговорът прелива в литературни референции и самоирония, като героите обсъждат възможността за култове към отрицателните явления и начините, по които те влияят на личната идентичност. Накрая текстът завършва с обещание за нов разказ, в който поетесата ще бъде поставена в центъра на действието, а самият плъх – символ на съвременната съдба и вътрешната борба – остава като отворен въпрос за това кой всъщност носи съдбата на изкуството и човешката душа. Този силно художествен разказ се отличава с богат и многоаспектен стил, който съчетава елементи на ирония, метафора и философски размишления. Той има фрагментирана и многослойна структура. Повествованието се развива чрез поредица от сцени и диалози, които се преплитат с размишленията на Разказвача. Преминаването от описанието на плъха в първоначалната новела към по-нататъшните приключения на поетесата създава усещане за движение в различни времеви и концептуални равнища. Налице е ясно изразена метафикция и интертекстуалност. Авторът използва литературни препратки към други произведения и култови образи (като „Белов мореплавател“, „Верблюд“ на Радичков, „То“ от Стивън Кинг), което придава на разказа мета-слой. Този подход подчертава съзнателната игра със символите и добавя дълбочина на интерпретация. Всъщност Плъхът се явява един символичен герой. В разказа той е представен не просто като животно, а като метафора за съдбата, случайността и парадоксалната реалност. Той преминава от образ на самодоволен „метафоричен плъх“ до символ на неустоимата сила на съдбовните процеси, които засягат всички герои. От другата страна на сюжетния тандем се намира поетесата Сара Нострадамска. Тя е представена с характерен микс от ирония, ексцентричност и философска дълбочина. Нейните диалози и вътрешни монолози показват лична борба между приемането на реалността и стремежа към някакъв култов израз на индивидуалността. Нострадамска символизира стремежа към утеха и надежда, въпреки абсурда на съвременния свят. За да се случи всичко това, обаче, както и в други произведения в книгата, отново се проявява като основна фигурата на Разказвача като медиатор. Той е фигурата, която обединява разказа със своя усет към детайла, със своите интелектуални ирония и самоирония. Неговите наблюдения и интервенции в диалога допринасят както за характеристиката на образите, така и за откриването на втори пласт под

видимата сюжетна повърхност на историята. В този текст Веселин Касчиев използва абсурдни и преувеличени образи, за да отрази съвременните социални и културни явления. Това го прави не само литературна игра, но и литературен коментар на реалността, в която се движим.

В знаковото за книгата произведение „Ум страшни“ авторът запознава читателя със своя персонаж Ум страшни – човек, който претендира да владее знанието за всичко – от най-малките детайли до историята, политиката и какво ли още не. Той смята, че ако можеше да бъде Бог, редът щеше да се възстанови чрез сила и насилие, като вярва, че само чрез война и сблъсък може да се постигне идеално общество. От детството си, когато се възприемал като герой от войните, Ум Страшни развива амбициозна визия, според която настоящата история е недостатъчно наситена с битки и освободителни борби, необходими за националния възход. Той мечтае да организира театрални възстановки на исторически сражения, които да подготвят почвата за бъдещ Армагедон, като лично се вижда в ролята на генерал, водещ битките срещу враговете на нацията. За постигането на своята цел той създава собствена организация, съставена от хора от „низшите светове“ – прости и решителни, които, макар и извлечени от света на ежедневно безпокойство, могат да бъдат впрегнати за общото благо. В същото време Ум Страшни смесва исторически анализи с визии за бъдещето, където личната му амбиция и идеята за ред чрез насилие заемат централно място. Този комплекс от възгледи подчертава неговата вяра, че истинската власт и национален ред могат да бъдат постигнати само чрез съчетанието на благородство, сила и организирана борба срещу всичко, което смята за враг на националната кауза. Ум Страшни не се свени, когато излага своята визия за радикална промяна в обществения ред чрез диктат и насилие. Той вярва, че идеалното общество може да бъде създадено само чрез войни и сблъсъци, като личният му Армагедон – световно превъплъщение на националната кауза – е неизбежен. За да осъществи своя план, той смята, че е необходима дълбоко лична и едновременно обща организация, изградена от хора, взети от „низшите светове“. Тези прости, но решителни индивиди (наричани кокошкари) са, според него, способни да бъдат мобилизирани за общото благо, въпреки че парите и ресурсите идват от тези същите слоеве. Ум Страшни подчертава, че истинската власт се постига чрез насилие, а всяка голяма борба трябва да има както своя личен, така и своя национален, дори световен аспект. Личната му история – роден в покрайнините на малко градче до сметище – допълнително подчертава неговата амбиция да се издигне като орел, който, макар и с доза ирония, превръща хаоса и насилието в средство за постигане на власт и ред. Ето

как пристрасно, иронично и същевременно проникновено описва авторът своя герой: „При това той знаеше още, че за да държиш кокошкарите в организация, всеки от тях трябва да се смята за нещо като титан на словото, мисълта и делото. Ето защо разигра тази карта, всъщност неговата карта бе тесте от карти, върху които бяха изобразени само титани. Предварително написа върху всяка със симпатично мастило „Титан от кол и въже!“, тъй че никой да не подозира какво е написано, и се наслади на подигравката си. После раздаде на всекиго от масата по една и се наслади още повече. Като кажеш на някого какъв безобразен негодник е на практика, той ще се нахвърли яростно върху тебе, ще те обижда, ще злослови, ще се пени до Бога безбожно и ще иска да те смачка като гнида, като вредно насекомо, но издигнеш ли го в очите му, припишеш ли му седемте божии достойнства, той ще прималее сладко под лъжичката, където нервите, оплетени в кълбо, а също и изпънати до скъсване, ще се захаросат, ще станат на нещо като захарен памук, на пухкав безвреден захарен памук, и той ще си представи, че такава личност като него не може да не носи в раницата си маршалския жезъл, значи не може да не е бъдещият лидер на Организацията. С тази илюзия Ум Страшни подхранваше своите хора; гледаше им сеира, когато се боричкат за мястото му, защото всеки си беше въобразил, че е достоен за него; намесваше се ефектно в скандалите, оправяше отношенията на онези, които бяха по-сговорчиви, а на дебелиите глави биеше шута. С две думи, той гледаше винаги да си е паднал на пъпа, а ония да падат в капана.” Сатиричната новела „Ум Страшни” е типичен пример за жанровата многопосочност на Веселин Касчиев. Той демонстрира как белетристиката и есеистиката могат да се преплетат в едно произведение. От една страна, текстът представя ярка, наситена с образи и динамична сюжетна линия, която е характерна за белетристиката, и така изгражда запомнящи се персонажи и сцени. От друга страна, чрез ирония, хипербола и философски размишления, характерни за есето, той поставя под въпрос традиционните понятия за власт и лидерство.

Разказът „Доню Ванкин търси дзвера” разкрива историята за Доню Ванкин (известен още като Цезара), който през целия си живот търси мистериозния Дзвер – същество, чиито характеристики трябва да отговарят на три противоречиви изисквания: да бъде приказен (тоест не съвсем реален), да не олицетворява злото и да бъде жена. В търсенето си Доню преживява серия от абсурдни и символични инциденти – от спомени за първите му „разплати“ с учителя по литература и странни срещи с обикновени хора, до комични и дори екзистенциални диалози с близки и непознати. Докато конфликтите и странностите на живота му се редуват с моменти на ирония и дълбок размисъл, той непрестанно

опитва да намери утеха и потвърждение за своята мисия. В крайна сметка, след поредица от неуспешни срещи и вътрешни борби, Доню Ванкин успява да установи връзка с жена, която за него става олицетворение на Дзвера – финал, който символизира както постигането на дългоочакваното обединение, така и неразрешените противоречия в неговите същност и търсене. Разказът за Доню Ванкин може да се разгледа от две взаимно допълващи се перспективи – като есеистика, използващ художествени (белетристични) средства, и като белетристика, обогатена с есеистични интерпретации на битието. Разказът е наситен с вътрешни монолози, лични размисли и субективна перспектива, характерна именно за есето. Доню Ванкин не е само герой, а почти авторски проект, чрез който се изразяват личните чувства, мисли и философски разсъждения за съдбата, времето и смисъла на живота на самия писател. Използването на метафори, хумор и експериментален словоред – характерни белетристични похвати – придава на текста живописност и наситеност. Есеистичният подтекст тук се „облича“ с „дрехите“ на белетристиката, за да представи абсурдността и парадоксите на човешкото съществуване, каквото е, например, търсенето на Дзвера с неговите парадоксални изисквания. Повествованието е динамично.

„Окото на Бог“ е философско-поетично есе, което изследва теми като самотата, духовното просветление и противопоставянето между доброто и злото. Авторът създава образи, които представят екзистенциалните му търсения в рамките на нощта и есента – символи на преходността и размисъла. Основен мотив е наблюдението на „окото на Бог“, което олицетворява висшата сила и вездесъщото присъствие на Божественото. Героят преминава през различни състояния – от самота и съмнение до вяра в любовта и духовността като висша истина. Важен момент в текста е бунтът срещу идеята за Бог като пасивен наблюдател на злото, което води до крайното богоборческо заключение: ако Бог е злодей – „Долу Бог!“. Въпреки този бунт, текстът завършва с утвърждаване на духовността, изкуството и философската ирония като върховни проявления на човешкото съществуване. Авторът призовава за прошка – както за човечеството, така и за собствения си акт на богоборство. Текстът съчетава лиризъм, философска рефлексия и ирония, изграждайки многопластов размисъл върху природата на Бога, злото и човешкото съзнание.

„За митовите и хората“ е откровено сатирично есе, което осмива склонността на българското общество да създава митове за собствената си роля в световната история. Авторът разглежда с ирония идеята, че България е „злата орисница“ на големите империи, като внушава, че страната е била фактор за тяхното разпадане – Австро-Унгария, Третия

райх и Съветския съюз. Есето завършва с шеговита препратка към бъдещето, където се намеква, че дори Бог би се зарадвал, ако „последният българин“ изчезне, за да няма нови съюзи, които ще доведе до разпад. Въпреки това авторът отбелязва в ироничния обрат, че клонирането ще осигури нови поколения българи, поставяйки въпрос какво ще се случи с бъдещите съюзи, като се надява „злият дух“ на българското влияние да остане затворен в балканската си „бутилка. Основните теми на текста са историческата самоирония, митотворчеството и националната съдба, а стилът се отличава с остра сатира, ирония и хипербола.

„Каменопадите“ е типичен пример за философско-поетична проза, която противопоставя необратимите процеси в природата и човешката съдба. Разказвачът и неговият приятел Б. вървят по платото, наблюдавайки ерозията на скалите и разрушителната сила на природата. Каменопадът оставя след себе си безжизнено пространство, където няма и стръкче тревичка, символизирайки загубата и неизбежността на промяната. Докато Б. размишлява за пещерите и планините, Разказвачът е потопен в личните си мисли – за своята леля, която спасява чрез лекарство, и за усещането на лечителя, даряващ живот. Двамата приятели сякаш съществуват в различни реалности: Б. предпочита да се губи в абстрактни видения за безименни върхове и огън, докато Разказвачът се връща към конкретните човешки радости и трагедии. Символиката на луната и бедността на Б. подсилва усещането за неизбежност и отчужденост – светът е безразличен към човешката болка. Накрая, когато се разделят, Б. иска от Разказвача да предаде извинение за някаква дреболия, но в гласа му се усеща дълбока тъга и примирение с житейските несгоди. Финалът остава отворен: Разказвачът мисли за ерозията на скалите, но и за малкото огънче, което поддържа живо сред звездите, символизирайки надеждата и човешкия стремеж към смисъл. Текстът следва асоциативно-импресивна структура, където няма строго изразена фабула, а вместо това се редуват описания на природата, размисли и диалози. Началото и краят са обединени от образа на каменопада, който е водещ символ в творбата. „Каменопадите“ е дълбоко философска творба, която чрез символично натоварени природни картини и вътрешни монолози поставя въпроси за неизбежността на разрушението, самотата и отчуждението.

Прилагателното „незаобиколимо“, употребено в значението му на „влиятелен“ или „свърхзначим“, макар и да е пряка метафорична заемка от западната публицистика и рекламна словесност, може да се приложи без особено колебание и към синтетичната творба „Човешкият жребий“. Това е философско произведение, което поставя основни екзистенциал-

ни въпроси чрез афористичен стил, антиномии и иронична наблюдателност. Текстът предлага едновременно песимистичен и аналитичен поглед върху човека, който се бори със собствената си съдба, но в крайна сметка остава неин пленник. Това го прави универсално четиво, което се вписва в традицията на философската и сатиричната литература. „Човешкият жребий“ разглежда човешкия живот като цикличен процес, белязан от различни аспекти на съществуването – власт, слово, любов, хумор, конфликт, скука и странности. Всяка от тези теми е представена чрез парадоксални и често противоречиви наблюдения върху човешката природа. Авторът започва с твърдението, че човекът е подвластен на влиянието – когато има власт, търси още по-високо положение, а когато я загуби, е принуден да се примири с низините. Същата идея се развива и в сферата на словото – човекът започва с плача, преминава през несигурното пелтечене и стига до красноречие, но думите му често са подвластни на различни социални и лични обстоятелства. Любовта също е разкрита като двусмислено явление – човек може да бъде роден от любов, но често животът му завършва само със спомен за любовта или с нейна илюзия.

Ако в „Човешкият жребий“ авторът дава воля на антропологичното си „домошарство“, изваждайки от стиловия си арсенал основно образите от сферата на Човека и Човешкото въобще, то в непринудения си разказ в „За басните и хората“ той въвежда запомнящи се сравнения от областта на флората и фауната. Това е оригинална басня с философски и сатирични елементи, която по забавен начин поставя въпроси за съдбата, очакванията и смисъла на живота. Творбата съчетава елементи на басня, алегория и хумористичен разказ. Авторът използва образи от природата (моркови, теменужки, пчела) и ги оживява чрез метафори и олицетворения. Лекото и игриво звучене на текста контрастира с неговото по-дълбоко послание, поради което го подчертава и способства за формиране у читателя на чувство за приземеност и подкупваща сладкодумност. Морковите символизират амбициите, желанието за свобода и социална изява. Те „се измъкват“ от земята с надежда за нов живот, но не осъзнават, че съдбата им е предопределена – ще бъдат използвани в супата. Това е иронична метафора за хората, които търсят признание, но често завършват като част от нечий друг план. Баснята е пропита силно от идеята за Невъзможността на съдбата (морковите, например, мечтаят за светски живот, но всички завършват в супата, независимо дали на обикновени хора или на президента). Животът ни си има своя ирония, която често наричаме „иронията на живота“: въпреки че имаме надежди и планове, в крайна сметка съдбата ни често се решава от външни фактори.

В „Прераждането на боклука“ се разказва историята на бивш

политик, който след финансови и морални падения се „преражда“ като клошар. Той осъзнава иронията на съдбата: от върха на властта, където е злоупотребявал със закони, фондации и корупционни схеми, изпада в пълна нищета. Макар и наказан от живота, героят запазва своето коварство и амбиции, дори сред клошарите. В новата си роля той не губи надежда за следващо „прераждане“, макар вече да се отвращава от политиката. Завършва с абсурдната идея да стане „прима балерина“ – символ на желанието му отново да бъде значим, независимо в каква форма. Текстът е сатирична и философска алегория за корупцията, моралния упадък и неизбежността на житейските възмездия. Посредством сатира и алегоричност са осмислени корупцията и нравствената деградация на властимащите, като се проследява съдбата на един политик, чийто живот се срива поради собствените му действия. Впечатляват автоиронията и цинизмът на героя: той не само че разказва историята си без съжаление или разкаяние, но проявява и подчертан сарказъм. Политикът разкрива как чрез машинации и безскрупулност е натрупал власт и богатство. Законът за него не е морална рамка, а инструмент за лична изгода („прилагах цялата сила на закона, за да взема каквото ми се полага“). В крайна сметка, системата, която е използвал за собствени облаги, се обръща срещу него и той губи всичко. Иронията на съдбата, обаче, е безмилостна: героят, който е смятал себе си за „вълк“, се оказва изяден от същите хищнически принципи, на които е градил кариерата си. Животът му доказва старата максима: „Каквото посееш, това ще пожънеш“. Но въпреки падението, персонажът на Касчиев не изпитва разкаяние. Дори като клошар, той мечтае да изгради нова „мафия от голтаци“, което подсказва, че нравствената деградация не зависи от социалния статус.

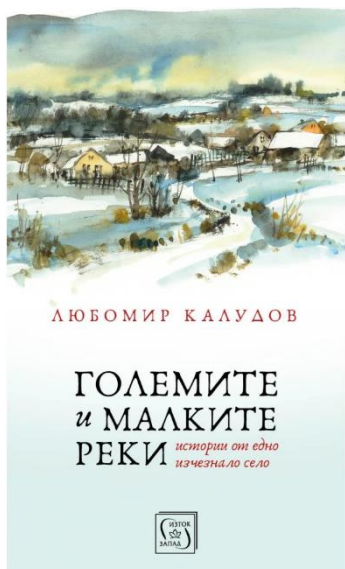
Анализът на творчеството на автора на „Подхвърлено от живота, уловено от мен“ е задължително многопластов процес, който включва както структурни и стилови елементи, така и литературна детекция на техните дълбоки и съдържателни послания. Това позволява не само обективно да се оценят техниките на автора, но и да се разбере по-добре как чрез проза и поезия се изразява човешкото състояние, културните контексти и личните размишления, които кодифицират уникалния литературен опит на всяко произведение. Затова само с известно приближение бих нарекъл творбите в двутомника на Касчиев „сюжетни афоризми“. Осъзнавам дълбоката условност на това определение, още повече, че жанровото определение на творба на Веселин Касчиев си е, меко казано, предизвикателство! Но нима не е така винаги, когато се ражда иновативна по своя дух и структура литература? Нормално е това да се случи неочаквано, през някой задрямал от лятната жегата литературен следобед, когато всички очакват

залез, но не и утро. Няма кураж да отбележат това раждане и литературните критици, тъй като самите те са подвластни на следобедната умствена сънливост. Но когато това се случи, цялата литературна вселена се изправя на пръсти, поема дъх и изкрещява толкова силно, колкото е нужно, за да ги събуди!

Реализмът е мощен метод в литературата, който позволява на писателите да изследват човешкото поведение и социалните механизми в тяхната конкретна историческа рамка. Критическият реализъм, като негово развитие, задълбочава социалната проблематика и предлага анализ на обществените несъвършенства. Благодарение на своята аналитична и документална природа тези два метода продължават да бъдат важни литературни подходи, намиращи израз и в съвременната литература, кино и изкуство. В двутомника „Подхвърлено от живота, уловено от мен“ авторът Веселин Касчиев си служи с разновидностите на реализма главно като със стартова площадка, от която да изстреля своите субективни и емоционални и философски внушения право в ума и сърцето на Читателя.

Станислав Марашки

УЮТЕН СВЯТ, ЗАЖИВЯЛ В ДУШИТЕ НА ОНЕЗИ, КОИТО СА ЗАМИНАЛИ

Големите и малките реки на Любомир Калудов (Изд. Изток-Запад)

Книгата „Големите и малките реки“ на Любомир Калудов преобразува в топъл и уютен свят една сурова и маргинализирана реалност от средата на XX век. По професия авторът е хирург, живее в Бургас. Занимава се с фотография, има самостоятелни изложби в България и Италия, от години пише. Роден е в Шумен, където е живял до 10-годишна възраст, майка му е била учителка, а баща му – преподавател във Военното училище. Л. Калудов е широко скроена личност, която (както забелязва редакторът на двете му прозаични книги Петър Делчев) може и да те разсмее – така че с години да си спомняш остроумните му находки; може и да те разплаче.

В художествения образ на пограничното село Капаците от „Големите и малките реки“ имат право на глас и на свой поглед към света не само хората – старци, вдовици, деца, интернирани, войници, командири, полицаи, студенти... Още в първия от тези циклично свързани помежду си петнадесет разказа е представен вътрешният монолог на кокошките на Баба Стоя. От разказ в разказ преминава кокарджата (народно название на невестулката), която дебне пернатите, за да нахрани рожбите си, преди да ги напъди към други села. Появява се в клетвите на бабичките: „Кокарджата да ви издуши дано!“, в сравненията, които повествователят прави, когато иска да създаде особено пластична представа за един или друг герой (диверсантът е лош и от кокарджата), с нея се плашат децата: „Кокарджата е малка, но е свирепа! Чак печката пука от страх, щом ѝ споменем името! Бързо си лягайте по къщата, че може да дойде!“ И заедно с бабиния Стоин разказ и вечерта тръгва откъм границата, минава заставата и прескача бодливата ограда. Някога Радосвет Коларов беше писал за Вапцаровата поезия, че тя е една говореща вселена, и оттогава този похват се е превърнал в една от единиците мерки за модерност в съвременната литература. В книгата на Любомир Калудов мислят, преценяват света и действат и кокошките, и катърът, и конят, и кокарджата, и опитоменото орле, и вечерта, и мушкатото, и орехът, а и дървото в печката, и пушекът в комина, и вятърът; също и чайникът, научил се да свири от някой от корабите, които плават в Бяло море.

А иначе Баба Стоя е останала вдовица още съвсем млада и тогава са ѝ лепнали това „баба“ към името, а синът ѝ, като се върнал от казармата, в ония години избягал в турско през Италия за Америка и ни вест, ни кост от него – само едно единствено писмо от парахода. Но тя още си го чака. От разказ в разказ преминават незавърналият се неин син Димитър Кирязов, кръчмарят Кондака, Хаджи Михаил, Станко пъдарят, всезнайкото Киро Станкин, войничето Димо Манев, Старшината, Командирът старши лейтенант Владо Перев, интернираната Лиска, младата художничка Калина... И повествователят сякаш последователно се vyplъщава ту в един, ту в друг от тези персонажи и се създава усещане не за третолично повествование (което с малки изключения преобладава в книгата), а за едно колективно ние. Събитията не следват линейния принцип. Ретроспекциите дообясняват, променят гледната точка, изненадват. Сюжетът си има свой ход – в повечето случаи обратен на движението на фабулата. Един и същ персонаж като че ли последователно няколко пъти умира и възкръсва и така остава жив, както остава живо и запустялото вече село (подзаглавието на книгата е „Истории от едно изчезнало село“). Създава

се усещането за постъпателно движение към извора, а не към устието на една пълноводна река, която е обречена да пресъхне.

Не само въздъсщото олицетворение, но и образният паралелизъм е сред оживотворяващите похвати в тази и забавна, и тъжна, и въздигаща книга. Привидно наивните разсъждения на героите (в които „солидарно“ се преплита и гласът на повествователя) извира от дълбините на мъдростта. Има нещо радичковско в измамното простодушие, с което селяните разсъждават за света около себе си. Изградени с думите на обикновените хора от планинското село; с един естествен, топъл, сякаш извиращ от недрата на родното, език, наблюденията над сходството между човешкия и природния свят съдържат дълбоки истини: „И с хората е така. Уж диви и свободни, стъпват здраво по земята. Имат я за своя, ровят из нея, хвърлят семена и тя ги храни. Ако им отрежеш корените, стават други. Питомни. Започват да работят не за себе си, а за някого. Къщите с широките чардаци остават сами, дворовете буренясват. Дърветата хващат отровен имел и съхнат. И кокарджата бяга от тия места. Опитомените влизат в осеметежните блокове и се радват колко са им просторни клетките. /.../ Който се опитва сам да пляска с криле, подрязват му ги, да не хвърчи нависоко“ („Орлето“).

За разлика от децата на природата – орлите, дивите прасета, вълците, кокарджата, за които междудържавни граници не съществуват, хората са принудително възпирани от „кльона“ да не напускат своята земя. Това е руската дума за бодливата тел, която опасва по това време цяла България и ни „пази“, всъщност „пази нас да не излезем навън. Също като кокошките, заградени под черницата“. И селяните, и невръстните „диверсанти“ от Източна Германия и Турция, и войничетата, които отбиват военната си служба като граничари, в еднаква степен са жертва на забраните, на параноичната идеология, на жестокостта на системата. Сами по себе си всички или почти всички тези хора, които магичната планина Странджа е приютила в полите си, са добри: помагат си, опитват се да си облекчат едни на други съдбата. Заставата се грижи за селото: видял, че в студения зимен ден коминът на селската фурна не пуши, Старшината (който знае всички войници по име), изпраща Димо Манев да занесе на селяните десет хляба, консерви и боб. От селото с топла симпатия се отнасят към войничетата и дори се надпреварват да помагат на новопристигналия свръхамбициозен Командир.

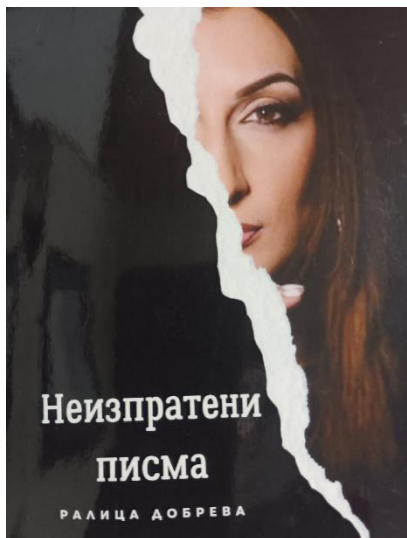
Но нито хората от селото, нито граниচারите имат свободата да вземат големите решения за собствения си живот. Простодушният и подреден свят на едно момче, което, докато дежури на секретния пост, предвкушава радостта от предстоящото след два месеца уволнение, е разбит на парчета. Това се случва, когато вменените му абсурдни

правила се срещат със страха. По драматизма и внушението за безвъзвратност, на които става жертва един добър млад човек с неизживян живот, разказът „Секретен пост“ напомня финала на романа на Яница Радева „Годината, която започна в неделя“. И същевременно влиза в диалог със забележителната книга на Капка Касабова „Граница“, като реабилитира онези, които натискат спусъка, защото така са ги научили, а не защото искат да вземат десетдневен отпуск от казармата. Болезнени, но пречистващи са тези страници от съвременни български писатели за трагедията на „храбрите батковци“ от нашето детство, които – както твърдеше една вече забравена песничка, се грижеха „по-спокойно да работи татко,/ по-спокойно да се уча аз“. И за „диверсантите“, които се оказаха неразумни и смели младежи, почти деца, със свободни души, оставили костите си на българските гранични бразди, защото са дръзнали сами да избират къде да живеят. „Грехота е да ровиш земята, а семе да не хвърляш“ – казва Станко пъдарят, на когото главата „нищо не му разбира от граници“.

И ако има все пак нещо утешително в някогашните погранични трагедии, то е, че колкото и да са непростими и непрежалими, жертвите посяват семето на една бъдеща свобода. Свободата на придвижването, на избора къде да живееш. Но и свободата да оставиш родното да запустее, да пресъхнат водите му и да изчезне. Последният разказ – „Големите и малките реки“, който е дал и заглавието на книгата, е една метафорична равностметка за обратите на съдбата – за хората, за селото, за времето. И все пак в този точно разказ се завръща някой, когото чакат в цялата книга (макар и само по свидетелствата на всезнайкото Киро Станкин). Паметникът е почистен от „зелените повлекла“, имената на загиналите са прочетени, картината, нарисувана от Калина, е видяна. И мъжът с побеляла коса коленичи пред образа на майката, чакаща своя син до печката и белите мушката. И чужденецът се прекръства като пред икона. Заминали по чуждите земи, „да пускат там корени“, децата все пак някога се завръщат.

И селата, кокошките, вълците, орлите, големите и малките реки няма да изчезнат, докато има хора, които ги помнят. И сладкодумни разказвачи като Любомир Калудов, чиято книга не бива да остане незабелязана, защото е от онези, които ни връщат към изворите. И така правят нашия свят по-уютен и добър.

Марта Радева

„Неизпратени писма“ Ралица Добрева

“Книгата „Неизпратени писма“ е моя мечта от 2014г, споделя Ралица. Имах труден и тежък период, през който преминах и реших да „затворя“ този период, там където пораснах. За мен тази книга е храна за душата, научени уроци и стъпки към новото.“

Създаването и животът на книгата „Неизпратени писма“ дава ключ за разбирането на нейното съдържание. Ралица Добрева учи „маркетинг с рекламен мениджмънт“, това и дава самочувствие да самопубликува и да

експериментира в търсенето на литературни форми, както и на маркетингово насочени формати, за разпространението на книгата. „Неизпратените писма“ заживяват в Тик-Ток. Авторката няма тревоги, че сама издава, продуцира, разпространява книгата си с ясно намерение да споделя искрено „научени уроци“, да ги популяризира по най-добрия начин с дълбоко хуманното послание, което е заявено в първата страница от произведението:

„Всяко писмо е част от моята лична история. Знам, че в тези редове всеки ще припознае момент от своя живот. Книгата за мен е един житейски урок, но съм сигурна, че за друг ще бъде навреме получен съвет.“

Заглавието „Неизпратени писма“ - създава очакването за дълбока интимна, лична изповед. Но изповедността се съчетава със скрита и явно доминираща диалогичен тип постановка. Така в контекста на творбите определението „неизпратени“ подчертава, прогласява, декларира жизнено необходимата нужда от емоционално изразяване, споделяне и подкрепа.

Адресатите в тази монологично-диалогична изповед са – обръщения към този, който ми се връче в любов, обръщение към читателя и най - често към самия себе си.

Героинята споделя своята болка, страдание, усещане за „потъване в мрака“, изгаряне, вина, бездънно отчаяние и самота...смърт на душата и копнеж за края.

„...Вселената започва да отнема
от нас, за да ни учи. Отнема любов, отнема щастие,
отнема всичко, което приемаме за щастие.

Започваме да обвиняваме всичко и всеки, но
оставаме слепи. Егото ни заслепява и обгръща
изтощеното ни тяло в мрак.
А някой, някъде там, ни изпраща писма.“

Мракът е тъй стъстен, че...там писмата не стигат. Човекът се чувства ограбен, сам в безбрежната Вселена, но също съзнава слепотата си и напразно търси виновника вън от себе си. Пътуването в спомена е все по-мъчително, няма лек. Смъртта е предпочитана пред безкрайната агония на болката.

В следващата част - „Симфония от емоции и моето „Благодаря“-обръщения са към Тъгата, Самотата, Отчаянието, Омразата, Любовта, Щастието, Емпатията, Безразличието, Надеждата, Вината и „Още писма до Надеждата“. Следват „Десетте писма до Живота, до мен, до нас“ и „Десетте писма до сърцето до мен... до нас“.

В заглавията на текстовете пряко са посочени и темите за размисъл. Субекти и обекти в диалога леко си сменят ролите. В ямата на провала, чудовищната самота, в болката и отчаянието, е изразена силата да изплуваш, да направиш своя избор, да превърнеш нетърпимостта, гнева в търпение, приемане, състрадание. Търсиш собствената си идентичност като събираш преживяното, оплиташ времената – спомен, настояще, бъдеще. Повечето текстове съдържат, както свидетелство за емоциите и терзанията на героинята, така и покана да бъде разбран проблемът в неговата универсалност и психологическа дълбочина. Авторката отразява, приютява читателите и заявява, че това е общото им време, извън забързаното ежедневие, където пропускаме същественото и губим смисъла. Преобладават разсъжденията в експресивни емоционално заредени изречения. Сравненията, метафорите влизат, за да усилят експресията, без да се цели цялостност и завършеност на текста. Тази фрагментарност е характерна за новия тип литературност, пряко повлияна от общуването в мрежата. Целта е интерактивно читателско присъствие и участие. Епистоларната литература се ориентира към новите технологии и начина на общуване в социалните мрежи. Сякаш алгоритмите увеличат и в стремеж към систематизиране и структуриране. В текста това се изразява в поредицата заглавия с номериране на писмата: Писмо 1: Любов; Писмо 2:Тъга; Писмо 3 Щастие, Писмо 4 Гняв, Писмо 5 Страх, Писмо 6 Надежда, Писмо 7 Учудване.

Не са пропуснати подписите под тях, които декларират интимност, както емотиконите със сърчица под нашите послания - С обич, твоето Сърце; С нежност, твоето Сърце; С радост, твоето Сърце; Със сила, твоето сърце; С кураж, твоето Сърце; С вяра, твоето Сърце; С чудо,

твоего Сърце. В печатания текст, може да си позволиш и забавянето, и нюансирането на сърдечното присъствие – обич, нежност, радост, сила, кураж...

Стремежът да се рационализира, подреди духовното е продиктуван от стремежа да се осъзнае и осмисли пътят към „рестартирането“. Използваният термин, отправя към модерния начин да мислиш себе си в понятията на технологичното. Ти си вече част от програмите и мрежите, там кипят и чувствата, изказани, изразени с думи и образи. Там ще се понесе и книгата, сама рекламираща себе си, за да отвори пътищата на размишление – спасение.

И ако в първата част лирическата героиня изповядва мъчителното преживяване на загубата на любовта, на нейните трансформации във взаимни обвинения, отчаяние, омраза, презрение, както и към въздигане от мрака, пречистване и прошка, то в следващите обръщения са към самите персонифицирани емоции, настроения, преживявания/Любов, Тъга, Гняв, Страх, Надежда.../. Задава се множествена перспектива, различни гледни точки, които задълбочават представата за душевното и духовно пътуване. Направено е нагледно упражнение – урок по приемане на чувствата като „гости“ в сърцето. Посочени са светлите и тъмните им страни, раните и лековете, които са донесли в живота. Това отстранение, тази игра в лабиринти от чувства, самостоятелни, идващи, отиващи си, увлича читателя. Помага му да се идентифицира с героинята, сам да пътува през мрака, през болката, умирането, да преразпределя тежестта на отчаянието и надеждата, да повярва във възможността за приемане, смирение, просветление и ново начало.

Понякога загубваме ориентир коя е „другата“ страна, към която е обърнато посланието. Писмата от мен за мен, от мен за теб, от теб към мен...от тях... Къде е другата страна?

Творбата на Ралица Добрева не спира да пита чрез книгата си – „Всички не сме ли едно?“ Съ-преживяването събира в едно „урокът“ и „съветите“.

„Книгата за мен е един житейски урок, но съм сигурна, че за друг ще бъде навреме получен съвет.“

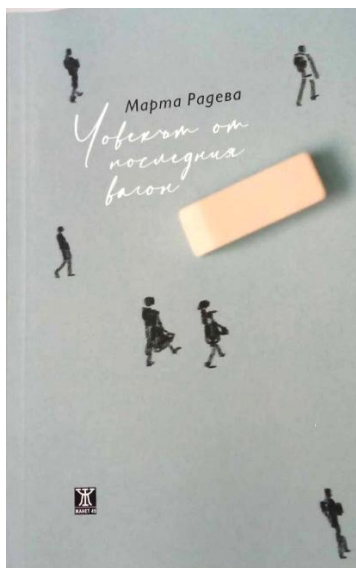
Споделените преживявания са последвани от напътствия към читателите. Както в литературата на Просвещението след картина на преживяното, след изповедта следват обобщението, афоризмът, поука-та.

Възможността за емпатия, разбиране, събаряне на стените на самостоятелното и самозадоволяващо се „Его“, е представена като единствен път към хармонията и щастието на всеки човек.

Сюжетът на тази книга е пътуването в лабиринта на духовното, опит да го структурираш в самия себе си, без да загубиш емоционалната

дълбочина и интимност. А ориентири в този лабиринт всеки читател ще потърси сам. Нишката на Ариадна се тъче и в нашия опит – участие, по неизбродимите пътища на съвременните дигитални простори, прерии и в куража там да правим литературни срещи, а после да ги изпращаме в по-устойчивия дом на книгата.

Румяна Симеонова

Разкази от синия вагон

Марта Радева. Човекът от последния вагон. „Жанет 45“, 2024.

За интересуващите се от съвременна българска проза читатели сборникът с разкази на Марта Радева „Човекът от последния вагон“ не е непознато заглавие, най-малкото заради присъствието му в миналогодишната листа с номинации за дебют на Литературен клуб „Перото“.

Всеки дебют е любопитен, но когато той е направен на достатъчно зряла възраст, любопитството надхвърля обичайните си основания. Не че късният дебют, особено пък когато става дума за дебют в прозата, е нещо кой знае колко странно в литературата.

Случването му обикновено се коментира с предположението от жанра по-продължително време, необходимо на автора за трупане на впечатления, за изграждане на аргументирани светогледни позиции, за емпирична проверка на каратите на налаганите от обществото житейски ценности. Онова, което подобни коментари нерядко пропускат, е зависимостта на късния дебют от смелостта на този автор, от невинаги оцененото му себеотрицание да стори нещо, което изглежда неприсъщо за неговата възраст. Късният дебют е лишен от извинението на младостта, от кредита на обещанието за развитие, от правото на втори опит. Късният дебют е игра ва банк – или печелиш, или се проваляш.

Късната първа книга на Марта Радева оправдава рисковото си залагане – за да спечели нейната авторка, да спечелят всички, обречени на надеждата, че никога не е късно да се опита, и, в крайна сметка, за да спечелят нейните читатели.

Заглавието ѝ спонтанно отвежда към пространствените метафори за човешкото пребиваване в света, тематично осветява периферния човек, този от последните социални редици, от всичко последно, което

няма да стане първо. Това е човекът от провинцията, пътуващият с влак (ср. с пътуващите със самолет) - транспорта на бедните, на работещите (по необходимост) другаде, но не там, където се забогатява. Влакът обаче е и транспортът на домашното – самолетът, поне в национален контекст, обичайно отвежда навън, към чуждото, влакът пренася през различни зони на въобразеното свое. Едновременно с това влаковото купе носталгично пази и паметта за онази особена интимност, раждаща се от пространствената близост на непознати, които открито общуват помежду си, блажени в уюта на знанието, че едва ли ще се видят отново. Човекът от последния вагон е обикновеният човек, този на седалката до нас, който, при цялата си другост, ни помага да се разпознаем.

Името на сборника, подкрепено от атмосферата на включените в него разкази, дискретно задвижва асоциации с „Трета класа“ на Константин Константинов. Не по-малко функционална обаче се оказва една друга, далечна и случайна, „вагонна“ реминисценция – песента за синия вагон от мултифилма „Крокодилът Гена“.

Скатертью, скатертью дальний путь стелется

И упирается прямо в небосклон.

Каждому, каждому в лучшее верится,

Катится, катится голубой вагон.

Третият стих на строфата по своему изрича формулата, изграждаща цялата книга на Марта Радева. Той обяснява и магнетичната ѝ способност да привързва към себе си широка литературна публика, да обединява предпочитания и оценки на критика и непрофесионални читатели. Защото това е книга, която удовлетворява наследеното от детството желание на всеки да вярва в съществуването на доброто, в неговата активност и сила.

Доброто е тематичният обертон в разказите от сборника. То обаче присъства в тях не като някакъв абстрактен идеен конструкт, а в конкретните си явявания, в живите си агатофании, родени от действията на героите. Неговото съдържание постепенно и ненатрапчиво се дефинира във фрагментите на техните жестове, размисли, в надеждите и разочарованията им. Доброто в тези разкази е винаги индивидуално защитено, то е функция на личния избор, на собственото нравствено съзнание или нравствен порив. Творбите са скептични към организираната доброта, към морално самонаграждащата се филантропия, към кампанийното предпразнично добротворство. Публичните феномени на доброто заплашват прагматиката на субектно-обектните отношения в процеса и поражда съмнението, че добрите дела служат не на онези, към които са насочени, а, по думите на авторката, „по-скоро на онези, чиито съвести трябва да успокояват“ („Моцартина“). Цитатът може да създаде впечатлението за твърде

директно съобщена позиция по проблема, но това е само един от начините, по които текстовете търсят споделяне на своите идеи. В „Разпети петък, 13“, например, с подобни функции са натоварени иронията - равнодушните към чуждата съдба съседи живеят на улица „Доброта“ – и фантастичното (финала на същия разказ). Съмненията в безкористността на добрия жест не отминават и индивидуалните постъпки на героите. Както ще признае разказващата героиня от „Ягодка“, „и дребните стотинки, които й давах, и незначителните ми услуги ме караха да се чувствам добра“. Тези съмнения обаче разкриват същината на доброто, неговата обрънатост към другите. И затова почувстваният душевен неуют, самото допускане на егоистичен или суетен нюанс в личния етичен жест, тревогата и неясният срам от подобна възможност са вече нравствена защита на сторената постъпка и на нейния извършител.

Независимо дали е проявено като съчувствие, милост, любов инвариантът на доброто в текстовете на Марта Радева има междуличностно съдържание, той е заложен във връзката между двама души. Това прави книгата своеобразна апология на общуването – между деца и родители, братя и сестри, учители и ученици, мъже и жени. Един от най-запомнящите се разкази, които илюстрират тази особеност, е „Стената“. Той описва среща на класа, двадесет години след завършване на училище. На нея героинята очаква да види свой съученик, емигрирал компютърен виртуоз, който някога непрекъснато я е иронизирал, дразнел, засрамвал, карайки я да се чувства ужасно. В последните месеци преди срещата обаче тя получила от него покана в интернет и започнали да си пишат, за да открият колко много общи неща има между тях и да разберат, че това някога и това сега всъщност е любов, която всеки се е страхувал да признае открито. На срещата обаче чаканият Йосиф не се появява и от другите героинята разбира, че той е мъртъв от преди година. През цялото време тя е общувала с компютърна програма, негово електронно продължение, специално направена да разговаря с нея с онази искреност, за която съученикът ѝ не е намерил смелост приживе. Разказът е триумф на осъществената човешка потребност от естествено общуване, от духовна близост, от любов, способна да хуманизира машините и, в известен смисъл, даже да опровергае смъртта.

Сюжетите, разказани в „Човекът от последния вагон“, героите, които ги разгръщат, пространството, в което те се случват, болезнено повтарят баналното ни ежедневие, привикнало на материална бедност, на егоизъм и отчуждение, на духовна нищета и обезчовечаваща практичност. Те ни припомнят действителност, която познаваме от опит, срещат ни със социални типажии от съвременния ни градски живот

(клошаря, хазартно зависимия житейски неудачник), затискат ни с атмосферата на обезлюдената и остаряла, безперспективна провинция. В действителността, която тези разкази рисуват, разпознаваме цялата грозота и жестокост, цялата убогост на онова, което ни заобикаля. И от целия този боклук, ако си припомним Ахматова, израства красивото глухарче на вдъхновената от изкуството надежда. От същата тази действителност Марта Радева с детска вяра подрежда нов – хуманен и оптимистичен – свят, в който доброто, дори и с най-нищожните си жестове, премества планини. За разлика от отчаяния опит на пропадналия тотаджия от „Краят на играта“, който се опитва да скрепи смазващата го реалност в свят, положен върху клатушкащата се костенурка на късмета, мирозданието на авторката няма нищо общо с надеждата в измамно обуздания произвол на зара. Връзките и зависимостите, които изграждат нейния художествен свят, са нравствени, а принципът на неговото съществуване може да бъде илюстриран от т. н. ефект на пеперудата (така се нарича и един от разказите в сборника), състоящ се в това, че и най-незначителната човешка постъпка, сторена някъде, неизбежно рефлектира върху целия свят. И малкото зло, и малкото добро резонират космично.

„Човекът от последния вагон“ е една добра книга не просто защото ни убеждава в силата на доброто, призовава ни да сме добри, като ни показва колко зависимо е универсалното добро от скромните ни индивидуални постъпки. Тя е добра и в оня чисто естетически смисъл, който влагаме в това определение. Книгата събира разкази, в които случката не доминира над съдържанието, но и съдържанието не загърбва случката. Повествователната фраза е изчистена и предпазена от стилистична претенциозност. Творбите не предлагат така настойчиво флиртуващите с прозата ни от последните десетилетия софистични интелектуални фойерверки, артистични игрословици или забавен офисен жаргон. Повествованието ѝ няма да ни смае със зашеметяващи сравнения или невероятни (и нарцистични) метафорични връзки – реторичната употреба е премерена и уместна, а стилистичната пестеливост – очевидно търсен ефект. За да се появи пред нас добрият стар разказ, който иска да ни съобщи нещо, а не просто да ни говори. Да ни накара да преживяваме, да чувстваме и мислим, да се вгледаме в себе си и в онова, което е вън от нас.

В разказите от книгата публиката с по-дълъг читателски опит вероятно ще забележи и влиянието на определени повествователни модели, характерни за българската проза от края на 70-те и началото на 80-те години на миналия век. Това е естетическа практика, която, чрез най-добрите си образци, струва ми се, не е била без роля в ранното оформяне на литературните вкусове на авторката. Далечните ѝ

отблясъци могат да се доловят в доверчивия оптимизъм, че доброто задължително променя към добро („Ягодка“) или в хуманния жертвоготовен жест („Невидимият враг“), и в двата случая прехвърлящи скрити (по идеологически причини) проекции към християнската нравствена традиция, тенденция, така присъща на местещата фокуса си от социално-политическото върху етичното родна литература от споменатото време.

Една от особеностите в повествователния маниер на Марта Радева – може би също не без връзка с коментираното влияние – е слабостта ѝ към финални поанти. Дори когато са метафорично приглушени, те носят определен дидактичен нюанс. Ако ми е позволено да се пошегувам, бих отдал тази слабост и на влиянието на атавистични навици от дългогодишните ѝ професионални занимания (авторката е учителка). Макар ефектът на директно поднесената идея да не е определящ при възприемането на книгата, мисля, че най-хубавите разкази в нея нямат поанти.

Сред ефектните елементи от направата на разказите се откроява и фантастичното. То се появява инцидентно, без да нарушава реалистичността на повествованието, нито пък на света, който това повествование споделя, функционира по-скоро като обяснение на неразрешима загадка, като логически подход към нейното разбулване. В „Разпети петък, 13“, например, майка и дъщеря решават в навечерието на Великден да поканят изпаднал до битието на клошар свой съсед да се изкъпе у тях. Димчо, с прозвище Пушека, понасящ мизерията си с детска доброта и неподозирана духовна сила, срамежливо идва и влиза в банята. След като дълго време не излиза, домакинът проверява да не би да му е станало лошо и вижда, че банята е празна. Всички предполагат, че свенливият съсед е излязъл тихо, защото му е било неудобно да се обади. След ден обаче научават, че той е изчезнал. Когато чува това, героинята, от чието име се води разказът, се втурва в банята, в която все още се усеща миризма на дим, а високо около отдушника се забелязва тъмно петно, като от пушек.

Тук коментарът на евангелския подтекст на творбата е излишен. Струва си обаче вглеждането в оригинално подсказаните посоки към него – паремииологичните асоциации с името и прякора на героя, отвеждащи към пространствата на небесното („Дълъг Димо без кости...“).

Фантастичното изчезване на кроткия несретник от банята функционално напомня една друга, вече класическа в българската литература, употреба на фантастичното – да проблематизира метафорично загадъчните обстоятелства на един живот и на една смърт. Може ли наистина да лети Доротея от „Бариерата“ на Павел Вежинов и

може ли Димчо Пушека наистина да се просмуче през отдушника към небето не са същностните въпроси, които сюжетите задават. И двете произведения всъщност се интересуват от нравствените личности на тези, които могат да го направят.

„Човекът от последния вагон“ е една, написана добре и написана с доброта книга, която разговаря интимно с читателите си, опитвайки се да ги убеди, че хармонията в битието на човека и в битието на света е основана на вярата, че доброто съществува и всеки от нас е могъщ (спомнете си за ефекта на пеперудата) агент на неговото случване. Книгата настоява, че правенето на добро е естествено заложено у човека, дадено му е свише като възможност да разбере и да се справи с непосилната лекота на битието и със страха от онова, което е отвъд него.

Блажени, които го могат.

За всички останали книгата предлага утешителна награда – упованието, че солта на живота е в преживяването на щастието, че пътуваш, без да обръщаш внимание на това в кой поред вагон те е качил билетът ти.

Младен Енчев

Слънчева погача
Чавдар Драгиев

СБОГОМ НА ТАЙНИ И ПТИЦИ

Стане ли дума за поезията и поета, винаги се замислям за неговия свят. Поетичен ли е светът му наистина, ще успее ли с внушенията си да предизвика чувствата ни, така силно да ни въздейства душевно и естетически, че ние да усетим изкуството му като свое. Не се и съмнявам, че автентичната поезия, онази, която грабва ценителя и той забравя усещанията си за видимото, му става дотолкова близка, че той я възприема като своя. Мисля, че истинската радост за твореца е предизвикана не от световната слава (суета на суетите и всичко е суета), а от едничкия му просветен читател, който изживява с него творбите му, подкрепя го емоционално и го вдъхновява. Тогава поетът разбира, че духовното битие на читателя е и негово. Сигурен съм, че това признание е най-непосредственото, вън от всякакви условности, предубеждения и конюнктура.

В този смутен, нещо повече, в този блуден свят винаги ще има хора, които се обръщат към себе си със съмненията на откровените души, които се изразяват в стихове. Поетите са най-съмняващите се измежду нас и затова душевността им е така ранима. В своята зрялост те стигат дотам, че се съмняват в себе си и своето изкуство. Не случайно Славчо Николов, който достигна патриаршеска възраст, споделя:

*Душата ми тревожна пита
какво ли толкова съм дал,
след суетата се наскитам
все още нищо не разбрал.*

Наглед всяко творчество е лутане на духа, на търсеция себе си дух; в особена сила това важи за поезията, където поетът понякога стига до крайности, но те винаги са го водили до себепознанието, от което следва равносметката. Всяка възраст си има своята равносметка и не всеки се осмелява да я прави, донякъде я виждам в заглавието на последната книга на Славчо Николов „Сбогом на тайни и птици”. В нея той е подбрал най-хубавото, писано от него през годините, най-хубавото, с което се сбогува. Имам усещането, че дори се сбогува и с тайната на изкуството, до която се е докоснал и преживял дълбоко. Да, той се прощава със спомените си, с един свят отдавна отминал, но мисля, че това е измамно, този свят е част от неговия смисъл и той винаги ще се завръща в него. Целият му творчески път го доказва.

В поезията си Славчо Николов не е екзалтиран, той е тихо лиричен, не са му присъщи шумните екзалтации на площадните поети. С годините става все по-умиротворен, сякаш затворен в себе си, но това вглъбяване е естественият душевен път на поета, минал през горнилото, но осмислил

житейската си драма без трагизъм, с мъдрото чувство на твореца, приел съдбата с хубавото, позитивното, светлото, но и с лошите ѝ обрати. Някога често цитирах една мисъл: „Господи, дай ми търпението да приема нещата, които не мога да променя, смелостта да променя нещата, които мога, и мъдростта да разбере разликата между едното и другото”. Мисля, че Славчо отдавна бе разбрал разликата между възможността да променя и възможността да приема. Творбата му „Последно стихотворение” ни насочва към това.

*Какво си ти?
Палач несрещан?
Вода, повлякла всичко в пропастта?
И няма ли да се наситиш?
Какво си ти?
Смили ли се поне веднъж
над думите и над поета?
Не знаеш ли, че няма любовта
да се спаси във теб;
че няма в родния ми край
да се завърне с радост пролетта?
Какво си ти?
В учебник няма да те изучават!
Нима ще ме оставиш
пак без глътка въздух?
И без капка светлина?
И как така, ранимо,
ти раняваш, вземаш
и погубваш всичко,
със което мога да живея?
Какво си ти,
че водиш след дъха си
смирени небеса
и всички болки?
Не се ли умори да лъжеш,
че ще си последно?
Какво си ти?...*

Славчо Николов посвещава много стихове на майка си и баща си. В тях майка му е светица, кланя ѝ се както пред икона, а баща му е здравият земен човек, който много страда, и полезно го съветва, дори понякога иронично. Особено драматичен е той в поемата за майка му, където почти изгаря в поетическите си видения.

В поезията му силно присъства природата, тук визиите му имат импресивен характер, чувството е много живо, романтично. В природните картини поетът ни въвежда плавно, детайлът е изчистен, само с няколко загатнати движения в една опростена скица той ни внушава носталгичните си чувства. Ето какво казва той в едно стихотворение без заглавие:

*Мирише на мляко сутринта, когато
дете и куче в долината заиграха.
Детето се оглеждаше във локвичките на водата,
а кучето го пазеше и пак се съляха.*

*А после се надбягваха по тънките баири,
където вчера бе валил безспир дъждът.
В далечината малкият направи опит да изсвири,
а птиците – във неговия поглед да се спрат.*

*С опашката си кучето пейзажа завъртя
и въздухът на бавни тръпки се раздвижи
в една съвсем спокойна и дълбока красота,
която ни създава твърде много грижи.*

*И пак поеха своя дълъг път
в безкрайната загадка на нещата
дете и куче...
И на хълма те растат
вместо да се смаляват в далечината.*

В поезията на Славчо има стихове с посвещения на известни личности, в които той разкрива дилемите, които го мъчат, дори понякога вътрешния си разрив, но остава зрял в мисленето си, защото иска животът да продължава и той да е себе си в този живот.

Роден е на село, където са и първите му впечатления от света. Но споменът за детството, близките, родната къща остава в него. Градът не може да изтрие този спомен, който живее в много от творбите му и, убеден съм в това, дава му сила да живее с поезията и изкуството. Едно от стихотворенията му „Град 2008” започва така:

*Расте със часове градът.
Все по-изящни сгради
сред златния разкош растат
над старите площади.*

И ето как го завършва:

*Отново под. Отново срам.
Отново гладни зими
във този град, защо не знам,
под блясъците има.*

Мога да ви кажа, че това са въпросите на поета, който не разбира ставащото около него. Някой беше казал, струва ми се, беше известен философ: „Интелигентният човек не разбира света!” Странна наглед мисъл, но

съм сигурен, че най-вече интелигентният човек, който познава света с цялата му вътрешна противоречивост и неразрешими конфликти, гледа с изумление на случващото се без да има отговор.

Славчо Николов от години не представяше книгите си, не правеше годишнини. Не знам каква е причината, може би същата, поради която и на мен не ми се правят: за Словото почти няма трибуна, държавните субсидии за книгите са престъпно малки в сравнение с тези на творците от съседни и от други европейски държави. Такава е политиката на всички правителства от началото на прехода. ...Но това вече не вълнува Славчо Николов. Напусна ни след кратко боледуване. Пое по пътеката към Бог и към светлината. Светъл път, поете !

Веселин Касчиев

Роден съм в Шумен през 1971г. Рисувам съзнателно от десетгодишна възраст, а стремежът ми към визуално изразяване ме отведе в Художествена гимназия в Пловдив, където изучавах Изящно изкуство. По-късно продължих образованието си в Националната художествена академия в София, специализирайки илюстрация и графичен дизайн.

Сред най-ценните уроци, които получих по време на своето художествено формиране, бе философията на позитивността. Моите учители ме учеха:

„Рисувай само когато си изпълнен с положителна енергия – тогава създавай, тогава твори!“

Художникът е вид вълшебник – той притежава способността да материализира нематериалното, да запечатва усещания и емоции върху платното. Всяка завършена творба носи в себе си пулса на своя създател, живее и общува със зрителя. В моите произведения съхранявам **доброта и обич** – онзи, който ги търси, ще ги открие там.

ЧАВДАР ДРАГИЕВ – ЖИВОПИСЕЦЪТ НА СКАЛНИТЕ СПОМЕНИ

Чавдар Драгиев е художник, чието изкуство пулсира с автентичността на българския пейзаж и дълбочината на личната памет. Неговите живописни платна носят в себе си емоционален заряд, който умело балансира между реалното и метафоричното, между природата и вътрешния свят на твореца.

Характерна за художника е неговата силна рисунка, която не просто пресъздава, а интерпретира. Линиите в картините му са живи, органични, но и изпълнени с драматизъм, а колоритът – топъл и наситен, създава усещане за едновременно мистично и уютно пространство.

Неговите творби не са просто пейзажи, а психологически портрети на места, белязани от времето и личните му спомени.

Вдъхновен от родното си място – село Кюлевча, творецът насочва вниманието си към скалните образувания, които не само доминират визуално в пейзажа, но и носят заряда на легендите. В тези форми той открива архетипни образи – сенки от миналото, отекващи в настоящето. За Драгиев скалите не са просто природен феномен, а носители на памет и скрити послания, които той разкрива чрез своите платна.

Освен живописец, Чавдар се утвърждава и като илюстратор на детски книги. Неговите съвместни проекти в „Детската енциклопедия *България*“ разкриват друга страна от неговото творчество – аналитична, внимателна към детайла, но не по-малко емоционално въздействаща.

Чавдар Драгиев е художник, който не просто рисува, а разказва – със замах, с багри и с дълбоко усещане за връзката между човека и природата. Неговото изкуство остава живо свидетелство за красотата на българската земя и силата на личната памет.

СЪДЪРЖАНИЕ

Иван ЦАНЕВ	3
Антонин ГОРЧЕВ.....	8
Роза БОЯНОВА	12
Тони ТЕЛЛАЛОВ.....	16
Николай ПЕТКОВ	20
Марта РАДЕВА	24
Стефан СТУПАК.....	27
Илияна ГЕНОВА	31
Надежда РОМАНОВА	35
Рангел ТОПАЛОВ	36
Христина ПАНДЖАРИДИС	37
Веселин ВАСИЛЕВ.....	40
Христилия КУЛЕВА	43
Иван НЕНКОВ.....	47
Лора ДРУМЕВА	49
Пламен ПЕТКОВ.....	52
Мариана ПЕТКОВА.....	56
Анна ЛАЗАРОВА.....	58
Десислава ТИВЧЕВА.....	62
арх. Добрил ДОБРЕВ.....	66
Веселин КАСЧИЕВ.....	73
Ясен КАЛАЙДЖИЕВ	77
Маргарит ЖЕКОВ	84
Виолета КЪНЧЕВА.....	86
Ралица ДОБРЕВА.....	88
Кънчо ЕНЧЕВ.....	89
Любомир КАЛУДОВ	93
Христо ТРЕНДАФИЛОВ	96
Станчо ПЕНЧЕВ.....	107
КРИТИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДИ.....	112
IN MEMORIAM.....	141

ЗЛАТОСТРҮЙ

Сборник за литература,
литературна критика и изкуство

КНИГА ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА

ISSN: 1312-7675

Университетско издателство
„Епископ Константин Преславски” 2025